

ROMUVA

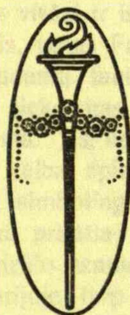
2 N: 1922 METAI

ROMUVA

Tautinės kultūros ir Pilnutinio Gyvenimo Laikraštis

2 No.

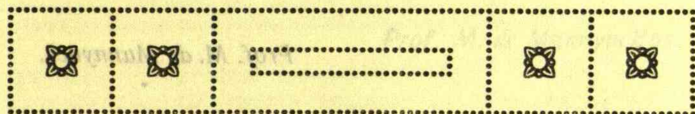
1922 m. rugsėjis

REDAKCIJA IR ADMINISTRACIJA:
Kaunas, Aleksotas, Suvalkų g. 30, b. 8

PASTABA. — Eidami paskutiniu prof. K. Būgos nusistatymu („Kalba ir senovė“, 1 d. 14 p.) nuo šiolei rašome ,,Romuva'' (tariame „Romuvà,-ôs“).

Redakcija.

Prof. M. de Munnynck'as lietuvių tautai.

Tėvas M. de Munnynck'as, Pamokslininkų Ordeno vienuolis, yra vienas iš žymiausiųjų Šveicarijos Friburgo Universiteto profesorių. Filosofas iš pašaukimo, estėtas iš savo pobūdžio, prof. M. de Munnynck'as jungia dargi turiningoje savo dvasioje teologijos mokslą su pagilintu gamtos patirčių supratimu. Žodžiu tariant yra tai asmuo, kuris stovi dabartinės mūsų kultūros viršūnėje, iš kur laimėjusiu žvilgiu aprėpia visą pasaulio bei mūsų gyvenimo plotą. — Mes, kurie esame sėmę mokslo Friburgo Universitete prof. M. de Munnynck'ui vadovaujant, negalime įsivaizdinti savo Alma Mater neatsimindami sykiu šviesaus savo vadovo, kuris mūsų įsitikinimu yra jos vertingiausias reiškėjas. — Prof. M. de Munnynck'o asmuo juo labiau yra vertas mūsų akyse pagarbos ir meilės, kad jis neliko kurčias atžvilgiu į teises tautinio mūsų atgimimo, kuriam jis yra pripažinęs viešai ir iškilmingai gilią prasmę ir kilnų uždavinį. Jo žodis, tartas Friburge š. m. liepos 2 d., palaiminant lietuvių studentų tautinę vėliavą, praneša to momento aplinkybes ir, siekdamas toliau, mezga artimesnių santykių su visa mūsų tauta. Jis, belgas, palaiminant šveicarų žemėje lietuvių vėliavą kalba apie idėjinį trijų tautų solidarumą, — nejaugi toji simbolinga iškilmė nėra jau tikra šitų tautų susidraugavimo pradžia? Ogi šitame susidraugavime prof. M. de Munnynck'o asmuo liks visados gyvas tiek Lietuvoje, kiek ir Šveicarijoje, tarp ko kito dėkingų jo mokinių darbais. Mes norime tad tikėtis, jog garbingojo Mokytojaus dvasia liks gyva ir naši taip pat „Romuvoje", kuri laiko sau už garbę ir laimę įrašyti atmintiną jo žodį į savo puslapius ir sykiu viešai pareikšti aukštąją pagarbą dvasiškam savo Tėvui.

Prof. M. de Munnynck.

Allocution pour la Bénédiction du drapeau des Etudiants lithuaniens.

Fribourg, 2 juillet 1922.

Mes frères,

Dieu doit être le centre de nos préoccupations et de toutes nos entreprises. Nous ne serons chrétiens que lorsque, à tous les tournants de notre vie, nous examinerons quel rapport nos projets peuvent avoir avec la gloire de Dieu. En ce moment, une nation qui depuis des années vient demander à Fribourg la nourriture de l'intelligence s'unit dans une pensée nationale, dans un élan patriotique, autour de son drapeau. Il me parait donc utile et opportun de suspendre un instant nos instructions traditionnelles, et de nous associer aux espérances de nos étudiants de la Lithuanie, pour les diriger vers Notre Père qui est dans les cieux.

Ils ont vécu de la vie fribourgeoise; ils l'ont admirée; ils l'ont aimée. Vous avez appris à respecter et à aimer les lithuaniens, qui à travers des difficultés énormes et souvent insoupçonnées sont venus vous demander la science pour leur esprit, la forte leçon de votre expérience nationale et politique. Ils sont devenus les enfants spirituels de Fribourg. Vous vous associerez donc un instant à cette cérémonie, à cette Bénédiction de leur drapeau, qui sera un nouveau trait d'union entre la lointaine Lithuanie, et la vieille et chère patrie fribourgeoise.

Un drapeau national est un des plus puissants symboles qui puissent s'étaler aux yeux de l'humanité. Nuos nous découvrons devant cette étoffe multicolore. Lorsqu'elle claque

Prof. M. de Munnynck'as.

Prakalba, pasakyta palaiminant lietuvių studentų vėliavą.

Friburgas, 1922 m. liepos m. 2 d.

Mano broliai!

Privalu, kad Dievas būtų mūsų rūpesnių, visų mūsų pasiryžimų centras. Mes vien tada tebūsime krikščionys, kai, visuose gyvenimo posūkiuose, seksime, kokio santykio gali turėti mūsų projektai su Dievo garbe. Šitą valandą viena tauta, kuri ištisą metų eilę ieško Friburge protinio peno, telkiasi aplink savo vėliavą vienos tautinės minties vedama, vieno patrijotinio jausmo žadinama. Man rodosi tad bus naudinga ir tinkama pertraukti valandėlei paprastus mūsų mokslo darbus ir susidraugauti su mūsų studentais lietuviais viltimi, kad ją pakreiptume į mūsų Tėvą, kursai yra danguje.

Jie yra gyvenę Friburgo gyvenimu, yra juo susižavėję ir pamilę. Jūs esate pramokę gerbti bei mylėti lietuvius, kurie, nežiūrint dideliausių sunkenybių, dažnai netikėtinų nuošaliniam žvilgiui, yra atvykę semtis pas jus žinijos savo dvasiai, išeiti geros pamokos iš jūsų tautinio ir politinio prityrimo. Jie yra tapę dvasiniais Friburgo vaikais. Jūs tad turite valandėlę pašvęsti šitai iškilmei, šitam palaiminimui jų vėliavos, kuri liks nauja jungiamąja graudimi tarp tolimos Lietuvos ir senos ir brangios Friburgo tėvynės.

Tautinė vėliava yra vienas galingiausių simbolių, kurie gali pasireikšti žmonijos žvilgiui. Mes darome pagarbos ženklų prieš šitą daugiaspalvę medžiagą. Kai ji plevėsuoja

au vent, je ne sais quel souffle traverse notre âme. L'enthousiasme et l'amour semblent le reflet et l'écho de ses couleurs et de ses bruissements, parce que le drapeau est le symbole efficace de la patrie.

La patrie! Le patriotisme! Dans notre organisme social, fatigué hélas! par trop d'épreuves, trop d'erreurs et trop de crimes, il y a des membres gangrénés pour qui ces mots ne couvrent plus que des illusions, des survivances d'un ancien fétichisme, des relents nauséabonds et délétères d'anciennes sottises et de séculaires méfaits. Mais celui qui a conservé l'équilibre sain de la nature humaine, celui qui possède une conception nette de la vie terrestre, de son sens et de sa destinée céleste, est toujours prêt á répéter avec le poëte:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!

La patrie n'est pas seuleument le territoire politique sur lequel nous sommes nés, et dont les frontières ont été tracées par la brutalité d'événements sanglants ou les méprises des diplomates. — Le patriotisme est un sentiment d'amour, spontané, instinctif, qui jaillit de notre âme. Or une tendance irréfléchie, spontanée, doit correspondre à une modalité profonde de notre personne. De fait, tout concourt à façonner notre âme qui est éminemment plastique. Le milieu naturel, les larges plaines ou les montagnes abruptes, le climat, notre constitution corporelle déterminée par l'hérédité, notre éducation, notre entourage familial, tout cela contribue à donner à notre âme une physionomie caractéristique. Ajoutez à ce modelage inconscient l'influence de la langue qui nous apporte les idées et les sentiments cristallisés de nos ancêtres, le droit qui à chaque minute règle nos rapports avec nos voisins, l'histoire qui nous apprend notre origine, nótre passé, et détermine nos espérances légitimes pour l'avenir; — et vous comprendrez sans peine que l'homme abstrait des théoriciens, l'homme du fantaisiste „Contrat social“ n'existe pas. Tous, en vertu des facteurs multiples que je viens d'énumérer, nous possédons une physionomie interne, éminemment personnelle,

nuo vėjo, kažkoks dvelkimas pagauna mūsų sielą. Entuzijazmas bei meilė atrodo jos spalvų ir šlamesių atspindžiu bei atgarsiu, kadangi vėliava yra veikiamasis tėvynės simbolis.

Tėvynė! Patrijotizmas! Socijaliniame mūsų organizme, nuvargusiame, deja, nuo pertekliaus nelaimių, paklaidų ir nusidėjimų, esama apmirusių narių, kurių akyse tuodu žodžiu teslepia savyje iliuzijų, senovinio fetišizmo liekanų, dvokiančių pelėsių, padengusių senovines kvailybes ir trunkančius per šimtmečius nusižengimus. Tas betgi, kas yra apsaugojęs sveiką žmogaus prigimties pusiausvyrą; tas, kas tur aiškų supratimą apie gyvenimą žemėje, apie jo prasmę ir dangiškąjį jo paskyrimą, — tasai yra visuomet pasiryžęs kartoti drauge su poėtu:

Visoms geroms širdims yra brangi tėvynė!

Tėvynė nėra vien politinė teritorija, kurioje mes esame gimę, ir kurios ribos yra užbrieštos kruvinų įvykių žiaurumu arba diplomatų paklaidomis. — Patrijotizmas yra savaimingas, instinktyvus meilės jausmas, kuris tiška iš mūsų sielos gelmių. Tuo tarpu nesąmoningai savaiminga linkmė tur atatikti vienai giliųjų mūsų asmens savybių. Iš tikro, viskas dalyvauja pavidalo nudirbime mūsų sielai, kuri taip ryškiai pasižymi plastine savo ypatybe: gimtoji apylinkė, plačiosios lygumos arba staigūs kalnai, klimatas, mūsų kūno prigimtis paveldėjimo nulemta, išauklėjimas, šeimynos draugė, — visa tai turi veikmės susidarant charakteringai mūsų sielos fizijonomijai. Pridėkite dar prie šitos nesąmoningos lipdybos įtaką kalbos, kuri perteikia mums mūsų protėvių idėjas bei jausmus; teisę, kuri kiekvienu metu normuoja mūsų santykius su mūsų kaimynais; istoriją, kuri skelbia mums mūsų kilmę ir mūsų praeitį ir nustato teisius mūsų lūkesius ateičiai; — ir jūs lengvai suprasite, kad teorininkų atitraukto žmogaus, fantastinės „Visuomeninės Sutarties“ žmogaus nėsama tikrumoje. Kiekvienas mūsų, del priežasties tų gausingų veiksnių, kuriuos esu ką tik minėjęs, tur išvidinę fizijonomiją,

qui doit aboutir à des tendances, à des enthousiasmes, à des amours distinctifs.

Or ces mêmes influences s'exercent sur tous ceux qui sont nés comme nous et qui vivent comme nous. Leur âme parle le même langage que la nôtre, et est marquée des mêmes traits; avec eux tous nous possédons un visage de famille. Nous les voyons aimer, désirer, espérer et produire ce que nous aimons, espérons et produisons. Tous s'unissent à nous dans un même élan vers un idéal commun. — Cet idéal, c'est la patrie.

Et cette communauté de sentiments, d'idées et de tendances est l'âme du patriotisme. Cette âme, de par la nature humaine, réclame un corps; et elle le trouve dans le sol, dans le territoire qui semble baigné dans cette atmosphère de souvenirs, d'espérance et d'amour.

Et voilà pourquoi le drapeau, symbole de la patrie, fait battre nos coeurs. Voilà pourquoi il remue les fibres les plus intimes de notre nature. Voilà pourquoi à son aspect nous nous inclinons devant notre Père céleste, afin que sa puissance protège notre patrie; afin que sa sagesse guide l'effort national; afin que sa miséricorde bénisse nos patriotiques espérances.

Mais ne croyez pas que le patriotisme se réduit à une impulsion de notre sensibilité, á la vague „charitas patriae" que connaissait Cicéron. S'il n'était que cela, la raison ne manquerait pas de le tuer par son implacable analyse. Le patriotisme, réduit au sentiment, est aveugle; et l'intelligence veut la lumière. Tout ce qui ne se soumet pas à ses lois rigides peut devenir fantaisie et chimère, et ne tarde pas à tomber au niveau de l'absurde et du malfaisant.

Mais le patriotisme n'est pas l'irrationnel et la patrie n'est pas une chimère. Ils se présentent devant la raison; et la raison s'incline devant leur majesté. Pour vous, intellectuels, qui demandez à l'université de Fribourg le sens rationnel de la vie et la connaissance réfléchie de l'âme humaine, la

visai savitą, kuri neišvengiamai skirtinu būdu apsireiškia savąja linkme, entuzijasmu, meilė.

Tuo tarpu tos pačios įtakos veikia visus tuos, kurie yra gimę ir gyvena vienose su mumis aplinkybėse. Jų siela bylo viena su mumis kalba ir yra pareikšta tokiomis pat žymėmis; drauge su jomis mes visi turime bendrąjį šeimynos gymį. Mes matome juos mylint, trokštant, tikint ir kuriant tai, ką mes mylime, tikime ir kuriame. Jie visi spiečiasi su mumis viename kilsme į bendrąjį idealą. — Tasai idealas tai mūsų tėvynė.

Ir šitas jausmų, idėjų, pastangų bendrumas sudaro patrijotizmo sielą. Ogi šita siela, sulig žmogaus prigimtimi, reikalauja kūno ir jį randa toje žemėje, toje teritorijoje, kuri rodosi nardantis šitoje atsiminimų, vilties ir meilės atmosfėroje.

Ir štai kodel vėliava, tasai tėvynės simbolis, sujudina mūsų širdis. Štai kodel ji virpina intimiausias mūsų prigimties stygas. Štai kodel jos akivaizdoje mes lenkiamės prieš dangiškąjį mūsų Tėvą melsdami, kad Jo galybė saugotų mūsų tėvynę; kad Jo išmintis vaduotų tautinius mūsų žygius; kad Jo gailestingumas laimintų patrijotiškus mūsų lūkesius.

Tačiau nemanykit, kad patrijotizmas suvedamas į vieną mūsų jausmingumo versmę, į tai, ką Ciceronas neaiškiai vadindavo vardu „charitas patriae". Jei jis tebūtų vien tai, protas neužtruktų jį griaudamas negailestinga savo analize. Patrijotizmas, suvestas į jausmą, yra aklas; ogi intelektas ieško šviesos. Visa tai, kas nelinksta po kietų jo dėsnių, gali tapti fantazija ir šmėkla ir veikiai nuslenka į žalingosios nesąmonės lygį.

Tačiau patrijotizmas nėra iracijonalinis dalykas, ir tėvynė nėra šmėkla. Juodu prisistato protui; o protas linksta prieš jųdviejų didybę. Jums, protinininkams, kurie ieškote Friburgo universitete protingos gyvenimo prasmės ir sąmoningo pažinimo žmogaus sielos, tėvynės šventumas ir patrijotizmo didingumas negali būti paslaptimis.

sainteté de la patrie et la grandeur du patriotisme ne peut pas être un mystère.

Vous n'ignorez pas que l'amour légitime a pour objet le Bien. Le bien le plus proche à notre volonté est notre propre personne: très légitimement nous nous aimons nous mêmes. Mais dès l'éveil de notre intelligence nous pénétrons jusqu'à la source divine de notre être, jusqu'au but suprême de notre vie. Nous nous trouvons en face de Dieu. C'est Lui, l'existence souveraine, qui nous donne l'existence. C'est Lui, le Bien infini, qui produit tout notre bien. C'est Lui qui par sa puissance nous donne l'action féconde, qui par sa sagesse illumine notre voie, et qui par sa miséricorde surnaturelle nous prépare dès ici-bas à la vie divine de l'éternité. Nous nous aimons; nous devons donc aimer Dieu au-dessus de toute chose, au-dessus de nous-mêmes; car ce que nous aimons en nous-mêmes, c'est l'être; et notre être n'est que l'ombre portée de l'être, de la puissance et de la bonté de Dieu.

Or le Tout-Puissant associe à son activité féconde la la prodigieuse fécondité de ses créatures. Il est notre principe suprême; mais il nous produit par l'action efficace des êtres finis. Nous devons aimer Dieu parce qu'il est notre cause; nous devons donc aimer tous les collaborateurs de Dieu dans la production de notre personne. C'est ainsi que l'amour de nos parents s'impose comme le corollaire obligé de l'amour de Dieu. C'est ainsi que la piété filiale est le reflet étincelant de la piété envers Dieu.

Or, — nous le constations tout à l'heure, — il n'est pas un aspect de notre âme qui n'ait été modelé par la patrie. Nous voyons les êtres sous un angle particulier, nos jugements sur les hommes et les choses ont une nuance spéciale, nos efforts et leurs résultats apportent dans l'harmonie du monde un accord caractéristique, parce que notre patrie nous a formés, parce que notre entourage se réflette dans notre esprit et notre coeur, parce que la langue que nous parlons nous imprègne des souvenirs de nos ancêtres, parce que

Jūs juk žinote, jog teisi meilė turi objektu Gėrį. Gėris, artimiausias mūsų valiai, yra mūsasis asmuo: visai teisiai mes mylime patys save. Bet, sulig mūsų intelekto pabudimu, mes siekiame iki dieviškajam mūsų būtybės šaltiniui, iki aukščiausiam mūsų gyvenimo tikslui. Mes atsiduriame Dievo akivaizdoje. Tai Jis, viršiausioji buitis, suteikia mums buities. Tai Jis, begalinis Gėris, gamina kiekvieną mūsų gėrį. Tai Jis savo galia suteikia mums našaus veiksmo, apšviečia savo išmintimi mūsų kelią ir ruošia mus viršprigimtiniu savo gailestingumu jau šitoje žemiškoje pakalnėje dieviškajam amžinybės gyvenimui. Mes mylime save; mes privalome tad mylėti Dievą daugiau už kiekvieną daiktą, daugiau už save pačius, nes tai, ką mes mylime savyje, yra esybė; ogi mūsų esybė tėra tik atspindis, einąs iš Dievo esybės, Jo galybės bei gerumo.

Tuo tarpu Jis, Visagalįs, jungia su našiu savo aktyvumu stebėtiną savo kūrinių vaisingumą. Jis yra mūsų tikroji pirmapradė; tačiau Jis mus padaro vykdomuoju apribotų būtybių veiksmu. Mes privalome mylėti Dievą; kadangi Jis yra mūsų priežastis; mes privalome todel mylėti visus Dievo bendradarbius, prisidėjusius prie mūsų asmens kūrimo. Šitokiu būdu mūsų tėvų meilė yra mums prievolė, kaipo privalomas Dievo meilės papildymas. Šitokiu būdu sūniškoji pagarba yra skaidrus dievobaimingumo ataspindis.

Tuo tarpu, kaip esame ką tik konstatavę, nėra nė vieno mūsų sielos atžvilgio, kur tėvynė nebūtų padėjusi savo antspaudo. Mes žvelgiame į pasaulį tam tikru sau tinkamu matymo būdu, mūsų spręsmai apie žmogų bei daiktus turi saviško pospalvio, mūsų pastangos ir jų išdavos įpina į pasaulio aidiją savąją gaidą, kadangi mūsų tėvynė yra mus nudirbusi, kadangi apsupąs mus tarpas atspindi mūsų dvasioje ir mūsų širdyje, kadangi kalba, kuria mes kalbame, atmuša mumyse mūsų protėvių pėdsakus, kadangi bendrasis mūsų tautos veikimas vykdo mūsų pasitikėjimus ateitimi. Tėvynė apipavidalina mus iš visų pusių, siekdama giliai ir neišdildomai į mūsų esmę. Tėvynė mus gamina; ji yra Dievo

l'activité commune de notre peuple incarne nos espérances pour l'avenir. La patrie nous façonne de toute part, d'une manière profonde et indélébile. La patrie nous produit; elle est la collaboratrice de Dieu dans la constitution de notre personne. Et c'est pourquoi l'amour de la patrie, non seulement se justifie devant la raison, mais s'impose comme une vertu obligatoire, qui se range comme une modalité spéciale à côté de l'amour de Dieu et de la piété filiale.

Nous aimons donc notre patrie par un entraînement irrésistible de notre nature; nous l'aimons encore, et davantage, parce que Dieu veut que nous l'aimions, parce que le patriotisme est une vertu, sans laquelle on ne conçoit même pas une vie complètement chrétienne.

Le patriotisme est une vertu; que pour vous il le reste toujours! Sachez le bien: un amour instinctif, saint dans sa source, peut s'altérer dans sa nature et devenir fatal dans ses résultats. Il vous faut aimer votre patrie, mais suivant les indications de votre intelligence qui vous manifestent la volonté de Dieu.

Que l'amour de votre patrie ne devienne jamais le mépris et la haine de la patrie des autres. Vous devez l'aimer parce que Dieu l'a aimée, parce qu'Il l'a associée aux oeuvres de sa Providence. Or Dieu a aussi aimé les autres pays et les autres nations. Toutes les patries, qui s'inclinent devant la loi de notre Père commun, sont les soeurs de la vôtre. Aimez les fraternellement. Et si la Lithuanie doit toujours occuper dans votre coeur la première place, n'oubliez pas que votre patriotisme doit être la mesure et le modèle du respect, de la justice et de la bienveillance, que les autres pays peuvent attendre de votre charité.

Aimez votre patrie; et pour l'aimer suivant la vertu et la raison, connaissez-la! Sachez ce qu'elle est; sachez ce qu'elle vaut; sachez ce qu'elle peut. Evitez les erreurs de l'amour aveugle. Ne croyez pas qu'elle soit la plus grande, la plus belle, la plus puissante, la plus méritoire. Illusions et sottises

bendradarbė, dalyvaudama mūsų asmens nudirbime. Štai kodel tėvynės meilė ne tik pasiteisina prieš protą, bet prisistato mums privalomąja dorybe, kuri, kaipo viena savo rūšies reiškėja, stoja į eilę drauge su Dievo meile ir sūniškąja pagarba.

Taigi mes mylime savo tėvynę neatsispiriamai nešami mūsų prigimties linkme; mes ją mylime dar daugiau todel, kad Dievas nori, kad ją mylėtume, kadangi patrijotizmas yra dorybė, be kurios negalima įsivaizdinti pilnai krikščioniško gyvenimo.

Patrijotizmas yra dorybė, ir tegul tokiu lieka jisai jums visados! Žinokit dargi viena: savaiminga meilė, net šventa iš savo versmės, gal apkisti savo prigimtyje ir pasidaryti nelemta savo išdavose. Jums privalu mylėti savo tėvynė, bet visados sulig jūsų proto nurodymais, kurie jums apreiškia Dievo valią.

Kad jūsų tėvynės meilė niekados nevirstų kitos kurios tėvynės panieka bei neapykanta! Ir šitą jūs privalote mylėti, kadangi Dievas yra ją pamilęs, ir kadangi savo Apvaizda Jis yra ją pastatęs šalia kitų savo kūrinių. Ir Dievas yra pamilęs kitas šalis ir kitas tautas. Visos tautos, kurios linksta prieš mūsų bendrojo Tėvo įstatymą, yra sesers jūsiškei. Mylėkit jas broliškai. Ir jei Lietuva turi visados laikyti jūsų širdyje pirmąją vietą, nepamirškit, kad jūsų patrijotizmas privalo būti matas ir pavyzdys tos pagarbos, teisybės ir širdingumo, kurių kitos šalys gali laukt iš jūsų geros valios.

Mylėkit savo tėvynę; o, kad ją mylėtumėt sulig dora bei protu, pažinkit ją! Žinokit tai, kuo ji yra; žinokit tai, ko ji verta; žinokit tai, ką ji pajėgia. Vengkit aklosios meilės paklaidų. Netikėkit ją esant didžiausią, gražiausią, galingiausią, vertingiausią. Tai tebūtų kvailas apsimonijimas; ir niekas nėra tiek prisidėjęs prie ardymo pačių tėvynės bei patrijo-

que tout cela; et rien n'a davantage contribué à ruiner l'idée même de „patrie" et de „patriotisme" que ces malfaisantes absurdités. Vous la verrez telle qu'elle est, même avec ses faiblesses, même avec ses misères, même avec ses fautes. — Et vous n'en aimerez pas moins la Lithuanie au-dessus de toutes les régions du globe terrestre; car vous avez un motif indestructible, éminemment rationnel, pour votre prédilection: la Lithuanie est votre patrie.

Oui, pour l'aimer connaissez-la; et prenez pleinement conscience du rôle qu'elle doit remplir dans l'activité générale de la civilisation. — Voyez: elle est placée sur les confins de deux mondes, de deux conceptions de la vie, qui parfois se heurtent dans des luttes désolantes et stériles. Nous, occidentaux, nous ne comprenons guère le pessimisme résigné, la sensibilité rêveuse, et les spéculations intuitives de l'Orient. Et eux, les orientaux, semblent totalement inaccessibles à la froide dialectique, à l'activité dévorante, à la féconde agitation de l'Europe occidentale. Vous semblez appelés à les comprendre tous deux. Dieu vous a placés à une articulation importante de l'humanité. A vous de collaborer à la fusion harmonieuse du mysticisme du Levant et de l'activisme rationnel de l'Occident. Il y a là une grande et noble tâche que vous remplirez dans toute la mesure de vos forces, si vous répondez à l'appel du Seigneur.

Oui, pour aimer votre patrie prenez conscience de son rôle; — et la mission que je viens de vous rappeler m'en suggère une autre, que vous partagez avec des nations, dont la base a été raffermie par le temps et l'histoire, avec la Suisse, avec la Belgique. Elle me rappele une mission grandiose, qui ouvre des perspectives superbes sur l'avenir de l'humanité.

La Suisse et la Belgique sont placées, comme vous, à la jonction de deux cultures, dont elles assurent l'osmose normale et la pacifique collaboration. Comme elles, vous constituez une nation, petite par le nombre de ses membres, faible par conséquent si l'on mesure la force par l'ampleur des armées

tizmo idėjų, kaip kad šitos kenksmingos nesąmonės. Jums privalu ji matyti tokia, kokia jinai yra, dargi su jos ydomis, su jos menkumu, su jos paklaidomis. — Ir jūs vis delto mylėsite Lietuvą labiau už visas žemės rutulio šalis, nes jūs turite nesugriaunamą, giliai protingą motyvą savo išskiriamajai meilei: Lietuva yra j ū s o j i tėvynė.

Taip, kad ją mylėtumėt, pažinkit ją; sykiu stengkitės nuodugniai nusimanyti apie rolę, kurią jinai privalo atlikti bendrame civilizacijos vyksme. — Įsidėmėkit: ji yra atsidūrusi tarpusieny dviejų pasaulių, dviejų pasaulėžiūrų, kuriedvi kartais susispiria nelemtose ir bergždžiose kovose. Mes, vakariečiai, sunkiai suprantame Rytų pasyvų pesimizmą, svajojamąjį jausmingumą ir intujityvias spekuliacijas. Ir jie, rytiečiai, rodosi visai neprieinami šaltai Vakarų Europos dijalektikai, pagaunančiam veiklumui, vaisingam trūsėjimui. Jūs rodos esate pašaukti suprasti sykiu ir tų ir kitų. Dievas yra jus įkurdinęs svarbiame žmonijos sąnaryje. Jums išpuola prisidėti prie darnaus sutapdymo Rytų misticizmo su racijonaliniu Vakarų aktivizmu. Čia esama didelio bei garbingo uždavinio, kurį jūs lemtai atliksite sulig savo jėgomis, jei tik atsiliepsite į Viešpaties kvietimą.

Taip, norėdami mylėti savo tėvynę įsisąmoninkit jos rolę; — ogi pašaukimas, kurį aš esu ką tik jums priminęs, man daro įtaigos apie kitą pašaukimą jūsų paveldimą sykiu su kitomis tautomis, kurių gyvavimo pagrindas liko jau laiko bei istorijos sustiprintas, — su Šveicarija, su Belgija. Jis man primena didingą pašaukimą, kuris atitengia puikių perspektyvų į žmonijos ateitį.

Šveicarija ir Belgija, kaip ir jūs, yra atsidūrusios tam daikte, kur susibėga dvi kultūros, kuriomdviem jiedvi laiduoja normalaus savitarpio įsisunkimo ir taikaus bendradarbiavimo. Kaip kad jiedvi, jūs sudarote tautą, negausingą savo narių skaičiumi, taigi silpną, jei pajėga matuojama kariuomenės didžiu ir armotų gausa. Ir vis delto, kaip kad Šveicarija ir Belgija, jūs norite gyventi, jūs norite išvystyti tautinę savo individualybę pilnoje laisvėje. Todel jūs pri-

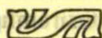
et le nombre des canons. Et cependant, comme la Suisse et la Belgique, vouz voulez vivre, vous voulez déployer votre caractère national en pleine liberté. Dès lors vous devez proclamer bien haut que la force matérielle n'est pas la mesure du droit à la vie. Vous devez affirmer, à la face du monde, que désormais la loi de la jungle, la loi des tigres et des loups, ne peut plus être qu'un souvenir humiliant dans les relations internationales. Vous devez affirmer que les nations se sont découvert une âme, une intelligence et une morale; et que désormais leurs rapports ne peuvent être régis que par la loi de la charité qui est la loi du Christ, par le droit inviolable de la justice qui est le droit de Dieu. — Ce développement moral s'impose désormais à toutes les nations, grandes ou petites; et dans le désarroi général qui nous torture et nous inquiète nous avons au moins la consolation d'assister à l'épanouissement progressif de leur conscience. Mais ce devoir est plus pressant pour les petites nations, parce que pour elles il est une condition de vie. La Providence semble leur avoir enlevé la force de la matière, pour qu'elles ne s'appuient que sur les forces de l'esprit. La Suisse a été pendant des siècles l'image vivante de cet idéal de l'humanité. La Belgique a saigné sur les champs de bataille pour apprendre au monde que le droit de la justice peut nous être plus précieux que la vie. Suisses et belges, nous avons le droit de compter sur l'appui des lithuaniens. Le même devoir vous incombe; le patriotisme vous l'impose; et nous sommes certains que vous saurez l'accomplir pour l'honneur des hommes et la gloire de Dieu.

Mes frères dans le Sauveur Jésus, tous nous nous inclinons devant la majesté de Dieu; tous nous prions pour que la bénédiction donnée par le prêtre du Seigneur soit ratifiée par les miséricordieux décrets de la Providence divine. Vous, Messieurs les lithuaniens, vous vous trouvez ici sur le sol de la Suisse, qui a donnée au monde tant de vigoureuses leçons de patriotisme, de force et de sagesse. Vous vous

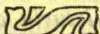
valote griežtai paskelbti viešumai, kad materijalinė jėga nėra matas gyvenimo teisei. Jūs turite pareikšti pasaulio akivaizdoje, kad nuo šiolei džiangalų, tariant, tigrų ir vilkų teisė, tegali būti vien pažeminančiu atsiminimu tarptautiniuose santykiuose. Jūs privalote pareikšti, kad tautos yra savyje suradusios vieną sielą, vieną protą, vieną dorą, ir kad nuo šiolei jų santykiai tegali būti tvarkomi vien meilės dėsniu, kuris yra Kristaus dėsnis, nesugriaunamu teisybės įstatymu, kuris yra Dievo įstatymas. — Šita dorinė pažanga peršasi nuo šiolei visoms tautoms, didelėms ir mažoms; ir toje visuotinoje suirutėje, kuri mus kankina bei baugina, mes terandame bent paguodos iš to, kad mums tenka matyti pažangiai besiskaidrinančią jų sąžinę. Ogi šita prievolė yra ypatingai svarbi mažoms tautoms, kadangi joms jinai yra gyvenimo sąlyga. Apvaizda rodosi esanti atėmusi joms materijalinę jėgą, kad jos tesiremtų dvasios jėgomis. Šveicarija yra buvusi per ištisus šimtmečius gyvas šito žmonijos idealo paveikslas. Belgija paplūdo savo krauju karo laukuose, kad išrodytų pasauliui, jog teisybės dėsnis gali mums būti brangesnis net už gyvenimą. Šveicarai ir belgai, mes turime teisės laukti paramos iš lietuvių. Ta pati prievolė gula ir ant jūsų; patrijotizmas jums ją įsako; ir mes esame įsitikinę, kad jūs sugebėsite ją išpildyti žmonių garbei ir Dievo šlovei.

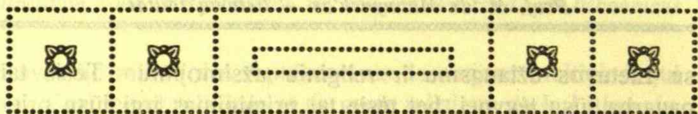
Mano broliai Išganytojuje Kristuje, visi mes nusilenkiame prieš Dievo didybę; visi mes meldžiame, kad palaima, Viešpaties tarno suteikta, būtų patvirtinta gailestingais dieviškosios Apvaizdos įsakymais. Jūs, gerbiamieji lietuviai, stovite dabar Šveicarijos žemėje, kuri yra suteikusi pasauliui tiek galingų patrijotizmo, tvirtybės ir išminties pamokų. Jūs stovite sykiu tarp daugelio tautų atstovų, kurie visi jungia savo dvasią

trouvez au milieu des représentants de nations multiples, qui tous s'associent à la joie et au geste religieux de la Lithuanie. Que ce soit là un hommage à votre patrie; mais que ce soit aussi le rappel d'un devoir. Votre patriotisme doit s'élever au-dessus des impulsions aveugles et des convoitises étroites. Votre patriotisme doit être une vertu qui trouve sa base et sa loi dans la volonté de Dieu. Alors vous pourrez aimer la Lithuanie sans réserve; alors votre drapeau deviendra un symbole glorieux aux yeux de tous les chrétiens, parce que votre patriotisme, ardent et éclairé, sera un accord harmonieux dans la grande symphonie, qui de l'humanité toute entière doit s'élever jusqu'au trône de notre Père céleste, et retentir pour sa gloire jusque dans l'éternité.

su Lietuvos džiaugsmu ir religiniu užsimojimu. Tėsie tai pagarba jūsų tėvynei, bet tėsie tai priminimas irgi jūsų prievolės. Jūsų patrijotizmas privalo pakilti aukščiau aklų polinkių ir siaurų užgaidų. Jūsų patrijotizmas privalo būti dorybė, kuri randa savo pagrindą ir savo dėsnį Dievo valioje. Tuomet jūs galėsite mylėti Lietuvą neribojamai; tuomet jūsų vėliava taps garbingu simboliu visų krikščionių akyse, nes jūsų patrijotizmas, karštas ir skaidrus, bus dar vienu harmoningu akordu didžioje simfonijoje, kuria visos žmonijos dvasia tur pakilti iki dangiškajam mūsų Tėvo sostui ir suskambėti del Jojo garbės aidais, siekiančiais amžinybę.

St. Šalkauskis.

Pirmosios Atžalos.

(Tęsinys)

Tautinės Civilizacijos Problėma Lietuvoje.

I. Tezė. Rytų nuosvara Lietuvoje. — II. Antitezė. Vakarų nuosvara Lietuvoje. — III. Sintezė. Tautinis Lietuvos atgimimas ir jo idealas: suderinimas dviejų pasaulių pirmapradžių tautinės lietuvių civilizacijos lytyse.

Tautinės lietuvių civilizacijos išsivystymo atžvilgiu galima nužiūrėti Lietuvos istorijoje trys gadynės. Pirmoji gadynė reiškiasi Rytų pirmapradžių vyravimu ir baigiasi 1569 metais, įvykus Liublino ūnijai. Antroji gadynė reiškiasi Vakarų pirmapradžių vyravimu ir baigiasi 1883 metais, išaušus tautiniam lietuvių atgimimui. Šiuo pastaruoju prasideda trečioji gadynė, einama iki šiolei. Norint išspręsti tautinės lietuvių civilizacijos problėmą, tenka paeiliui ištirti visos šitos trys gadynės, nes dabartinis lietuvių civilizacijos stovis yra ištiso istorinio Lietuvos vyksmo išdava. Tai ir daroma čia formoje santraukos iš autoriaus knygos „Sur les confins de deux mondes“.

I. Tezė.

Rytų Nuosvara Lietuvoje.

A. Grendžiamosios lietuvių tautybės pirmapradės.

1. Grendžiamieji lietuvių tautybės padėliai, atnešti iš Rytų ir apsaugoti tautos dvasioje. — 2. Pagrindinės etninio lietuvių pobūdžio žymės: išvidinis tautinės dvasios turtingumas ir menkas jos reiškimasis aikštėn.

Tautoms žengiant iš laikų apytamsos į istorijos viešumą, trys veiksnių grupės tur ypatingos svarbos jų likimui: viena

grupė surišta su etniniu tautų pobūdžiu, kita — su geografine padėtim, trečia — su istorinėmis išvidinio ir išlaukinio gyvenimo aplinkybėmis. Įdomu tad susekti, kuo apsireiškė kiekviena šitų veiksnių grupė kultūriniame lietuvių gyvenime pirmosios gadynės bėgyje. Visų pirma, kokios reikšmės turėjo čia etninis lietuvių tautos pobūdis? — Atsakymas į šitą klausimą tur svarbos ne vien pirmajai gadynei, bet ir kitom dviem; todel bus prie jo apsistota palyginti ilgėliau.

Lietuviai, kaip ir kiti indai-europiečiai, eidami iš rytų į vakarus nešėsi su savim Rytų dvasios pirmapradžių. Naujo buvimo vietose ir prie naujų aplinkybių šitos pirmapradės palengvėl kisdavo ir sutapdavo su kitomis iš salies įgaunamomis pirmapradėmis. Vis delto apie lietuvių tautą reik pasakyti, kad ji, konservatyvinio savo tradicijonalizmo dėliai, ilgiausiai ir gryniausiai apsaugojo savo pobūdyje ir gyvenime senovės Rytų pirmaprades. Net šios dienos lietuvių kalboje, jų mytologijos likučiuose, liaudies poėzijoje aiškiai jausti Rytų pasaulio skardai, kaipo pagrindinė tautos pobūdžio žymė, kuri net šiandien kelia aikštėn ir duoda pažinti bendrą Europos tautų veldinį, išneštą iš bendros indų-europiečių protėvynės. Yra tai perdaug gerai žinomi dalykai, kad reikėtų juos čia atskirai išrodinėti.

Iš to, kas pasakyta, nesunku padaryti išvada, jog iš Europos tautų lietuviuose gal daugiausia užsiliko indų-europiečių padermės ypatybių. Kitaip tariant, bendra indų-europiečių padermė gal gryniausiai apsireiškia lietuvių tautoje, kadangi čia ji užsiliko nepaliesta ne tik fizijologiniu, bet ir psichologiniu atžvilgiu. Tas faktas turėjo lietuvių istorijoje nemaža reikšmės, nes, juo gryniau tautoje užsilaiko padermės ypatybės, juo aktyviau reiškiasi pati padermė tautos gyvenime. Tai ypatingai dera pasakyti apie istorinį lietuvių tautos vyksmą.

Indų-europiečių giminė, kaip ji apsireiškė savo šaltinyje, t. y. Rytuose, vykdo tobūliausią pirmykštės žmonijos tipą, jungdama intelektualinių išgalių turtingumą su pasyviu pasidavimu ritmingam gamtos gyvenimui. Idealiniu savo tipu indas-europietis tai visų pirma nesugadintas gamtos žmogus.

Jame vyrauja ne kultūros bet prigimties veiksniai, nes jis slepia savyje turtingą prigimties padėlį, teesantį išeinamuoju punktu kultūriniam vyksmui. Vidaus dvasios turtingumas čia nesireiškia dar išviršinėmis civilizacijos lytimis.

Panašiai, lietuviams žengiant į istorijos viešumą, bendros indų-europiečių padermės ypatybės buvo išeinamuoju punktu kultūriniam jų išsivystymui. Pasyvumas, prigimtas tikriems gamtos sūnums, uždėjo savo antspaudą ant viso jų gyvenimo. Kad įgytų kultūrinio aktyvumo, jie turėjo dar išgyventi ilgą istorijos laikotarpį, kur jiems buvo lemta pritirti daug visokių įtakų, veikdančių tautinę jų dvasią.

Problėmą apie tautinės lietuvių dvasios veikdymą įdomiai buvo pastatęs, nors visai neišrišo, garsusis prancūzų geografas Eliziejus Reclus. Mums tad ne pro šalį susekti jo minties eigą, kad paskui tinkamai atsakytume į klausimą. Štai kaip jis aprašo tautinį lietuvių pobūdį.

„Būdami miškininkų, žemdirbių artojų, labai prisirišusių prie senovės papročių, tauta, — lietuviai, sako E. Reclus, lengvai pasiduoda likimui ir nė nebando jo nulemti savo valios pasiryžimu. Lietuvių abejingumas įėjo net į patarles: jokia kita tauta neprisitaiko prie gyvenimo pervartų su panašia rimtimi". [1])

Nuo savęs mes galėtume čia pridėti, kad, paskutinio reikalo prispirtas, lietuvis moka įnirsti ir pavartoti savo jėgas sulig aplinkybėmis. Jis, kuris nelyginant silpnai reaguoja į paprastus gyvenimo smūgius, staiga paplūsta nuostabiu įniršimu, kada jo kantrumas ir ištūra prieina galą: tarsi ilgai krauta jo energija išsiveržia tuomet su baisia galybe.

Susitelkęs savyje, daugiau linkęs į veizdėjimą nekaip į veikimą, lietuvis apreiškia šitą savo būdą išviršine išvaizda: „Lietuvos valstiečiai, sako E. Reclus, savo drabužių paprastumu sudaro ryškų kontrastą su lenkais; jie vengia skaudžių spalvų, šauniai sukirptų siuvinių, blizgančių papuošalų; pilki jų rūbai, neišsiūti pagražinimais, liudija kuklią jų prigimtį:

1) E. Reclus. Nuovelle Géographie Universelle, t. V, 432 p.

jie nėkiek nesistengia pasirodyti. Lygindamas lietuvius su lenkais — «saulės sūnumis», Michelet'as vadina juos «šešėlio sūnumis» (Légendes du Nord)". [1])

Lietuvių liaudies poėzija įkvėpė E. Reclus'ui šitokį moralinių jų savybių aprašymą: „Jų dainos skaidriai apreiškia jų sielą: jie akyli tyrėjai, kitąkart kiek ironingi, jautrūs, melancholingi, kupini gamtos jautimo. Nors jie buvo verčiami dažnai kariauti ir yra taipogi turėję didžių karžygių, jie — šita romi tauta — neprisimena jokio savo didvyrio, nedainuoja jokio karingo žygio, nesigiria jokia laimėta kova; šita tauta tenkinasi raudodama savo numirėlius: šituo atžvilgiu ji yra gal būt vienintėlė Europos tautų giminėj. Ji skiriasi taipogi nuo kitų sausumos tautų jautria atsarga, drovia diskrecija, su kuria visos tautinės jos dainos kalba apie meilę". [2])

Štai lietuvis toks, kokį jį pagamino prigimtis ir koks jis tebeliko dar kultūros netašytas. Didžiai pasyvus jo pobūdis pakreipė savęsp E. Reclus'o smalsumą ir paspyrė net perskubiai daryti apibendrinimų apie šito veiksnio reikšmę tautos gyvenimui. „Ilgai Nemuno miškų slėgiama tauta, sako jis, nėra iš tų, kurios galėtų palyginti savo įtakos dalį su role tekusia kitoms kultūringoms Europos sausumos tautoms. Tūlas su nusistėbėjimu statosi net klausimą, kaip atsitiko, kad tauta susidedanti veik ištisai iš žmonių jautrių, intelektingų, kupinų vaidintuvės ir poėzijos, «padorių, stiprių asmeninės savo vertės pajautimu» (Kantas, Milkės Lietuviškosios gramatikos prakalboje), neįstengė pagaminti nė vieno didelio poėto, nė vieno žymaus genijaus dvasios srityje (J. E. Kohl, Die Völker Europas)". [3])

E. Reclus duoda klausimui šitokį atsakymą: „Tai atsitiko todel, kad šitai mažai tautai priešininkų apsuptai, paskui jųjų nugalėtai trukdavo pasitikėjimo savo jėgomis" [4]).

---

1) E. Reclus. Nouvelle Géographie Universelle, t. V, 431 p.

2) Ibid., 431 p.

3) Ibid., 431—432 p.

4) Ibid., 432 p.

Prancūzų geografas išsprendžia klausimą vien etninio lietuvių pobūdžio šviesoje, nes tuo laiku, kai jis tai rašė (dar prieš 1880 metus), jis negalėjo pasinaudoti ta nauja šviesa, kuria yra nušvietęs Lietuvos atgimimas tiek lietuvių tautos pobūdį, kiek ir visą istorinį josios likimą. Dabar jis galėtų įsitikinti, kad tik sulig savo atgimimu lietuvių tauta yra pradėjusi normalinės tautinės kūrybos gadynę, ir kad tik šitoje gadynėje ji pradeda aktyviai reikšti tautinę savo individualybę, įgijusi veikiamojo pobūdžio pirmykštės savo istorijos įvykiuose.

Turint galvoje tautinį lietuvių atgimimą ir tas ypatingas aplinkybes, kuriomis prieš tai buvo suvaržyta tautinės jų istorijos eiga, negalima laikyti lietuvių tautos gyvenimo tokiu neproduktingu, kaip kad tai pasirodė E. Reclus'ui. Priešingai, mes drįstame tvirtinti du dalyku, kuriuodu turėtų paaiškėti iš to, kas bus paskiau išdėstyta: pirma, per visą lietuvių istorijos bėgį tautos dvasia, kur ir kaip galėdama, stengėsi tarnauti aukštiems civilizacijos reikalams; antra, Europos civilizacija turi būti dėkinga lietuvių tautai daug daugiau, nekaip paprastai yra manoma, — net daugiau, negu galima būtų tikėtis iš tautos, kuriai aplinkybės buvo taip maža palankios.

Iš kitos pusės tautinis lietuvių veiklumas, apsireiškęs visai netikėtai, prasidėjus jų atgimimui, yra išdava to Rytų ir Vakarų susidūrimo, kuris buvo įvykęs ant Lietuvos teritorijos. Tai paspalvina jį visai ypatingu būdu.

Rytai, kad ir pasyvūs savo pobūdžiu, tur daugiau, nekaip Vakarai, kuriamųjų šaltinių ir savaimingos energijos, galybės stovyje. Aktyvūs Vakarai yra daugiau linkę į organizuojamąjį darbą, kantrų veiklumą. Kadangi kuriamojo gyvenimo tobulumas pareina nuo šitų dviejų gaivalų santapos, Rytai ir Vakarai savaime traukiasi vieni prie antrų. Šitomis instinktyviomis pastangomis pagrįsti istoriniai jų santykiai. Senovės laikai buvo matę milžinišką bangą, kilusią Rytuose ir paplūdusią į Vakarus; vėliau su didesniu net smarkumu prasidėjo atoslūgis: „varžtui į Vakarus“ atsakė „varžtas į

Rytus". Iš pradžios kuriamosios Rytų galybės ieško to, kas juos galėtų įvaisinti; paskui Vakarai ieško dirvos savo aktyvumui. Jei žmonijos gyvenimą laikytumėm tam tikros vienybės apsireiškimu, tai dviejų pasaulių veikimasis rodosi susidedąs iš dviejų tarpsnių, per kuriuodu vyksta žmogaus dvasia: išsyk ji atsiveria nuošaliui, kad veik sugrįžtų savęsp. Žmonijai, panašiai kaip ir individui, kiekvienas jos tarpsnis tur savo lygstamosios vertės vykdant jos laimę pasaulyje, bet tik jų sandora išdavų visete tegal jai laiduoti pilnutinį išsivystymą.

Lietuva taipogi yra perėjusi šituodu tarpsniu: sukiršinta savo kaimynų puolimais, ji buvo, taip sakant, išėjusi iš savęs, iš savo pasyvumo, kad susidurtų su kitomis tautomis; tuo pačiu ji įgijo aktyvaus pobūdžio, kurio ji buvo stokstanti anksčiau. Paskui, sulig atoslūgio banga, tautinė jos dvasia, sugebanti dabar kuriamąjį darbą, grįžta savęsp ir rengia sintezę Rytų pirmapradžių, kurių buvo turėjusi savo gelmėse nuo pat pradžios, ir Vakarų pirmpradžių, kurių yra įgijusi istoriniame savo prityrime. Būtent šitokį tarpsnį eina dabar lietuvių tauta, skaitant nuo jos atgimimo dienos.

Žodžiu tariant, tautinis lietuvių pobūdis išsivystydavo kontrasto dėsniu: tik reakcijoj jis įsigydavo to, ko jis neturėdavo tiesioginei akcijai. Reaguoti su ypatinga galybe jis pasirodė galįs dviejuose svarbiausiuose savo istorijos momentuose: pirmą kartą XI-ame štm., kada tautų kaimynių varžtas sukėlė lietuviuose energingą pasipriešinimą, kuris, iš teisėto apsigynimo, veikiai virto užkariaujamąja ekspansija; antrą kartą XIX-ame štm., kada svetima priespauda padidino prieš savo norus tautinio atgimimo įtampą, kuri suteikė jam nesugriaujamo gyvastingumo. Reaguodamas pirmą kartą lietuvių tautos genijus ruošė tvirtos ir galingos valstybės įkūrimą; antrą kartą jis įnirto stumti tautą kultūrinės ir politinės nepriklausomybės keliu ir nesiliauja nepasiekęs viso savo tikslo. Nors šituodu momentu skiria ištisi šimtmečiai ir krypsmo skirtingumas, tačiau vidaus ryšiai, pati net istorijos logika, juodu jungia vieną su antru. Ka-

dangi lietuvių pastangos sukurti valstybės įrankiais tautinę civilizaciją ne tik nepasisekė, bet palenkė juos iš pradžios svetimai įtakai, o paskui ir svetimųjų viešpatavimui, — tai dabar palikusi nepriklausoma lietuvių tauta yra pasiryžusi atremti savo nepriklausomybę į aukštesnę tautinę civilizaciją.

Iš reakcijų, kontrasto dėsnio valdomų, lietuvių tauta patyrė dar, kad tautinio gyvenimo sintezė negal įvykti be lemto liaudies ir šviesuomenės sutarimo ir, iš kitos pusės, be tinkamo suderinimo pusiausvyroj priešingų įtakų. Lietuvių istorija iš pagrindo yra istorija tautinio genijaus, kuris, nepaisant vidaus skilimo ir dviejų pasaulių kovojimo jo gelmėse, apsaugojo, padermės konservatyvumo tvėrme, savo individualumą ir stengiasi atitaisyt istorines savo paklaidas, gamindamas naują inteligentiją ir dėdamas į sintezę dviejų skirtingų civilizacijų pirmaprades.

B. Pirmykštė lietuvių istorijos linkmė:

1. Etnînio lietuvių pobūdžio, geografinės padėties ir istorinių aplinkybių reikšmė Lietuvos Valstybės kūrimuisi. — 2. Lietuvos Valstybės pašaukimas viduriniais amžiais: kova iš rytų pusės su totoriais, iš vakarų pusės — su teutonais. — 3. Graikiškai rusiškosios civilizacijos įtaka lietuvių tautai: jos priežastys bei išdavos. — 4. Aristokratizacijos pagrindas Lietuvoje: tautinis šviesuomenės ir liaudies skilimas. — 5. Pamatinė garantija Lietuvos Valstybės gyvavimui pirmojoje gadynėje: pusiausvyra tarp Rytų ir Vakarų iš lauko pusės, ir tarp lietuviškojo branduolio ir Lietuvos aneksų — iš vidaus. — 6. „Lietuvos Statutas", kaipo tautinės lietuvių sintezės išraiška XVI-me štm.

Aukščiau išdėstyta, kaip kito ir tvirtėjo tautinis lietuvių pobūdis. Pirmojoje gadynėje, kaip minėta, sukiršintas kaimynų puolimais, jis paspyrė lietuvių tautą išeiti iš savęs ir ieškoti kultūrinio įvaisinimo. Kur turėjo nukrypti šitas vyksmas artimiausioj ateityj, nulėmė geografinės ir istorinės lietuvių valstybės kūrimosi aplinkybės.

Atsidūrusi nuošaliai nuo kelio, kuriuo ėjo didysis tautų kilnojimasis, lietuvių tauta ilgai snūduriavo gamtos prieglobstyje ir nerasdavo pati savyje akstinų, kurie galėtų ją sužadinti ir paspirti prie kokio smarkesnio istorinio žygio. Tiesa, dar giliam viduramžyje ant dviejų lietuvių gyvenamo

ploto sparnų, iš rytų ir iš vakarų, reiškėsi kultūrinis judesys, kuris, žinoma, negalėjo nepaliesti lietuvių tautos gyvenimo. Buvo tai, iš vienos pusės, didysis vandenų kelias, ėjęs iš Vizantijos į Skandinaviją, įrišdamas Dauguvos tėkmę; o iš kitos pusės — prekybos kelias, jungęs Italiją su Skandinaviją ir besitęsęs pro Vieną per „Caruntum" ir Prūsų šalį.

Tačiau tasai kultūrinis judesys neišstūmė dar lietuvių tautos į istorijos vaidyklą. Tai atsitiko tik susibėgant X-am ir XI-am šimtmečiams, kada lenkų ir rusų kunigaikščių užpuolimai privertė lietuvius besiginant pereiti į priešingus puolimus. XI-ame ir XII-ame štm. lietuviai jau su pamėga bando savo jėgų aktinguose karo žygiuose. Jie nekartą laimi, bet, neturėdami pastovios valstybinės organizacijos, neįstengia įsigalėti laimėtuose plotuose. Karas buvo lietuviams, kaip daug kur kitur, stipriu akstinu valstybės kūrime. Tačiau valstybės steigimo problėma patapo jiems gyvasties ar mirties klausimu ne anksčiau kaip tą dieną, kada teutonų kryžininkų ir kardininkų varžtas ėmė grėsti gyvastingiausiems jų reikalams.

Lietuviai, tarsi nesąmoningai, buvo nujautę, kad jų pačių jėgų nepakaks sulaikyti dviem ordenam, po kurių vėliavomis spiesdavosi rinktinis beveik visos Vakarų Europos žygininkų žiedas. Todel, užsilaikymo instinkto spiriami, jie stengėsi padidinti materijalines savo pajėgas užkariavimo politika, kad išstatytų prieš teutonų ordenus lygią galybę.

Šita užkariaujamoji lietuvių politika turėjo, suprantamas dalykas, vykti mažiausio pasipriešinimo krypsniu, būtent — į rytus, rusų linkui. Tais laikais, t. y. XIII-ame štm., daugelis rusų kunigaikštijų negalėjo atsilaikyti prieš totorius ir buvo jų nugalėtos. Vakarinių rusų kunigaikštijos, tikrai sakant — mažarusiai ir baltarusiai (gudai), buvo daugiau linkę pasiduoti lietuviams, nekaip prisiimti totorių jungą. Šitas veiksnys, draug su kitais čia neminimais, žymiai palengvino lietuviams pasiekti savo politikos tikslą. Laimėję kokiam slavų krašte suverenitetą lenktynėse su totoriais, lietuviai organizuodavo visas jo pajėgas ir panaudodavo

visus jo resursus, kad paskui mestų juos į kovą ne tik prieš totorius, bet ir prieš teutonus.

Pigu įsivaidinti, kokios veikimo galybės turėjo apreikšti lietuvių tauta šitam pirmam savo istorijos vyksnyje. Likdama stabmeldiška ir apsupta priešingų ir galingų kaimynų, kurie buvo jau prisiėmę krikščionybę, ji sugebėjo tačiau apsipavidalinti valstybe galinčia apginti jos būvį. Protingas savo esme instinktas davė jai nujausti, kad, norint laimėti kovą už būvį ir suteikti jai aukštesnės prasmės, reik suderinti prigimtieji savo polinkiai su kokia aukštesne visuotinąja idėja.

Gyvastingų tautos reikalų pašaukta į gyvenimą lietuvių valstybė turėjo nuo pat pradžios aukštos reikšmės; jai, būtent, buvo lemta sulaikyti karingas teutonų ordenų žygiavimas į Rytus ir, iš kitos pusės, tuo pačiu laiku, užtvenkti totorių poplūdį į Vakarus. Atlikdami šitą garbingą rolę, lietuviai rengė tautiniams savo uždaviniams laimėjimą, kuris buvo tiek pat puikus, kaip ir reikšmingas.

Ir iš tikro, negalima nesistebėti tuo ypatingu reginiu, kurį sudarė paskutinieji Europos stabmeldžiai, bekurdami su nepaprasta energija nuo Baltijos iki Juodųjų jūrių galingą nepriklausomą valstybę ir belaikydami XIII-ame ir XIV-ame štm. politinių ir materijalinių jėgų pusiausvyrą tarp Rytų ir Vakarų. Šitame savo istorijos vyksnyje stabmeldiška Lietuva gynė krikščioniškuosius Vakarus nuo totorių ordų ir krikščioniškuosius Rytus nuo teutonų ordenų.

Kad apsaugotų nuo Rytų barbarų tai, ko brangaus turėjo vakarinė civilizacija, ir kad apgintų rytinės civilizacijos lobį nuo Vakarų barbarų, likimas pakvietė į istorijos vaidyklą lietuvius stabmeldžius ir už naudingą jų pagalbą paskyrė jų tautybei kilnų uždavinį suvesti į sintezę dvi civilizaciji, kuriedvi jie buvo taip šauniai gynę. Tokią vidaus prasmę buvo turėjusi lietuvių valstybė, įkurta XIII-ame štm.

Uždavinys, kuris buvo lietuvių tautai lemtas nuo pat pradžios istorinio jos gyvenimo, ne iš karto tačiau ėmė vykdytis kultūrinėje jos kūryboje. Iš pradžios lietuviams

teko įeiti į artimesnę pažintį su graikiškąja rusiškąja civilizacija, kurią jie buvo sutikę pakeliui, plėsdami savo valstybės ribas į rytus. Plėtojantis Lietuvos valstybei augo kultūriniai lietuvių reikalai, nes jie turėjo vakaruose kariauti su kultūringesniais už save priešininkais, o rytuose valdyti kultūringesnius kraštus. Taigi nėra ko stebėtis, kad, radę savo valstybės ribose aukštesnę civilizaciją, kuri buvo jau turėjusi pastovių tradicijų, lietuviai metėsi savintis ją savo reikalams. Galima tik gailėtis, kad tokios lytys, kuriomis jie skolijosi civilizacijos gėrybių iš Rusijos, neatsakydavo tuo tarpu nei jų tautybės esmei, nei civilizacijos naudai apskritai. Jie darydavo tai taip sakant mechaniniu būdu, panašiai kaip jie patys buvo mechaninių aplinkybių pastumti į užkariaujamąją ekspansiją ir suvesdinti į liesmą, — jie, nugalėtojai stabmeldžiai, su nugalėtaisiais krikščionimis. Užkariautojų rolė pripuolamai buvo primesta jiems, kurie net savo gyvenamosiose srityse taip maža buvo linkę reikšti tautinę savo individualybę aktyviu būdu ir objektyviomis lytimis, ypač tuo metu, kada tarpimo krizis, pasiekęs įtampos stovio, reikalavo nuo jų daug tampraus susitelkimo ir kuriamosios energijos kaip tik vidaus gyvenimui. Vietoj to, jie išeikvojo begales jėgų gynimosi ir užkariavimo tikslais ir radosi paskui negalį aktyviai apreikšti tautinės savo induvidualybės užkariautose teritorijose.

Reik pripažinti, kad rusiškoji civilizacija, skolyta Vizantijoje, neblogiausiai atitikdavo pirmutiniam lietuvių istorijos tarpsniui. Kultūriniu atžvilgiu ji buvo tarputiniu vyksniu nuo prigimtojo Rytų pasyvumo prie kultūringo Vakarų aktyvumo. Tai taipogi greitino jos praplitimą tarp lietuvių. Svarbu tačiau nepamiršti, jog naujos kultūros įtaka plisdavo vien apribotoje srityje, jog ji nesireiškė vienodai visoje lietuvių valstybės teritorijoje ir jog ji nelygiai liesdavo visus visuomenės luomus. Ji laimėdavo sulig aplinkybėmis arba tikriau sulig tuo, kiek ji atsakydavo valstybinės organizacijos ir valdomojo luomo reikalams. Taip antai, lietuviai ėmė vartoti oficijaliuose dokumentuose slaviškąją rusų

kalbą, o aukštesnės jų sferos su didžiuoju kunigaikščiu priešakyje pasisavino kasdieniniam vartojimui baltarusių kalbą. Tokiu būdu intelektualinė lietuvių šviesuomenės kultūra pradėjo reikštis graikiškosios rusiškosios civilizacijos lytimis; tuo tarpu liaudis tebeliko ištikima tautiniam savo individualizmui.

Tuo pačiu šviesuomenė atsisakė daryti tiesioginį savo uždavinį, būtent – kelti ant aukštesnio laipsnio dvasinį liaudies kultūros lygį: prasidėjo tautinis liaudies ir šviesuomenės skilimas, kuris kupinas buvo nelemtų išdavų. Visų pirma susilpnėjo tautinio jųdviejų bendrumo jausmas, kuris kritingomis valandomis būtų galėjęs jiedvi suvienyti, nepaisant politinio ir socijalinio antagonizmų, bendros tėvynės gynimui. Sykiu, juo silpnyn ėjo tautiniai jųdviejų ryšiai, juo nujaučiamesni darėsi politinis ir socijalinis antagonizmai. Net pati valstybė, žymiai nustojusi tautinių ypatybių, palengvėl pradėjo tarnauti vienam tik valdomajam luomui, sudarydavusiam anų laikų šviesuomenę. Žodžiu sakant, visuomenė ir valstybė ėmė eiti aristokratizacijos krypsniu.

Valstybės organizacijai besiaristokratizuojant buvo padėtas į josios pamatą išardos sėmuo. Jei jis ne iš karto išdygo ir ne greit dar atnešė karčių vaisių, tai vien todel, kad lietuvių valstybė sugebėjo dar atsakyti tam uždaviniui, kurio dėliai ji buvo įsteigta ir nuo kurio atlikimo pareidavo jos pastovumas. Kaip jau žinoma, jos buvimo prasmė, lygiai kaip ir jos įsisteigimas, išsivystymas ir įsigalėjimas, buvo surišta su materijaline ir politine Rytų ir Vakarų pusiausvyra, kuri reikėjo nustatyti tiek iš vidaus kiek ir iš lauko pusės.

Lietuvių valstybė iš pat pradžios buvo sudėta iš dviejų dalių: lietuviškojo branduolio ir rusiškųjų provincijų, vadintų tuomet „aneksais“. Kad valstybė galėtų gyventi intensyviu ir stipriu gyvenimu, reikėjo tiedvi dali sutapdyti į vieningą visetą ir atsiremti, nesant tautinio patrijotizmo, į valstybinį visuomenės patrijotizmą.

Šitiedvi sąlygi buvo įvykdyti esant akivaizdoje dviem aplinkybėm: pirmąja buvo toji valdomosios diduomenės

linkmė į graikiškąją rusiškąją civilizaciją, kuri nustatė kultūrinį bendrumą aukštesniuose visos valstybės sluoksniuose; antrąja buvo tasai rusų kunigaikštijų autonomingumo panaikinimas, kurį atliko Vytautas XV-ojo štm. pradžioje, sumanęs sustiprinti politinę lietuvių valstybės vienybę. Iš abiejų pusių buvo padarytas kompromisas: savo autonomijos kaina aneksai tartum atlygino lietuvių diduomenės nutautimą. Po tam nuo vieno valstybės galo iki kito praplito lietuvių tautybės idėja, kaipo valstybinio bendrumo išraiška.

Kol ėjo šitas vidaus vyksmas lietuvių valstybėje, nuošalyje įvyko naujas jėgų pergrupavimas. Rytuose tuo tarpu Rusija nuvertė totorių jungą (1480) ir nustūmė juos nuo istorinės vaidyklos priešakio. Išaugusi ir sustiprėjusi tokiu būdu Maskvos Valstybė persiima autokratizmo dvasia ir įsikvepia „rusiškosios žemės suspietimo" idėja. Vakaruose maždaug tuo pačiu laiku įra teutonų ordenų galybė. Lietuviams priėmus krikštą, jie nustojo savo buvimo prasmės ir todel nerasdavo jau tiek, kaip kad pirmiau, moralinės ir materijalinės paramos Vakarų Europoj. Sutriuškinti 1410 metais prie Žalgirio kryžininkai nebepajėgia atsigauti ir XVI-ame štm. šaukiasi Lenkijos protektorato. Kiek vėliau, bet tam pačiam šimtmety, kardininkai ieško pas lietuvius pagalbos prieš Maskvą ir prisiima Lietuvos ir Lenkijos viršenybę.

Užtat lenkų galybė auga. Susijungimas su Lietuva 1385 metais reiškė jiems naujos gadynės pradžią. Lietuvos valstybė ne tik apdengė juos iš rytų pusės, bet ir patiekė naujų plotų kultūriniam jų varžtui tuo krypsniu. Lenkai mokėjo panaudoti naujas aplinkybes materijalinei savo galybei padidinti ir, paskatinti sėkmėmis, įsigeidė net pasisavinti vadovaujamąją rolę slavų pasaulyje. Jų kovos su turkais, kurie buvo tuo tarpu įsigalėję Balkanų pusiasaly ir ėmė grėsti vidurinei Europai, suteikė jiems Vakarų civilizacijos gynėjų garbės ir sustiprino jų prestižą, beieškant jiems hegemonijos slaviškųjų tautų tarpe.

Tokiu būdu Maskva ir lenkai pakeitė totorius ir teutonus, kaipo Rytų ir Vakarų atstovus besiveržiančius Lietuvos linkui. Lenkija ir Maskva anksčiau ar vėliau turėjo stoti priešais

viena antros rivalizacijos dėliai, nes abi valstybi lygiai stengėsi praplėsti kartu savo ribas ir įtaką. Rivalizacija juo labiau buvo neišvengiama, kad dvi valstybi tipo atžvilgiu reiškėsi skaidriu kontrastu: Maskva ėjo prie absoliutinės monarchijos rytinio dėspotizmo stiliaus; Lenkija, sekdama vakariniu individualizmu, žengė prie aristokratinės respūblikos.

Dėspotiškas autokratizmas Maskvos valstybėje buvo pagrįstas rytiniu valdinių pasyvumu. Viešpaties valia buvo čia dėsniu, ir visuomenės gyvenimas, kaip yra visas, turėjo jam paklusti be mažiausio murmesio. Tvarka supuldavo čia su verguve.

Visai kitokia buvo Lenkijos linkmė. Jai išeinamuoju punktu buvo, kaip priminta, individualizmas: liberum veto, kad ir vėliau suformuluotas, pasidarė čia aukščiausia visuomenės gyvenimo norma. Savavalia pakeitė čia laisvę.

Lietuvai teko kariauti ginkluotas karas su Maskva ir diplomatinis karas su Lenkija. Atsilaikyti prieš savo priešininkus iš rytų ir vakarų reiškė jai nustatyti materijalinių ir politinių Maskvos ir Lenkijos jėgų pusiausvyrą. Kol lietuviams sekdavos šitą pusiausvyrą išlaikyti, tol jų valstybė džiaugėsi nepriklausomojo gyvenimo ištaigomis. Bet tai pareidavo tiek nuo laimėjimo kovos su priešininkais, kiek nuo sugebėjimo sutaikyti valstybės viduje tuos priešingus pradus, kuriems atstovavo išlaukinio lenktyniavimosi dalyvautojos — Maskva ir Lenkija. Tikriau pasakius, kovos laimėjimas su priešininkais pareidavo nuo vykusio atlikimo šito paskutinio uždavinio.

Kaip buvo nurodyta, Maskva ir Lenkija, eidami priešingomis linkmėmis, neįstengė suderinti vidaus gyvenime tvarkos ir laisvės. Tuo tarpu lietuvių valstybė, sekdama užsilaikymo instinktu, mokėjo — reik pripažinti — neblogiausiai sutaikyti šitiedvi sutelktinio gyvenimo atrami ir suteikti jodviem tą nelyginant aukštą aniems laikams išraišką, kurią atvaizdina garsusis „Lietuvos Statutas".

„Lietuvos Statutas" gal tarnauti matu tai kultūrinei tautinės lietuvių dvasios kūrybai, kuri apsireiškė primojoje istorinio jų gyvenimo gadynėje nepaisant to, kad toji kūryba apsivilko svetimais rūbais, po kuriais buvo paslėptas mirties ginklas.

Kad „Lietuvos Statutas" yra tautinės lietuvių dvasios padaras, nors jis ir prisiėmė svetimų, būtent — lenkiškųjų ir rusiškųjų pirmapradžių, geriausiai išrodo tasai faktas, kad tautos, iš kur buvo šitos pirmapradės skolytos, įsigijo savo kodeksų daug vėliau negu Lietuva. Rusija susirašė pirmąjį tavo teisių kodeksą praėjus daugiau nekaip šimtui metų ir dargi gausiai skolijosi iš „Lietuvos Statuto". Iš kitos pusės, Lenkija turėjo laukti Napoleono kodekso. Simptominga yra dar tai, kad lietuviai, suėję su lenkais į valstybinę ūniją, išsižadėjo platesnio užsimojimo įstatavime (buvo tik paskelbta trečioji „Lietuvos Statuto" laida) tarsi būtų juos atgrėsę nuo šito darbo lenkai nelinkę patys jo dirbti.

Taip ar šiaip, „Lietuvos Statutas" yra didžiausias tautinės lietuvių civilizacijos paminklas iš pirmosios istorinio jų gyvenimo gadynės. Jis yra simboliu tos politinės pusiausvyros, kuri reiškėsi iš vidaus tvarkos ir laisvės derinimu, o iš lauko pusės—sustabdymu Rytų ir Vakarų gaivalų, jųdviejų linkmėje naikinti viens antrą. Jis yra lietuviams taipogi įspėjamuoju įsakymu šitą pusiausvyrą laikyti visuomet, nes nuo jos pareina tiek dabar, kiek ir kadaisia jų valstybės gyvastingumas. Antrosios gadynės įvykiai turėjo patiekti šitam įsakymui liūdno patikrinimo, bet apie tai teks kalbėti sekamame skirsnyje darant bendrą jos apyžvalgą.

II. Antitezė.

Vakarų nuosvara Lietuvoje.

A. Lietuvių istorijos linkmė antrojoje gadynėje:

1. Tautinio lietuvių gyvenimo pakrypimas iš Rytų į Vakarus.
2. Lotyniškosios lenkiškosios civilizacijos įtaka; priežastys bei išdavos.
3. Augimas priešingumo tarp diduomenės ir liaudies.
4. Išlaukinės ir išvidinės pusiausvyros suirimas.
5. Lietuvos Valstybės sugriuvimas.

Jogailos viešpatavimas Lietuvoje pasireiškė tautiniam lietuvių gyvenimui ryškių permainų pradžia. Lietuvos krikštas, priimtas iš katalikų dvasiškijos rankų, jos politinė ūnija su Lenkija ir kaskart augąs dviejų tautų diduomenės drauga-

vimasis buvo tokie stambūs įvykiai, kurie negalėjo neturėti didelės, kai-kuriais atžvilgiais — sprendžiamosios įtakos šito gyvenimo bėgiui. Civilizacijos atžvilgiu visi šitie įvykiai virto veiksniais, kurie ėmė kreipti tautinį lietuvių gyvenimą iš Rytų į Vakarus.

Sulig ūnijos sudarymu su lenkais Lietuva liko plačiai atdara Vakarų civilizacijos, tariant atskirai — lotyniškosios lenkiškosios civilizacijos įtakai. Visų pirma šita įtaka ėjo ir plito greta su veikimu lenkų dvasiškijos, kuri tapo katalikybės skelbėja Lietuvoje jau del to vieno, kad jai teko tarpininkės rolė tarp Romos ir Lietuvos. Ne mažiau reikšmės šituo atžvilgiu turėjo Lietuvai viešpaties bendrumas su Lenkija: gyvendamas dažnai Lenkijoje jis palengvėl savinosi principų nuo žmonių, kurie jį ten apsupdavo, ir todel paskui buvo linkęs juos vykdyti Lietuvos gyvenime. Pagaliau lenkų ir lietuvių diduomenės bendravimas turėjo panašios reikšmės Lietuvos gyvenimui. Drauge su teisėmis ir privilėgijomis, įgijamomis pagal lenkiškąjį pavyzdį, lietuvių diduomenė pasisavino ilgainiui ir lenkiškųjų įpročių bei kultūros lyčių. Taip Lietuvos šviesuomenė įėjo į idėjinį kontaktą su lenkų šviesuomene, kurios kultūra, išaugusi Vakarų atmosfėroje, gavo tuo pačiu progos susidurti Lietuvos gyvenimo plote su Rytų pasauliu.

Tačiau būtų klaida manyti, kad naujos įtakos nebuvo radusios kliūčių, joms besipriešinančių. Šitokių kliūčių, jau del vienos savo prigimties, turėjo statyti Rytų pirmapradės, įsigyvenusios anksčiau lietuvių tautoje. Šitos dviejų pasaulių rungtynės smarkiai ėjo Lietuvos gyvenimo viduje per visą personalinės ūnijos laikotarpį (1385—1569). Jos buvo juo labiau gaivalingos todel, kad Lietuvos Valstybė pirmykštėje savo istorijos linkmėje buvo surišusi savo likimą su Rytų civilizacijos reikalais, kurie dabar liko išstatyti pavojui iš pusės sruvenančių iš Lenkijos įtakų. Pigu iš to suprasti, kodel dviejų civilizacijų lenktyniavimasis apsireiškė šitoje gadynėje labiausiai kovose, kurias lietuviai kovojo, stengdamiesi apginti politinę savo nepriklausomybę nuo lenkų

pasikėsinimų. Kaip tik šitos kovos, kurios, neskaitant Svidrigailos karų, nebuvo niekados kruvinos, turėjo, nelyginant daugiau už sunkias ekspedicijas prieš Maskvą, nulemti tolimesnį Lietuvos likimą.

Vis delto tik mažumą prieš Liublino Ūniją kultūrinė lenkų įtaka pasireiškė žymiau Lietuvos gyvenime. Per Liublino Seimą lenkai naudojosi ją kaipo įrankiu politinei Lietuvos nepriklausomybei susiaurinti ir tuo, savo ruožtu, praplėsti dirvą tolimesnėms savo kultūrinėms įtakoms. Tokiu būdu kultūrinis ir politinis lenkų varžtas į Lietuvos gyvenimą ėjo greta viens antro ir teikdavosi viens antram savitarpinės pagalbos.

Po Liublino Ūnijos Lietuva, kad ir tebeliko atskira autonominga valstybė, vis delto radosi žymiai nustojusi savo aukščiausios nepriklausomybės Lenkijos naudon: faktinai jai teko pripažinti Lenkijos pirmenybę tarptautiniuose suvienytų lenkų lietuvių valstybių santykiuose; parinktas Lenkijai karalius patapdavo tuo pačiu didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu; abiejų valstybių įstatymų leidimo galia buvo pavesta bendram seimui; galop Lietuva turėjo galutinai išsižadėti mažarusiškųjų provincijų, kurios per Liublino Seimą buvo lenkų savavalia inkorporuotos Lenkijai. Tokios buvo pagrindinės atmainos, kurios liko Liublino Ūnijos įneštos į Lietuvos Valstybės konstituciją. Dvi pastarieji turėjo ypatingos reikšmės lenkų kultūros laimėjimams Lietuvoje. Nustojusi mažarusiškųjų provincijų Lietuva drauge su jomis nustojo stipriausios atramos, kurios buvo turėjusios joje Rytų tradicijos. Antra vertus, lietuviams suėjus į bendrą seimą su lenkais lenkų kultūra laimėjo palankesnių sąlygų sėkmingesnei savo ekspansijai į Lietuvą.

Tikrai sakant Liublino Ūnija buvo sprendžiamąja gaire, kuria liko pareikšta lotyniškosios lenkiškosios civilizacijos nuosvara Lietuvoje; tai reiškė vienu laiku Rytų pasaulio nustūmimą į antrąjį istorinės vaidyklos planą. Pasiekti šitą laimėjimą Lenkijai padėjo ne tik politinės aplinkybės, bet ir geografinė padėtis, ypač — tai, kad ji buvo Lietuvos Valstybės pridengta iš rytų pusės, tuo tarpu kai pati Lietuva turėjo

kariauti beveik nepaliaujamai su vis stiprėjančia Maskva. Bet kartu reik pripažinti, jog Lenkija savo politinėje ir kultūrinėje kovoje su Lietuva turėjo tos viršenybės, kurios turi apskritai Vakarų pasaulis savo kovoje su Rytais. Panašiai, kaip kadaisia stabmeldiškoji Lietuvos kultūra nebuvo galėjusi atsilaikyti prieš graikiškosios rusiškosios civilizacijos įtaką, taip dabar kontempliatyvinis šios pastarosios būdas turėjo noroms nenoroms perteikti pirmenybės palmę savo priešininkei, Vakarų civilizacijai, besireiškiančiai aktyviomis bei praktingomis ypatybėmis. Tuo tarpu, einant šitoms dviejų pasaulių lenktynėms, tautinė lietuvių dvasia, nebuvusi dar pakankamai įgijusi aktyvumo ir radusi savosios reiškimosi lyties, nusilenkė dar kartą prieš žygiuojančią gyvenimo galybę.

Palenkta tokiu būdu lenkų civilizacijos veiksniams Lietuva liko tuo pačiu prispirta pasiduoti ekskliuzyvinėms bei neigiamosioms linkmėms, kurios vadavo politiniam ir visuomeniniam lenkų gyvenimui. Todel po Liublino Ūnijos Lietuva, žengdama greta Lenkijos, turėjo užbaigti tos evoliūcijos ratą, kuri buvo išvidinio jos gyvenimo sąlygų nulemta. Šita analogija gretimoje dviejų valstybių eigoje lygiai apsireiškė tiek visuomeniniame, kiek ir grynai kultūriniame gyvenime.

Jau prieš Liublino Ūniją Lenkija buvo buvusi aristokratinė respūblika, kad ir vadinama karalijos vardu. Tad dvi valstybi tegalėjo sueit į artimesnius ryšius vien tada, kai Lietuva buvo jau pradėjusi vykdyti savo gyvenime aristokratiškus principus, įsigalėjusius anksčiau Lenkijoje. Iš tikrųjų tokia ir buvo prasmė bajorų luomo reorganizacijos, Zigmanto Augusto sugalvotos ūnijai sustiprinti tarp Lenkijos ir Lietuvos.

Zigmanto Augusto reforma ėjo iš pat viršaus: jis pakeitė renkamuoju principu paveldimąjį principą, pagal kurį Lietuvos sostas pereidavo iš rankų į rankas, sutikdamas su lenkų noru, kad Lenkijos renkamas karalius būtų tuo pačiu didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Kai paskui buvo susirinkęs bendras lenkų ir lietuvių seimas, tiek karaliaus kiek ir didžiojo kunigaikščio valdžia pasirodė esanti pigiu žaislu dviejų tautų diduomenės rankose. Griaudama didžiojo kunigaikščio val-

džios pastovumo pagrindą Lietuvoje, šita reforma dar labiau silpnino karaliaus valdžią Lenkijoje, nes ji po tam nebegalėjo jau rasti stipresnės atramos vyriausiosios lietuvių valdžios tvirtume.

Monarcho valdžia juo labiau susilpnėjo todel, kad diduomenė įstengė palenkti valstybę į fiskalinę priklausomybę nuo savo reikalų. Suėmus į savo rankas įstatymų leidžiamąją valdžią ji nesidrovėjo plėsti šita prasme savo teises bei privilėgijas. Būdama visų pirma žemės savininkė, ji nesitenkina pavergusi ir pririšusi prie žemės valstiečius, buvusius pirmiau laisvais, bet dargi egojistinio išnaudojimo tikslais siaurina politines bei ekonomines teises miestelėnų, kurie vis delto ištesėjo apsaugoti savo asmeninę laisvę.

Taip dalykams susidėjus vyriausioji valdžia faktinai perėjo nuo monarcho į aristokratijos rankas. Aristokratinis parlamentarizmas būtų reiškęs anais laikais naują pažangos vyksnį, jei nebūtų išsiliejęs į žinomąjį lenkų savavaliavimą, tinkamai išreikšta posakiu l i b e r u m v e t o. Anų laikų didikai ne tik neribojamai viešpatavo savo valščiuje, ne tik savo nuožiūra sprendė apie savo vergų gyvybę bei mirtį, bet dargi pačią valstybinę valdžią laikė gėrybe, tarnaujančia asmeniniams jų visų ir kiekvieno skyrium reikalams. Šitoks anarchistinis nusistatymas į valstybinę valdžią ilgainiui privedė prie to, jog imta rimtai ginti teisė daryti net tokių „konfederacijų", kurios ruošdavo tikras valstybines pervartas.

Drauge su politiniais lenkų įpročiais įsigali Lietuvoje ir jų reiškimosi lytys. Po Liublino Ūnijos lenkų kalba kaskart sėkmingiau lenktyniuojasi su baltarusių kalba, vartota Lietuvoje oficijaliems tikslams, ir net 1698 metais laimi bendrą įsakymą, kuriuo ji skelbiama visų valstybinių įstaigų vartojamąja kalba.

Suprantamas savaime dalykas, kiek šitokia dalykų eiga turėjo pagilinti priešingumą tarp valdomosios aristokratijos ir plačių lietuvių tautos masių. Sulig tuo, kaip Lietuvos Valstybė liko pavergta vieno diduomenės luomo reikalams, tarp jo ir Lietuvos liaudies nebeliko net to bendrumo, kurį

sudaro, jei ne tautybė, tai bent bendras vienos valstybės reikalas. Pažeminta asmenine verguve, suvaržyta ekonomine našta, apleista kultūriniu atžvilgiu lietuvių liaudis tebeliko vis delto ištikima tautinėms savo tradicijoms tiek lytimi, kiek ir turiniu; ogi šita ištikimybė kaip tik duodavo jai geriau nujausti tą nuotolį, kuris buvo susidaręs tarp jos ir valdomojo luomo ne tik tautiniu, bet ir socijaliniu atžvilgiu. Taip tautinė lietuvių drama buvo pasiekusi didžiausios savo įtampos, po kurios turėjo ateit istorinis jos išsimezgimas.

Tautinė lenkų civilizacijos linkmė, priešinga pirmykščiam Rytų vyravimui Lietuvoje, buvo priešinga taip pat iš savo esmės Lietuvos Valstybės savitumui bei nepriklausomybei. Jos galutinas laimėjimas Lietuvoje turėjo dargi tą blogą pusę, kad, statydama šią pastarąją į principinį priešingumą Rytų pasauliui, ji darė dar smarkesnę kovą, kurią ji kovojo su rytų slavais, ir kuri iš pagrindo buvo ne kas kita, kaip lenkų ir rusų lenktyniavimasis, pasirinkęs Lietuvos Valstybę sykiu reiškimosi plotu ir pasmerkta iš anksto auka.

Stiprindama ūnijos ryšius su Lietuva ir inkorporuodama sau mažarusiškas jos provincijas, Lenkija pasigaudavo naujų jėgų savo grumtynėms su Maskva. Įtraukta tokiu būdu į lenktyniavimosi kovą ir priversta stoti Lenkijos pusėje, Lietuva ėjo į pavojų pasidalyti savo sąjungininkės likimu, jei ši pastaroji būtų Maskvos įveikta.

Noroms nenoroms tarnaudama iš rytų pusės Lenkijos reikalams, Lietuva radosi, taip pat josios dėliai, pastatyta į netikrus santykius su germaniškuoju pasauliu. Kai suvienytomis dviejų valstybių pastangomis engiami teutonų ordenai turėjo atsisakyti nuo valdingų savo užgaidų ir paskui reorganizuoti savo gyvavimo pamatus, lenkai ėmė rodyti Baltijos pajūryje niekuo tuomet nepateisinamo palankumo vokiškajam gaivalui. Šitokį nusistatymą pasisavino irgi valdomosios Lietuvos sferos, kurios tokiu būdu nustojo geros progos įvykdyti prieinamajame pajūryje didžiąsias savo krašto galimybes. Pagauta į lenkiškąjį „varžtą į Rytus" Lietuva pasirodė negalinti aprūpinti savo reikalų Baltijos pajūryje, nes

nebuvo padaryta tinkamu momentu pastangų grąžinti tai, ką buvo jai išplėšę teutonų ordenai, ir kam ji turėjo neabejotinų teisių. Ogi tarp anų laikų uždavinių, kurie savaime siūlėsi Lietuvos vadovams, buvo visų pirma reikalas atvaduoti latvius nuo kardininkų atėjunų jungos ir apsaugoti prūsus nuo galutino nutautinimo, kurį sistėmingai varė iš kitos pusės kryžininkai.

Išėjo, kad Lenkija, verždamasi į Europos rytus, iš tikrųjų atkėlė jų vartus germanų pasauliui ir tokiu būdu padėjo jam dar labiau paplisti rytų linkui. Bet šitas pasaulis neišvengiamai turėjo susidurti pakeliui su suvienyta lenkų lietuvių respūblika, ir panašiai, kaip kad kadaisia lietuvių, baltarusių ir mažarusių valstybė pateko tarp Maskvos kūjo ir Lenkijos priekalo, taip dabar suvienyta lenkų lietuvių respūblika radosi ilgainiui įsprausta tarp dviejų galybių, Prūsijos ir Rusijos, kuriomdviem buvo lemta vėliau iškelti naujoje lytyje senąjį Rytų ir Vakarų ginčą. Lenkija ir Maskva, stengdamiesi susispirti sprendžiamojoje kovoje, turėjo peržengti pirmykštės lietuvių valstybės ribas ir eiti imtynių jos teritorijoje; dabar Prūsija ir Rusija instinktyviai stengsis sugriauti užtvarą, kurią tarp jųdviejų buvo sudariusi suvienyta lenkų ir lietuvių respūblika, ir tai jodviem pasiseks todel, kad ši pastaroji bus savo viduje nustojusi deramos pusiausvyros.

Tuo pat laiku, kai iš dviejų priešingų pusių didėjo dvi gręsianti galybi, suvienytos respūblikos pajėgos mažėjo del tos vidaus suirutės, kuri kilo iš anarchistiškojo įsigalėjusios aristokratijos nusistatymo. Vyriausioji valdžia tarsi žaislas pereidavo iš vienų rankų į kitas, ir šiaip jau valstybė teliko įrankiu vieno luomo užgaidoms, tuo tarpu kai kaimynų kraštuose tarpstąs absoliutizmas stiprino ir telkė vienose rankose valstybinę valdžią, prieš kurią visi visuomenės luomai turėjo lenktis, mažiau ar daugiau tarnaudami jos reikalams.

Politinės bei socijalinės pusiausvyros suirimas neilgai trukus pasireiškė taip pat ekonominėmis išdavomis: žemės savininkai drauge su politine valdžia palenkė savo naudai didžiausius krašto resursus ir, sąmoningai šalindami įstatavimo priemonėmis visokią konkurenciją, suardė miestų pre-

kybą ir pramonę. Kaimynų kraštuose tuo tarpu dalykai ėjo priešingu krypsniu: nežiūrint kapitalų stokos, valstybinė valdžia sugebėjo šiaip ar taip apsaugoti miestų gyvenimą nuo žemvaldžių egojistiškų užgaidų, kad ir nenustodavo labiausiai jais remtis; ji leido tokiu būdu susidaryti vadinamajam „trečiajam luomui", kuris turėjo naujausiais laikais atlikti svarbią rolę teisėtos valstybės išsivystymui.

Taip dalykams susidėjus nėra ko stebėtės, kad lenkų lietuvių respūblika galų gale negalėjo atsilaikyti prieš savo kaimynus, kurie sąmoningai buvo pasiryžę išnaudoti jos silpnybes savo užkariaujamiesiems tikslams, — ir sugriuvo po jų smūgiais XVIII-jo štm. gale.

Didžiai reikšmingas yra faktas, jog suvienytos lenkų lietuvių respūblikos žlugimas yra mažne supuolęs su lietuvių valstybės sutirpimu pačiosios respūblikos viduje: 3-sios gegužės m. d. konstitucija, kuri buvo pavėluotu bandymu atitaisyti kai-kurias katastrofinės istorijos paklaidas, atžvilgiu į Lietuvą tačiau padarė galutiną išvadą iš nelemtosios Lublino Ūnijos, statydama ją į padėtį vienos iš provincijų jau vientisos lenkų karalijos. Iš tikrųjų buvo tai taikymas visai Lietuvos Valstybei išdavų tos evoliūcijos, kurią išgyveno sulenkėjęs Lietuvos valdomasis luomas; o tai rodėsi taip naturalu ir teisėta luomui, kuris savo reikalus identifikavo su visos valstybės reikalais.

Tokiu būdu lenkų įtaka pasikniso iš pradžios po tautine valdomojo luomo sąmone, o paskui, tuo naudodamasi, pastūmė visą Lietuvos Valstybę į nelemtą galą, kurį buvo paruošusi vienašališka lenkų politika. Kol lietuvių tauta reikšdavo suvienytoje respūblikoje savo dvasios tamprumą, galutinosios katastrofos pavojus negalėjo pagaminti sprendžiamųjų išdavų, bet kaip tik tautinė lietuvių dvasia liko griežtai įveikta lenkų tendencijomis, galutinoji katastrofa tapo neišvengiama. Iš čion matyti, kad Lietuvos Valstybės nepriklausomybė buvo netik sąlyga deramam lietuvių tautos išsivystymui, bet dargi svarbus pusiausvyros veiksnys visoje suvienytoje respūblikoje. Todel lietuvių valstybės žlugimas buvo sykiu katastrofingas ir lenkų valstybei.

B. Intelektualinė Lietuvos kultūra antrojoje gadynėje.

1. Pasireiškimas tautinėje lietuvių dvasioje palinkimo prie dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezės. — 2. Šitos gadynės švietimas ir tautiniai lietuvių reikalai. — 3. Mickevičius, kaipo tautinės lietuvių idėjos reiškėjas antrojoje gadynėje.

Vyksmas, ėjęs valdomajame Lietuvos luome, privedė senąją lietuvių valstybę prie galutino suirimo. Tačiau tai dar nereiškia, kad antrojoje lietuvių istorijos gadynėje tautinė jų dvasia negautų progos šiokioje ar tokioje lytyje išeiti aikštėn. Būtent, šita gadynė susilaukė Lietuvoje aukštesnės intelektualinės kultūros, kuri, kad ir buvo svetima lietuvių tautai savo lytimis, vis delto gana gerai atliepė pagrindinei tautinės jos dvasios linkmei. Šituo atžvilgiu tarp kitko reikšmingas yra faktas, kad kaip tik šitoje gadynėje (1595) ant Lietuvos Valstybės teritorijos (Lietuvių Brastoje) įvyko dviejų tikybų, rytų ir vakarų, ūnija. Kad šitame įvykyje ir nelengva būtų susekti tiesioginė tautinės lietuvių dvasios veikmė, tačiau savo esme jis gerai sutarė su pagrindiniu lietuvių tautos nusistatymu ir todel, kuomažiausia, turi šiam pastarajam simbolinės reikšmės.

Skaudūs antrosios gadynės įvykiai, kilę iš suirimo visuomenės gyvenime pusiausvyros tarp aktyvaus vakarų individualizmo ir pasyvaus Rytų nuolankumo, paspyrė šviesesnes šios gadynės dvasias ieškoti naujo šitų dviejų principų suderinimo jei ne gyvenimo praktikoje, tai bent intelektualinėje kultūroje. Šitaip dviejų civilizacijų sintezės problėma įgijo naujos plotmės ir apsiviliko naujomis lytimis.

Panašiai, kaip vedamieji pirmykščio lietuvių istorijos krypsnio siūlai buvo suėję „Lietuvos Statute", tarsi simbolingame paveiksle, taip dabar vienas žmogus atvaizdina savyje naują tautinės dvasios pakraipą ir patiekia jai skaidriausios išraiškos tuo metu, kai Vakarų principai džiaugiasi Lietuvoje savo laimėjimu. Tikras genijus, šis likimo parinktasis yra sykiu savo gadynės ir visuotinosios žmogaus dvasios reiškėjas: tai Adomas Mickevičius.

Dar viena analogija. Panašiai, kaip „Lietuvos Statutas" liko reikšmingu simboliu gadynei, kuri buvo, jo kūrimo

laiku, jau besibaigianti, taip ir dabar antrosios gadynės reiškėjas suteikė šiai pastarajai monumentalinės išraiškos kaip tik tuo metu, kai ji buvo palinkusi į savo amžiaus galą: būtent, intelektualinės lietuvių evoliūcijos išdavos teįgavo tikslios bei apčiuopiamos lyties vien tada, kai Vakarų principų viešpatavimui Lietuvoje ėmė grėsti mirtinas pavojus. Tai įvyko, jau sugriuvus lenkų lietuvių respūblikai, pirmojoje XIX-ojo štm. pusėje, kai Lietuvos sostinė Vilnius įgijo „Šiaurės Atėnų" pravardę. Istorinis lietuvių ir lenkų bendradarbiavimas turėjo dabar atnešti savų vaisių, bet sykiu buvo tai jau laikas, kuomet Lietuva iš naujo suėjo į liesmą su rusų kultūra.

Kiekviename sintezės darbe esama intensyvios kūrybos židinio. Vilnius, buvęs anais laikais šitokiuo židiniu, pralenkė savo dvasinės kūrybos įtampa bei pločiu didžiuosius lenkų miestus ir parūpino lenkų naudai tokių intelektualinių ir dorinių turtų, kurie pasidarė paskui vertingiausiais jų kultūros pagrindais. Mickevičius, kurio genijus yra iš tikrųjų lietuviškosios dvasios žiedas, yra iki šiai dienai skaidriausioji žvaigždė jų civilizacijoje. Kaip kadaisia, Jogailos laikais, materijalinė Lietuvos evoliūcija tapo pagrindu lenkų galybei, taip paskui dvasinė lietuvių evoliūcija, kurios baigiamąja grandimi buvo Mickevičius, padėjo lenkams pakelti dvasinę jų kultūrą į tokį lygį, kurio jie vieni, nepadedami iš šalies, nebūtų galėję pasiekti. Dargi yra pažymėtina, kad tarp Jogailos ir Mickevičiaus žygių, ūgdžiusių lenkų tautą, būta dar vieno lietuvio — didžiojo Kastiuškos, kurio dvasios žygiu lenkų tauta buvo atlenkta nuo jėgos prie dvasios kulto.

Tarp veiksnių, pakreipusių intelektualinę lietuvių evoliūciją į lenkų kultūrą, buvo, šalia diduomenės asimiliacijos, dargi švietimo darbas, vengęs lietuvių kalbos vartojimo. Tiesa, po Liublino Ūnijos sąryšyje su religiniu judėjimu, kurį buvo sužadinęs protestantizmas, buvo daryta bandymų išspręsti teisingai bei nuosekliai tautinės lietuvių kalbos problėmą; tačiau laiko dvasia ir istorinė einamos gadynės inėrcija pasirodė stipresnėmis už išmintingumo balsą. Praskambėjo taip pat

balsu šaukiančiu dykumoje ir kanauninko Daukšos įspėjimas, anot kurio kalbos žlugimas reiškia tautai nustojimą gyvybės bei garbės. Daukša iš tikro buvo pranašu. Kai, trimis šimtmečiais vėliau, susipratę lietuviai buvo panudę grąžinti lietuvių tautai teisę į „gyvybę bei garbę", jie turėjo prabilti į jos liaudį viena bendra kalba, pirma šviesuomenės nelemtai paniekinta. Bet, kol tai įvyko, istorija ėjo savo pradėta vaga.

Jėzujitai, kurie iš pradžios labai sėkmingai konkuravo su protestantizmo reiškėjais tautinėje Lietuvos dirvoje, nurimo ir pasileido bendra Lietuvos gyvenimo tėkme, kaip tik idėjiniai jų priešininkai liko galutinai įveikti. Nuo to laiko švietimo darbas, išbuvęs beveik išimtinai jų rankose dar arti dviejų šimtmečių, nebuvo patiekęs ypatingų vaisių ir laimėjimų; atskirai tariant, nebuvo taip pat pasižymėjusi niekuo ypatingu ir jų vedama Vilniaus Akadėmija. Užtat panaikinimas jėzujitų ordeno 1773 metais buvo supuolęs suvienytoje lenkų lietuvių respūblikoje su pakilusia reformų dvasia, sužadinta pirmojo jos dalijimo aktu. Edukacinė Komisija, padėjusi ranką ant turtų, jėzujitų sukrautų, vykdo Lenkijoje ir Lietuvoje plačiai ir drąsiai sumestą planą švietimui sureformuoti. Ištisas mokyklų tinklas apdengia dabar tiek Lenkiją, kiek ir Lietuvą ir apima platesnius visuomenės sluoksnius. Švietimo sistėma liko net dabar iškelta į tokį lygį, kuris nebuvo dar pasiektas kur kitur Europoje.

Tačiau, kiek dalykas liečia Lietuvą, šitos reformos privalo būti įvairiai vertinamos sulig tuo, katruo atžvilgiu jos tiriamos — kultūriniu ar grynai tautiniu. Yra neabejotina, kad Edukacinė Komisija įstengė žymiai pakelti Lietuvoje intelektualinę kultūrą; bet, dėdama savo veikimo pamatan evoliūciją, įvykusią valdomajame luome, ji drauge su švietimu gilino platesnėse Lietuvos gyventojų masėse denacijonalizaciją, kuri anksčiau buvo palietusi vien aukščiausius visuomenės sluoksnius. Tokiu būdu smulkūs bajorai ir miestelėnai buvo palenkti nutautimo inėrcijai, ėjusiai lenkų kultūros naudai. Dalykas nepakitėjo ir tada, kai, suvienytai lietuvių lenkų respūblikai žlugus, Edukacinės Komisijos darbas pateko į rankas sumanaus

kunigaikščio Čartoryskio, kuris Aleksandro I-jo palankumu buvo paskirtas Vilniaus Universiteto apygardos globėju: lietuvių protinimasis nepaliaujamai ėjo paakiui ir patys lietuviai vis labiau įsitraukdavo į kultūrinę kūrybą, besireiškiančią tautinėmis lenkų lytimis.

1803 metais Vilniaus Akadėmija virto universitetu, kuris, besinaudodamas plačiu autonomingumu, ėmė greitu laiku klestėti ir tapo iš tikrųjų lenkiškai lietuviškojo šviesingumo centru antrojoje Lietuvos istorijos gadynėje. Kiek čia buvo pasireiškusios intelektualinės lietuvių pajėgos, liūdija žinomas lenkų kritikas P. Chmielowski's. „Veikiai pasirodė, sako jisai, jog lietuviams truko gero vadovavimo, kad jų dvasia gražiai pražydėtų ir apreikštų savo galybę. Visos pajėgos, kurios anksčiau gludėjo paslėptos dvasios gelmėse, aktingai pasireiškė aikštėn, kai jas ėmė veikti išmintingo švietimo spinduliai, — ir dargi taip, kad laikotarpyje nuo 1815 iki 1822 m. intelektualinis gyvenimas pasidarė Vilniuje tampresniu nekaip Varšuvoje. Ir ne tik mokslas turėjo naudos iš šito vykusiai vedamo švietimo: poėtinė kūryba liko smarkiai paskatinta bendru susirūpinimu dvasios reikalais. Lietuva pagamino šituo laiku daugiau poėtų, kaip kad bet-kuri kita[1]) Lenkijos dalis."

Kad Vilniaus šviesingumas ir apsivilko lytimis, kurių buvo patiekusi aristokratinės evoliūcijos gadynė, vis delto jame rado atspindžių bei atgarsių visuotinasis anų laikų šviesingumas, kuris drauge su savimi buvo atnešęs į šį pasaulį ryškesnių dėmokratizmo idėjų. Todel šiaip ar taip ir Vilniaus šviesingumui negalėjo likti svetimais laiko obalsiai. Tiek tarp Vilniaus universiteto profesorių, kiek ir tarp studentų vis labiau ėmė reikštis, ypač sąryšyje su romantizmo pakraipa, gyvesnis domėjimasis liaudies reikalais, kas buvo lygu tuomet domėjimuisi lietuvybe. Tarp kitko S. Stanevičius renka lietuvių dainas; Danilavičius tyrinėja lietuvių teisę; J. Jaroševičius

1) Vertėjo pabraukta. — Plg. Piotr Chmielowski. Adam Mickiewicz, I t. 8 p. Warszawa 898. Kadangi duodamos čia ištraukos vertimas daromas šitą kartą pagal prancūziškąjį vertimą, tai šis vertimas ne tiek turiniu kiek sakiniais galėjo nutolti nuo originalo. Autorius.

bando pirmas nubriežti bendrąjį Lietuvos kultūrinio gyvenimo paveikslą. Vienu laiku tarp Vilniaus Universiteto studentų bręsta būsimieji tautinio Lietuvos atgimimo darbininkai, kaip antai: S. Daukantas ir M. Valančius.

Tokiu būdu, sulig laiko reikalavimais, Vilniaus Universitetas linkdavo į dėmokratinį bei tautinį krypsmą, bet kaip tik tuo momentu, kai jis rodėsi besiruošiąs suteikti šitai linkmei konkrėčių bei savitų lyčių, jo veikimas buvo staiga pakirstas rusų valdžios ir netrukus galutinai panaikintas 1840 m. Tuo tarpu, jei Vilniaus Universitetui nebuvo leista pradėti naujos gadynės tautiniame Lietuvos gyvenime, tai jam vis delto pasisekė suvisybinti ir apreikšti viešumai išdavas, kurių buvo lietuvių pasiekta lenkų politinės bei kultūrinės nuosvaros gadynėje. Šituo atžvilgiu reikšmingiausiu asmenimi, kaip priminta, buvo Mickevičius, šito universiteto auklėtinis; apie jį tad dera pasakyti keliais žodžiais daugiau.

Nesunku pastebėti, jog tarp visos Lietuvos ir Mickevičiaus likimo esama simbolingos analogijos. Kaip kad Lietuva yra neįvykdytų istorinių galimybių šalis, taip jisai yra neįvykdytų asmeninių galimybių genijus. Arturas Górski's gražiai aprašo šitą dramingą jo likimo pusę. „Praėjo pusė šimtmečio, sako jisai, kaip mirė Mickevičius. Jis mirė toli nuo Lietuvos, svetimoje šalyje, mažne prie Respūblikos ribų. Gyvenimas jam atsakydavo viso to, ko jis labiausiai geidė, ir taip nuo pradžios iki galo. Atėjunas pavarė jį iš gimtosios žemelės. Jis mylėjo moterį, kuri teko kam kitam. Laisvingos dvasios žmogus, gimęs laisvei, jis mirė turėdamas prieš akis verguvę, ir pastangos, kurių jis darydavo per ištisą savo gyvenimą, liko bergždžios. Bažnyčios sūnus, kryžiaus žygininkas, jis pasidarė bažnytinės cenzuros auka ir matė savo knygas indekso eilėse. Poėtas iš Dievo malonės, žmogus, kuris dėjo įkvėpimą į savo gyvenimo pagrindą, jis paaukojo poėziją žodžiui, žodį — veiksmui ir atsidėjo galop apaštalavimui, neparašęs niekuomet «savos knygos». Jis buvo turėjęs žygininko instinktą, kuris stūmė jį į kovą su gyvenimo realizmu, ir jis turėjo savo gyvenimo pabaigoje nuvargusiomis akimis regėti

liūdną jo laikų pasaulio realybę, kuri prieštaravo gražiausioms jo svajonėms. Skirtas Olimpui, jis tačiau atsigręžė nuo dievų rimties ir tapo žemės karžygiu".[1])

Dramingas Mickevičiaus likimas iš tikrųjų yra atskira iliustracija antrosios gadynės Lietuvai: lenkiškosios įtakos laimėjimai, privedę Lietuvą prie tragingo galo, suardė taip pat Mickevičiaus gyvenimą, kadangi jis buvo bandęs padaryti nuosaikių metafizinių išvadų iš liberum veto, tapusio gadynės obalsiu.

Šis istorinis obalsis, pareikalavęs sau „sielų valdžios" Mickevičiaus „Improvizacijoje", apsipavidalino galop pas pastarąjį mesijanistiškuoju prometėjizmu, kuris tegalėjo nuvesti lietuviškąjį Prometėjų ne į Golgotos kalną, bet į Kaukazo uolas, kur pasišventimo auka neliko apvainikuota garbinguoju Prisikėlimu iš numirusiųjų . . .

Kad Mickevičiaus likime ir pasireiškė traginga vienašališkosios lenkų kultūros nuosvara, vis delto, būdamas savo tautos sūnumi ir ištisos jos istorijos padaru, jis jungė savo dvasioje bei kūryboje dviejų priešingų civilizacijų pirmaprades. Minėtas A. Górski's, priėjęs savo veikale, įvardytame „Monsalwat", arti prie Mickevičiaus dvasios problėmos, iškelia aikštėn kovą, kurią kovojo genijaus sieloje puikus Vakarų Prometėjus su nuolankiu Rytų Jobu. Šita dviejų žmonių kova vienoje sieloje iš tikro yra reikšminga Mickevičiui, kaipo savo gadynės reiškėjui. Jo sielos gelmėse visuomet buvo gyvas instinktas, kuris liepė jam laikyti idealu Rytų ir Vakarų pusiausvyrą ir jųdviejų civilizacijų sintezę; ir sykiu vidaus balsas jam sakė, jog šitam idealui tarnauti yra pašaukta lietuvių tauta.

Kalbėdamas, kad ir netiesioginiu būdu, apie savo genijaus užsimojimą, Mickevičius keletą kartų primini, jog jis siekia vienu žygiu Rytus ir Vakarus. Konrado lūpomis jis sako, pavyzdžiui, „Improvizacijoje":

---

1) A. Górski. Monsalwat, 4 p. Kraków 1908.

Turiu, turiu tuodu sparnu;
Gana man jų: išplėsiu juos nuo rytų ligi vakarų
Kairiuoju — praeitin, ateitin — dešiniuoju trenksiu.[1])

Ir šitą ūniversalizmo dovaną jis laiko ne vien savo asmens, bet ir visos lietuvių tautos savybe. Pavyzdžiui, savo kurse, skaitytame Pavyžiuje, jis skelbė, jog „lietuvių tauta laiko savo rankose raktą nuo visų slaviškųjų problėmų,"[2]) nežiūrint to, kad ji neturinti tautinio susipratimo ir nereiškianti jo savo kalba.

Šita prasme ir pats Mickevičius dera laikyti lietuviu, kad jis ir buvo pasisavinęs tos dvasinės kultūros lytis, kuri buvo padaru tautinės ir intelektualinės evoliūcijos, įvykusios aukštesniuose Lietuvos visuomenės sluoksniuose. Viename laiške Towiański'ui Mickevičius, turėdamas galvoje tautines lietuvių dainas, skiria jose gaidą ir žodžius, ir prideda, jog patys žodžiai yra laiko padaras. Savo gyvenimo veikalui Mickevičius pasiėmė iš tautinės lietuvių dvasios pagrindinę gaidą, bet žodžius jai pritaikė tuos, kurių jam buvo patiekę paskutiniai Lietuvos istorijos šimtmečiai.

Apskritai reik pripažinti, jog Mickevičaus asmenyje ryškiausiai ir dargi geriausąja prasme apsireiškė visa antrosios gadynės dvasia, su jos ypatybėmis ir su jos paklaidomis. Mickevičius tai gyvas paminklas, pastatytas ant ribų dviejų gadynių: jis tarsi ramus saulėleidis melancholingais spinduliais lydi nykstančią dieną ir žadina pasitikėjimo ateisiančiu rytojumi.

Savo paskutiniame dideliame veikale, įvardytame „Pan Tadeusz", kur aprašinėjama 1812 m. Lietuva, Mickevičius nesigaili nei žmonėms nei daktams epitėto „paskutinis" ir tuo tarsi atsisveikina su tuo, kas dingsta praeityje.

Mickevičiaus didybė yra dargi tame, kad jis, būdamas vienos gadynės reiškėju, sykiu sukaupė savyje visus reikiamus elementus būsimajai gadynei, arba tautiniam lietuvių

---

1) M. B-kos atpasakojimas knygoje „Iš Adomo Mickevičiaus Raštų", mokykloms M. Biržiškos parinktų, 153 p., Vilnius 1919.

2) „Le peuple lithuanien tient la clef de toutes les questions slaves." Adam Mickiewicz. Mythologie lithuanienne, knygoje „Les Slaves", 129 p., Paris 1914

atgimimui. Jame faktinai įvyksta logingas žengimas nuo Lietuvos istorijos antitezės prie jos sintezės. Jo aiškiai reginti dvasia įžvelgė net ateities miglyną ir privertė jį pareikšti apie Lietuvių tautą, jog „yra tai viena iš tautų, tebeliekančių laukimo stovyje".[1]) Ir ateitis iš tikro pateisino šitą jo pasakymą: Mickevičiaus laikais Lietuva laukė savo atgimimo.[2])

III. Sintezė.

Tautinis Lietuvos Atgimimas ir Jo Idealas:

Derinimas dviejų pasaulių pirmapradžių tautinės lietuvių civilizacijos lytyse.

1. Dėmokratizmas ir tautinis lietuvių atgimimas.

2. Dvi pagrindini sąlygi pilnutiniam lietuvių tautos gyvavimui: iš vidaus — rusų ir lenkų civilizacijos pusiausvyra, įvykdyta jųdviejų įtakos sutapdymu į vieną lietuviškąją visumą; iš lauko pusės — rusų ir vokiečių galybės pusiausvyra, palaikoma Lietuvos plote neutralizacijos laidais.

3. Tautinis lietuvių idealas: pilnutinė dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezė tautinės lietuvių individualybės lytyse.

Dėmokratinis dvelkimas, kilęs XVIII-ojo štm. pabaigoje Prancūzijoje ir stiprėjęs Europoje per visą XIX-ąjį štm., nepraėjo irgi Lietuvai be svarbių atmainų: jisai, tikrai sakant, sužadino tautinį lietuvių susipratimą ir padėjo lietuvių tautai įveikti tą pavojingą snūdurį, nuo kurio ji buvo jau bežlunganti. Kaip sakyta, aristokratizacijos vyksmas buvo pagimdęs gilų skilimą lietuvių tautos viduje ir pagaliau suardė Lietuvos Valstybę; todel tik besidėmokratizuodama ji tegalėjo vėl susivisybinti ir atgauti savo nepriklausomybę. Tiesa, ji nepajėgė ir dar nebepajėgia vienu žygiu grąžinti tai, kas buvo pralaimėta ištisų šimtmečių bėgyje. Jai net ne iš karto pasisekė sustabdyti ardomąją senųjų tradicijų

---

1) „Ce peuple donc est un de ceux qui restent dans l'attente", A. Mickiewicz. Mythologie lithuanienne, knygoje „Les Slaves", 131 p, Paris 1914.

2) Mickevičiaus gyvenimo bei kūrybos santykiavimas su tautinės lietuvių kultūros vyksmu sudaro įdomią problėmą, iki šiolei dar neištirtą bent kiek giliau. Besitenkindamas čia vien keliais nurodymais iš šitos srities, autorius tikisi progai pasitaikius prie jos sugrįžti ir smulkiau ją patyrinėti. Autorius.

inėrciją; bet vis delto naujo gyvenimo krypsmas buvo dėmokratinės dalykų eigos nustatytas ir turėjo anksčiau ar vėliau laimėti.

Lietuvos dėmokratizacijoje galima nužiūrėti trys vyksniai, sulig kuriais lietuvių tautos buvo pažangiai atsipalaiduojama nuo senųjų tradicijų ir sąmoningai nusistatoma tautiniu atžvilgiu. Po lenkų lietuvių Valstybės padalijimo iki sukilimui 1830 m. Lietuvos visuomenės gyvenime vyrauja dar senosios aristokratinės idėjos. Aukštesniai visuomenės sluoksniai, netekę atramos savoje valstybėje, ėmė net dabar sąmoningai orijentuotis lenkų tautybe, tikėdamiesi drauge su lenkais iškovoti sau bendrąją laisvę. Šita pakraipa ir buvo vedamas 1830 mėtų sukilimas. Jo nepasisekimas iš esmės buvo pasmerkimu jo vadovams, nemokėjusiems organizuoti tautinio judėjimo ant platesnių pamatų ir patraukti į jį gausingesnių kovotojų iš liaudies.

Nepasisekimo sukeltas apsivylimas sužadino savo ruožtu reakciją prieš tuos tradicinius veiksnius, kurie buvo nepasisekimo kaltininkais. Tarp kadaisia vadovaujančių luomų ima dabar tai čia tai ten reikštis palinkimas prisiartinti prie liaudies ir su jąja arčiau susigyventi. Iš tikrųjų buvo tai tautiniam lietuvių atgimimui ruošiamasis perijodas, kai šviesuomenėje vis labiau augo susidomėjimas lietuvių kalba ir šiaip jau liaudies kultūra.

Ryškiausiais šito ruošiamojo perijodo veikėjais reik laikyti istorikas S. Daukantas, vyskupas M. Valančius ir popularizatorius V. Ivinskis. Tautinio lietuvių atgimimo naudai dirbo ir tokie rašytojai, kurie, kad ir rašė lenkiškai, tačiau kėlė Lietuvos ir lietuvių tautybės meilę, kaip antai, nebekalbant jau apie Mickevičių, — istorikas T. Norbutas, rašytojas I. J. Kraszewski's ir poėtas V. Kondratavičius.

Vis delto iki 1863 m. sukilimui ir baudžiavos panaikinimui Lietuvos dėmokratizacija tebuvo vykdoma vien romantinio idealizmo obalsiais, kurie nerasdavo dar tvirtos atramos realiuose visuomeninio gyvenimo veiksniuose. Tokiu realiu veiksniu tapo dabar atvaduotas nuo baudžiavos val-

stiečių luomas, kuris sulig asmens laisve turėjo irgi apreikšti tautinį savo veidą. Tai ypač pasidarė žymu dviem dešimtim metų praėjus nuo baudžiavos panaikinimo, kai buvo jau paūgėjusi pirma laisvoji lietuvių karta, sulig kuria aušo visuomeniniame lietuvių gyvenime naujosios gadynės „Aušra". Tautinio atgimimo logika pasirodė dabar stipresnė už rusų persekiojimus, kuriais stengtasi užstelbti lietuvių tautos susipratimas.

1905 m. revoliūcija atneša Lietuvai naują dėmokratizmo principų laimėjimą, o drauge su juo ir tautinio judėjimo pagilinimą. Nuo šito laiko, galima sakyti, dėmokratinės idėjos įgauna jaunojoje Lietuvos visuomenėje sprendžiamosios nuosvaros ir tuo pačiu nustumia iš istorijos priešakio aristokratiškai nusistačiusius tradicinius elementus, kurie jau 1905 m. revoliūcijoje tikrai sakant neberado sau vietos.

Tautinis lietuvių atgimimas nuo pat pradžios buvo turėjęs trejopo protesto prasmės: jis iš savo esmės protestavo, pirma, prieš rusinamąją valdžios politiką, antra, — prieš lenkų pretenzijas, ir, trečia, — prieš tradicinį aristokratų nusistatymą. Atgimstančioji Lietuva davė savo atsakymą į rusų ir lenkų lenktyniavimąsi, kurio objektu ji buvo patapusi: ji nenorinti būti nei rusiška, nei lenkiška; ji geidžianti pasilikti savimi, ir štai kodel ji atsisakanti pripažinti savo vadais tuos, kurie yra ją privedę prie bedugnės krašto.

Lietuvių tauta pagaliau instinktyviai suvokė, jog, norėdama gyvuoti, ji privalo atitaisyti, kiek tai leidžia padaryti naujos gyvenimo aplinkybės, senąsias paklaidas ir atgauti tai, kas nebuvo dar galutinai pralaimėta, ir jog šitas atgimimo bei atstatymo uždavinys privalu vykdyti kultūriniu darbu tiek krašto viduje, kiek ir išviršinėje politikoje.

Visų pirma dėmokratizacijos vyksmas iškėlė Lietuvoje klausimą apie normalų šviesuomenės ir liaudies bendradarbiavimą, kas tautiniame lietuvių atgimime įgijo ypatingos svarbos atsižvelgiant į nelemtą istorinį skilimą, kuris buvo tapęs pagrindu visoms Lietuvos nelaimėms. Tautinis atgimimas turėjo tinkamai išspręsti šitą klausimą, nustatydamas

sutartinę tarp sutelktinio liaudies veikimo ir individualinių inteligentijos pastangų.

Nepaisant ypatingai sunkių gyvenimo aplinkybių Lietuvos liaudis visuomet vykdė ir dabar tebevykdo tautinį savo uždavinį, kurdama ir palaikydama grendžiamąsias lietuvių kultūros lytis. Šviesuomenės per ištisus šimtmečius nepadedama, ji įprato net daugiau reikšti savos inicijatyvos, kaip kad esti paprastose aplinkybėse. Iš čion eina platus ir laisvas nuo varžančių tradicijų liaudies užsimojimas kultūrinėje kūryboje ir nepaprastai smarkus jos veržimasis į mokslą.

Savo ruožtu, išaugę šitoje gaivinančioje liaudies kultūros atmosfėroje atgimimo inteligentai puikiai suprato savo uždavinį sukurti naują intelektualinę kultūrą, kuri apvainikuotų liaudies kultūrą ir atatiktų tautinės lietuvių individualybės reikalavimams. Jie visų pirma laiko sau prievole pasilikti artimiausiame kontakte su liaudimi ir vengti paklaidų, kuriose buvo paskendusi senoji inteligentija. Istorinis praeities patyrimas įtikrino juos, jog vien tada tegali būti normalaus liaudies ir šviesuomenės bendradarbiavimo, kai šita pastaroji vaduojasi savo santykiuose su pirmąja dėmokratiniais principais ir kai, plačiai tariant, individo ir visuomenės santykių problėma randa praktikoje teisingą išrišimą.

Būtent, savo praeityje lietuvių tauta yra buvusi dviejų klaidingų krypsnių auka: pačioje savo istorijos pradžioje sulig tuo, kaip visuomenėje laikė nuosvarą pirmykštės Rytų tradicijos, visuomenė paglemždavo asmenį; užtat vėliau, Vakarų nuosvaros gadynėje, asmuo paveržė visuomenę savo reikalams. Tautinis lietuvių atgimimas tuo pačiu, kad jis ėjo viena vaga su dėmokratizacijos vyksmu, turėjo nustatyti normalią visuomenės ir asmens pusiausvyrą.

Paprastai, kai visuomenė įgauna pirmenybės, o ne asmuo, apsireiškia linkmė į socializmą; ir, atbulai, ten, kur įgauna pirmenybės asmuo, o ne visuomenė, turime individualizmo apraišką. Pirmam atvejuje pavyzdžiu gali būti Rusija, antrajame — Lenkija. Dėmokratinis Lietuvos nusistatymas, tapęs istorinės jos evoliucijos būtinybe, padarė tai, kad ji neap-

reiškia nei kraštutinių socijalistinių tendencijų, kaip kad yra Rusijoje, — nei kraštutinės linkmės į individualizmą, kaip kad yra Lenkijoje. Tokiu būdu liaudies kultūros ir intelektualinės inteligentų kultūros sutarimas, pereidamas į visuomeninio gyvenimo sritį, reiškiasi socialiniu ir individualiniu principų sinteze.

Didesnė, negu pas kaimynus, pusiausvyra savitarpiniuose visuomenės ir asmens santykiuose tėra vienu tik punktu tos Rytų ir Vakarų pirmapradžių sintezės, į kurią neša Lietuvą istorinis dalykų bėgus. Kaip jau žinoma, įvairiais laikotarpiais Lietuva gyveno rusiškosios, paskui — lenkiškosios kultūros įtakoje. Kad šitų svetimų įtakų politinės išdavos ir buvo lietuvių tautai labai skaudžios, tai anaiptol nereiškia, jog, besigydant nuo jų, reikėtų griežtai ir stačiokiškai atsisakyti ir nuo tų kultūrinių laimėjimų, kurie buvo krašto pasiekti po jų vėliavomis. Visiems susipratusiems šviesuoliams lietuviams, kurie iki šiolei dažniausiai brendo ir lavinosi tiek lenkų, kiek ir rusų kultūros įtakoje, yra tautinė priedermė atsipalaiduoti nuo švetimų lyčių neatsisakant nuo to, ko visuotino ir teigiamo turi pats svetimos kultūros turinys. Kitaip tariant, privalu sutapdyti skirtingi lenkų ir rusų kultūros elementai į vieną organingą visumą, reiškia, į naują tautinę sintezę.

Piršdami Lietuvai išbaigti šitaip istorinę ir kultūrinę savo evoliūciją, mes tikimės besivaduoją ne vien idealiniu pamėgimu, bet taip pat tikru reikalu, nes lietuvių tautai, mūsų supratimu, nėra kitokios išeities norint apsiginti nuo ardomosios svetimų įtakų veikmės, kuri gresia tautinei jos pilnatvei. Visų pirma šitokis istorinio palikimo likvidavimas vieną kartą ant visados atimtų pagrindą Rusijos ir Lenkijos užgaidoms užgrobti Lietuvą kultūrinio laimėjimo motyvais. Be to sintetinis rusų ir lenkų įtakų įveikimas padarytų šitas įtakas nepajėgiančias įsigyti skyrium pavojingos nuosvaros Lietuvos gyvenime. Pagaliau kalbama tautinė sintezė palengvintų grįžti į tautinę vagą visiems tiems, kurie yra pasidavę vienos katros svetimos kultūros įtakai.

Apie pastarąjį dalyką dera pasakyti atskiriai dar keletas žodžių. Mes suprantame gerai, kad nevalia daryti jokios išviršinės prievartos asmeniui, kai jis renkasi tokią ar kitokią tautybę, nes kiekvienas asmuo turi naudotis laisve savo dorinių ir prigimtųjų teisių bei prievolių vykdyme. Todel lietuvių tauta negali vartoti prievartos priemonių, norėdama paskatinti sulenkintus Lietuvos elementus grįžt į prigimtąją savo tautybę. Užtat ji privalo taip vesti kultūrinę savo akciją, ir vykdyti tokias kultūrinio gyvenimo sąlygas, kad šitie elementai jaustų iš vidaus reikalą išeiti iš izoliavimosi stovio ir bendradarbiauti kūrime tautinės sintezės, į kurią jie galėtų prisidėti savo prityrimu, įgytu klajojimų laikais. Jie turi įsitikrinti, kad jie gali rasti pilnutinėje tautinėje sintezėje daugiau kultūrinių vertenybių, nekaip jie galėtų tikėtis iš svetimųjų. Tuomet ir lietuvių tauta negalėtų laikyti bergždžiais istorinius savo vaikų paklydimus ir užleistų jiems garbingą vietą savo tarpe.

Žiūrint politinės nuošalio konjunktūros, galima pastebėti, jog normalus Lietuvos gyvenimas bei plėtojimasis tegalimas vien tada, kai išlaikoma pusiausvyra tarp Vokios ir Rusijos, kiek ekonominiai ir politiniai šitų dviejų galybių reikalai susiduria Lietuvos teritorijoje. Nei žiaurus lenktyniavimasis, nei vienos katros galybės nuosvara antrosios gyvenime, nei jųdviejų artima politinė santarvė, atkreipta prieš kitas Europos galybes, negali būti naudinga Lietuvos reikalams. Tuo pačiu nepriklausomas Lietuvos Valstybės buvimas nėra palankus visiems trims primintiems atvejams. Tik politinių ir materijalinių jėgų pusiausvyra tarp Vokios ir Rusijos atatinka Lietuvos Valstybės reikalams, todel nepriklausoma Lietuvos Valstybė savo ruožtu turi dirbti šitos pusiausvyros naudai. Šito vieno jau pakaktų, kad pateisintume nepriklausomą Lietuvos buvimą, nekalbant jau apie apsisprendimo teisę, priderančią kiekvienai susipratusiai tautai.

Iš to, kas pasakyta apie istorinį vyksmą Lietuvoje, bendra išvada bus šitokia. Norėdama gyvuoti bei klestėti lietuvių tauta privalo įvykdyti savo politikoje ir savo kultūroje Rytų

ir Vakarų pusiausvyrą; ir iš tikro, kaip iš istorijos matyti, ji pajėgdavo nugalėti savo padėties sunkenybes sulig tuo, kaip jai sekdavosi šitą sąlygą vykdyti tikrumoje. Užtat atvirkščiai, griežta iš pradžios Rytų, paskui Vakarų nuosvara gimdė kaskart didesnį skaičių ardomųjų veiksnių, kurie galop sugriovė valstybinį jos gyvenimą. Lietuvių tautos atgimimas buvo visų pirma reakcija prieš kenksmingą kiek Rytų, tiek ir Vakarų įtakos nuosvarą. Ką tik esam patyrę, jog lietuvių tauta tegalės gyventi pilnutiniu gyvenimu vien tada, jei ji sugebės sutapdyti pas save rusų ir lenkų kultūros pirmaprades į vieną tautinę sintezę, apvilktą lietuvybės lytimis, ir nustatyti bent dalinai ir apribotame savo buvimo plote pusiausvyrą tarp germaniškojo ir slaviškojo pasaulių.

Taigi kultūrinis lietuvių tautos uždavinys, kuris paaiškėjo jau pačioje jos istorijos pradžioje, lieka visados tas pats; užtat pajėgų balansas dabartyje yra žymiai pakitėjęs. Šiandieną Lietuva tegali būti vien atsargos grandimi arba, kaip įprasta dabar vadinti, valstybe tamponu tarp dviejų didingų galybių, kuriedvi arba stengiasi viena antrą naikinti arba telkiasi, kad kitus naikintų.

Šitokia padėtis reikalauja nuo lietuvių tautos ne tiek materijalinės galybės, kiek išvidinės pilnatvės ir aiškaus nusimanymo apie kultūrinį savo paskyrimą. Tai tačiau pasiekiama su sąlyga, kad lietuvių tauta sujungtų savo civilizacijoje tautinės išraiškos individualumą, su turinio visuotinumu.

Realizuoti savo civilizacijoje dviejų pasaulių arba, tikriau, dviejų musų pasaulio pusių sintezė, štai aukštasis tautos pašaukimas, štai idealas vertas didžiausių pastangų, didžiausių aukų. Sąmoningas šito idealo vykdymas turi patiekti lietuvių tautai tikros savo vertės pajautimo ir sykiu apreikšti kultūringam pasauliui ypatingą jos fizijonomiją ir tuo įtikinti jį apie tautinių jos teisių neliečiamybę.

Kad nusakyta tautinė sintezė yra principe galima ir pageidaujama, mes drįstame griežtai teigti remdamiesi vertinga pažiūra prof. M. de Munnynck'o, kurio supratimu tautinis Belgijos uždavinys yra suderinti sintezėje romaniškąją ir

germaniškąją civilizaciją. Čia betgi reik pastebėti, jog šituo atžvilgiu esama tarp Belgijos ir Lietuvos pagrindinio skirtumo tame, kad, anot prof. M. de Munnynck'o, Belgijai pritinka sintetinimo uždavinys del mišrios atninės jos sudėties, tuo tarpu kad Lietuvai, etniniu atžvilgiu iš kilmės vienuodai, panašus uždavinys yra nulemtas del skirtingų civilizacijų pirmapradžių, kurių ji yra surinkusi savo istorijos bėgyje. Vis delto, mūsų įsitikinimu, prof. M. de Munnynck'o sumetimai apie tai, ką jis vadina „mišriosios tėvynės" vardu, atatinka labai gerai Lietuvai, kiek jie liečia įvairių civilizacijų sintezės problėmą.

„Patrijotizmas, sako jisai savo «Patrijotizmo Psichologijoje», nesitenkina vienu tik protiniu pagrindu. Reikia, kad visas asmuo, kaip yra, būtų tėvynės pagautas; todel, kad tikras patrijotizmas galėtų užgimtis, jausmų gyvenimas, meilė, savo vertės pajautimas, entuzijazmas privalo susitelkti tautinio buvimo motyve. Ogi yra mažai tikėtina, kad tampono rolė tarp dviejų karingų kraštų galėtų savo esme daug įkvėpti mums pasitikėjimo savo vertingumu ir patrijotinio meilingumo. Reikia ir iš tikro esama čia kažko daugiau: mišrieji kraštai iš savo prigimties yra pašaukti kurti dviejų civilicacijų sintezę, vykdyti dviejų idealų sutapdymą.

Kas gi iš tikrųjų yra idealas, jei ne vedamasis principas, pilnutinė tobūlybė, į kurią privalu nuolatos taikyti, bet kuri niekuomet nepasiekiama? Kiekvienas įvykdytas idealas yra idealas pralaimėtas. Pakanka tik pasitenkinti tuo, kas yra, arba kas yra įvykdoma, kaip tuoj puolama į gerbimą negerbtinų dalykų, į sustingimą, į mirtį. Kilniausias idealas, pats savyje nepasiekiamas, vienas tegali būti vadovu nepaliaujamai pažangai, vienas tegali laiduoti nuolatinį plėtojimąsi, kaitinti neišsemiamai entuzijazmą ir sudaryti šitokiu būdu neįveikiamąjį patrijotizmą.

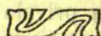
Mišriojo krašto idealas yra iš tikro puikus. Jam dera suimti vienu plačiu žmogišku žvilgiu gyvastingas dviejų kultūrų pirmaprades, gyventi šita turininga sinteze ir paskui

perteikti dviem kaimynų kraštam dviejų einančių lenktynių civilizacijų vertingiausią branduolį, jųdviejų žiedą, jųdviejų vaisių...

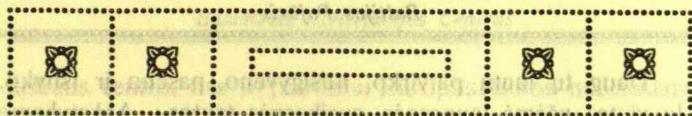
Štai kilnusis idealas. Mišrioji tėvynė turi pasistatyti uždaviniu išūgdyti tautoje tikrai žmogišką sielą, tarnauti ryškiu simboliu visam žmonijos platumui ir dvasiniam lobiui, ir suvienyti apsiribojusias kultūras broliškoje sintezėje. Daugiau jau iš tikro nebereikia ieškoti, norint sužadinti tautoje pasitikėjimo savo vertingumu ir patiekti mišriesiems kraštams tvirto ir vaisingo patrijotizmo.[1])

Istoriniu savo likimu ir geografine padėtimi Lietuva pasirodo esanti net dar laimingesne už tokias mišrąsias tėvynes, kokiomis yra Šveicarija ir Belgija: iš vienos pusės Lietuva turi vieną pagrindinę tautinę individualybę, o iš kitos pusės tautinės sintezės plotas yra pasiekęs čia ūniversalizmo ribų, kadangi suima iš karto Rytų ir Vakarų pasaulius.

Toks yra lietuvių tautos idealas. Kultūrinės kūrybos analizė turėtų išrodyti, jog šito idealo vykdymas pasilieka ne vien pageidavimo srityje, bet ir reiškiasi, mažiau ar daugiau, tikrumoje. Tačiau šitokis specijalus tyrinėjimas išeina iš ribų šio straipsnio, kuris tuo tarpu tenkinasi bendriausiu tautinės lietuvių civilizacijos nušvietimu.

1) Prof. M. de Munnynck O. P. Psychologie du Patriotisme. 37—39 p., Fribourg 1914.

Kazys Pakštas.

Baltijos Pajūris — Būsimasis Civilizacijos Centras.

I. Civilizacijos kelias nuo pietų į šiaurę. — II. Kai-kurios būsimosios Baltijos pajūrio civilizacjos apystovos. III. Sąmoningas ruošimasis didžiam amžiui pasitikti.

I.

Nuo seniausių laikų iki šių dienų jūrės turi ypatingos svarbos tautų ir žmonijos gyvenimui. Jos teikia patogiausių sąlygų tautoms susisiekti, apsimainyti dvasinėmis ir materijalinėmis gėrybėmis. Jos sužadina žmonėse daugiau inicijatyvos, drąsos ir net darbingumo. Palengvinti tarptautiniai santykiai skleidžia daugiau ūniversalių idėjų ir šiaip jau kultūros išdavų į tolimiausius pasaulio kampus. Tad ir didžiausi civilizacijos židiniai susikuria ne tiek sausumos gilumoje, kiek pajūriuose.

Ogi ypatingai svarbus vaidmuo tenka visoms toms jūrėms, kurios galima pavadinti „viduržeminėmis", kaip antai: Viduržeminės jūrės su didžiosiomis savo įlankomis, Šiaurės ir mūsų Baltijos jūrės — Europoje; Japonų ir Kinų jūrės — Azijoje; Antilų jūrės — Amerikoje. Tokios jūrės dažnai jungia daug tautų, labai įvairių savo kilme, kultūra, religija, papročiais ir žemės turtais.

Jau žiloje senovėje matome Viduržemines jūres civilizuotų tautų apsuptas. Čia spietėsi paslaptingas Egiptas, prekybos šalys — Finikija ir Kartagenas, pranašų Šventoji Žemė, mokslininkų ir menininkų tėvynė — Graikija, galingoji Roma. Čion tiesė savo ranką karingasis Kiras, čion glaudėsi išmintingojo Hammurati'o tėvynė, čion siuntė savo turtų ir pasakų senovinės civilizacijos šalys, mistingoji Indija.

Daug tų tautų patvirko, nusigyveno, paseno ir išnyko. Jų vietas užėmė jaunesnės, sveikesnės tautos. Ankstybame viduramžy Viduržeminių jūrių pakraščiuose susikūrė budrūs, veiklūs ir karingi arabai. Kiek vėliau čia pražydo lotynų civilizacija, atstovaujama genijalių italų, ispanų, portugalų ir prancūzų. Svarbu pastebėti, kad civilizacija, teikdama pirmenybės tai ar kitai tautai, dažniausiai eidavo iš rytų į vakarus, vadinas — iš Egipto — į Graikiją, iš Graikijos — į Romą; iš Vizantijos — į Italiją, iš Italijos — į Ispaniją ir Portugaliją. Tik, kai Prancūzija įgavo pirmenybės civilizuotų tautų tarpe, t. y. 18tame amžiuje, civilizacijos kelias pasisuko nauju krypsniu: nuo pietų į šiaurę ir į šiaurės rytus. 19-ame amžiuje prancūzų tauta pasijuto nuvargusi ir nebeįstengė savo kūrybai įdiegti tokios skaidrios šviesos, gyvybės ir entuzijazmo, kaip senesniais laikais. Tuo pačiu laiku energingi britai vis labiau ir labiau įturtina savo salas kultūros vaisiais. Londonas rimtai eina lenktynių su Paryžium ir kai-kuriais atžvilgiais paveržia pirmenybę. 19-ojo amžiaus gale belgai, olandai, vokiečiai ir visos trys Skandinavų šalys apreiškia daug kuriamojo veiklumo ir atsistoja greta prancūzų bei anglų. Civilizacijos, ypač materijalinės, židiniai smarkiu šuoliu pasistumia į šiaurę ir į šiaurės rytus ir vis labiau artinasi prie Baltijos rytinių krantų.

Nors gyvenančios aplink Viduržemines jūres tautos toli gražu nenustojo savo kultūrinės reikšmės, betgi kultūringiausios tautos, stovinčios šių laikų civilizacijos priešaky, spiečiasi šiandien aplink Šiaurės jūres, kurios pirmą kartą žmonijos istorijoj paveržia Viduržeminių jūrių pirmenybę. Iš tikrųjų čia vyksta ne jūrių, bet šiaurės ir pietų, germanų ir romanų kūrybos ir veiklumo lenktynės: kiekvienos tautos valia, jos proto ir rankų darbas stengias iškelti savo tėvynės vertę ir reikšmę. Jūrės tik teikia žmogaus darbui patogesnių sąlygų.

Senaisiais laikais civilizacijos labiau koncentruodavosi į vieną kurį punktą, kaip antai: Atėnai, Roma. Tada „visi keliai vedė į Romą". Dabartinė civilizacija neturi vieno

aiškaus centro, nes ir politiškai Europos tautos nebesudaro vienos valstybės. Jeigu viską svertum daugiau ekonominiu atžvilgiu, tai tokiu centru būtų Londonas, ogi jo artimiausioje periferijoje atsidurtų visi Šiaurės ir Baltijos pajūrių miestai, į kuriuos gravituoja ir didžiosios sostinės, kaip Paryžius, Briukselis, Berlynas, Varšuva ir mūsų Vilnius.

Nereik ir aiškinti, jog kiekvienos tautos civilizacija turi ypatingų tautinių savybių, pareinančių nuo rasės, religijos, krašto padėties ir ekonominių sąlygų. Vienos tautos civilizacija turi daugiau dvasinių žymių, kitos — daugiau materijalinių; viena linkusi daugiau į mokslą, kita — į meną; taip ir toliau. Bet ne čia vieta gilintis į atskirus faktus. Svarbu čia pabrėžti tai, kad, moderninės civilizacijos bangoms beslenkant į šiaurę ir šiaurės rytus, mūsų tauta atsiduria kaskart arčiau didesnių civilizacijos centrų ir, kad, po kelių dešimtų metų, mūsų tautinė individualybė, atsidūrusi svetimų intensyvių įtakų ir reikalų sūkuryje, bus išstatyta dar didesniam pavojui negu dabartiniais laikais.

II.

Vakarų civilizacija pasižymi gerai organizuotu aktyvumu, Rytų — pasyvumu. Kaipo materijalinė pajėga, Vakarų civilizacija yra galingesnė už savo seserį iš Rytų. Rytų civilizacijos tautos arba pasisavina Vakarų aktyvias ypatybes, kaip Japonija, arba tampa jų kolonijomis, kaip Indija, Egiptas, Algerija.

Baltijos rytų pakraščiai jau nuo kelių šimtmečių priklauso daugiau Vakarų negu Rytų civilizacijai. Maža tenka abejoti, kad ir tolimesnis Baltijos hinterlandas, rusai ir gudai, laikui bėgant vis labiau pasiduos Vakarų įtakai ir įgys aktyvumo žymių. Tada Baltija, kaip dabar Šiaurės jūrės, virs dideliu aukštos civilizacijos centru, su milžiniška ir, gal būt, labai produktinga periferija rytuose.

Vakarų Europos pajūriais civilizacijos centrus sukurdavo dažniausiai didelės, skaičiaus nuo 20 iki 50 milijonų tautos; ir tie centrai neturėdavo labai plačių periferijų. Visai kitokių savybių bus lemta turėti Baltijos pajūrio civilizacijoms. Čia

geografinės sąlygos ragina kurtis dideliems centrams mažose tautose, skaičiaus nuo $1^1/_2$ iki 4 milijonų. Tuo tarpu tuose centruose turės stambių ir nuolatinių reikalų didžiūlė Rusija su savo 150 milijonų žmonių, — ir ne tik viena Rusija, bet ir visa Vakarų Europa, ogi pirmoje eilėje — Vokia.

Nors prieš Pasaulinį Karą Baltijos rytų pajūris priklausė Rusijai, bet jos kultūrinė įtaka šiame krašte nebuvo taip didelė, kaip būtų galėjusi būti, jeigu jos pačios kultūra būtų buvusi aukštesnė, ir jei jos žemės turtai būtų buvę tikslingai ir intensyviai naudojami. Rusijos revoliūcija sunaikino daug dvasinių ir materijalinių gėrybių, bet kartu ji daugeliui rusų atverė visai nematytų akiračių. Revoliūcija išrodė Vakarų Europai Rusijos gamtos turtų pravartumą. Dabartiniam Rusijos chaosui praslinkus ir nusistojus demokratinei tvarkai rusai pasijus visai bejėgiai atstatyti savo ūkį be svetimos pagalbos. Ta pagalba jau šiandien yra susirūpinusi Vakarų Europa ir Amerika. Tad visai galima laukti Vakarų civilizacijos didesnės įtakos ir kartu materijalinės kultūros pakilimo Rusijoje. Visa tai gali įvykti dešimtimis metų. Mums ypač svarbu numatyti, kad Rusijos įtaka net nepriklausomam Baltijos pajūriui gali dar labai padidėti.

Rygos geografinė padėtis labai panaši į Čikagos (Jungt. Valst.) miesto padėtį, kuri mažam indijonų kaimui padėjo išaugti per 150 metų į trijų milijonų miestą. Ar Latvija norės, ar ne, Ryga vis tiek taps didžiausiu Baltijos pajūrio centru su milijonu ar daugiau gyventojų. Talinas, Liepoja, Klaipėda, Kaunas — visi jie turi pakankamai sąlygų tapti centrais nuo ketvirtadalio iki pusės milijono gyventojų. Tik klausimas, kurios tautos tuose centruose sudarys gyventojų daugumą: vietinės ar iš svetur atvykusios? Jei vietinės tautos savo miestuose atsidurtų mažumoje, tai kieno teatrai, mokyklos, bažnyčios turėtų daugiau lankytojų? Kieno laikraščiai ir knygos gautų daugiau skaitytojų? Žodžiu sakant, kieno kultūra ten viešpatautų? Iškėlę šiuos pirmaeilės svarbos klausimus, mes vis tiek neįstengsime į juos atsakyti. Baltijos pajūrio tautų pasiryžimas gyventi, energingai dirbti ir tik-

slingai kurti savo pilnutines ir atsparias civilizacijos — artimiausiais dešimtmečiais privalės atsakyt į šituos paklausus. Skandinavai gyvena pusiasaly. Jų padėtis saugesnė. Mes gi, Baltijos rytiečiai, be tarpo susiduriame su vienlype didžiūle valstybe rytuose. Mes skirstomės mažomis tautomis, tai kad nors būtume artimi padermės kalba, kultūra ir religija. Bet ir to gimininguma atžvilgiu mes nesudarom tokios vienybės, kaip kad Skandinavai. Suomiai ir estai artimi paderme, tik jūrių perskirti. Latviai ir lietuviai vienos kilmės, tik kultūriniu atžvilgiu nutolę vieni nuo antrų. Jei nebūtų pavojaus iš svetur, tai tas kultūrinis ir tautinis Baltijos pajūrio įvairumas tik praturtintų kiekvieną tautą skyrium ir visas kartu. Juk iš tikro įstabus yra reginys, kai aplink tą pačią Baltiją spiečiasi septynios tautos, atstovaujančios trims visai skirtingoms indų europiečių šakoms. Ir juo geriau mokės jos visos draugingai ir tampriai tarp savęs sugyventi, kultūros vaisiais mainytis, sąmoningai kurti tautines civilizacijas ir kartu visos žmonijos ramybei bei laimei padirbėti, juo giliau jos įleis šaknis į savo gimtąją žemę, juo greičiau suaugs į vieną galingos brolybės ąžuolą, kurio jokios audros neįstengs išrauti.

III.

Aukščiau nurodėme, kad jau artinasi ir Baltijos rytų pajūrio eilė sukurti didelius aukštesnės civilizacijos židinius, ir kad tie židiniai, mažų tautų sukurti, bus išstatyti į rimtą pavojų netekti savo tautinės individualybės didžiųjų kaimynų naudai. Labai svarbu, kad ir mūsų tauta sąmoningai ir nuosaikiai pasiruoštų sutikti savo didybės amžių, kad tasai netaptų jos puolimo ir moralinio skurdo amžiumi.

Visų prie tikslo vedančių priemonių mes neįstengsime čia tinkamai išdėstyti. Tačiau bandysime jų kai-kurias atskirais fragmentais paminėti, tikėdamies, jog ateity kiti giliau į šį klausimą pažvelgs ir nurodys tikslesnius kelius.

Ramioje civilizacijų kovoje išlieka gyva ir sveika ta tauta, kurios visuomeninė organizacija yra tampresnė, kurios ūkis atsparesnis, kuri niekuomet nestinga aukštų idealų ir gilaus

sąmoningumo. Juo didesnė bus mūsų kultūrinė galybė, juo mažesnis bus pavojus iš svetur. Tauta, norinti užauginti aukštą savitą civilizaciją, privalo tikslingai gyventi ir stiprėti: kiekybėje ir kokybėje, iš vidaus ir iš oro, materijalinai ir moralinai.

Lietuvoje vienam ketvirtainiam kilometrui pripuola 50 gyventojų, o jeigu visi šalies turtai būtų produktyviai ir intensyviai naudojami, tai kiekviename ketvirtainiame kilometre galėtų gražiai pragyventi apie 100 – 150 žmonių. Lietuvos kaimynai Vakaruose ketvirtainiame kilometre turi 125 gyv., o kaimynai pietuose — apie 110 gyv. Kaip tuštuma traukia į save pilnumą, taip retai gyvenama Lietuva natūraliai žadina tankiau gyvenamų valstybių karingus apetitus. Kol Lietuvos gyventojų tankumas susilygins su tankumu mūsų kaimynų iš pietų ir vakarų, tol ji bus taikios ar karingos svetimos kolonizacijos objektu. Juk žemės derlingumas ir gyventojų retumas gimdo svarbiausias ir natūralias kolonizavimo priežastis ir sąlygas. Jei Lietuvos gyventojų skaičius būtų dvigubai didesnis, tai kaimynų karingos užgaidos žymiai sumažėtų ir daug šaunamųjų mašinų pavirstų ariamosiomis, ir taika mūsų žemės kampelyje lengviau įsiviešpatautų.

Jeigu remtumeis prieškariniais statistikos daviniais, tai išeitų, kad lietuvių skaičius pasidvigubina per 70, net su viršum, metų; tuo tarpu lietuvių artimiausi kaimynai iš pietų ir iš rytų dvigubai paauga per 46 metus, o rusai ir žydai — beveik per 35 metus. Jei šitokia gyventojų daugėjimo proporcija išsilaikytų bent per 150 – 200 metų, tai mes, ir dar greičiau mūsų kaimynai iš šiaurės, visi paskęstume slavų bangose. Politinė nepriklausomybė šiuo atveju nedaug mums tepagelbėtų, jeigu prigimties keliu nemokėsime ar nenorėsime apsiginti, ypač, jei nepajėgsim sumažinti nepaprastai didelio vaikų mirtingumo ir pakelti visos tautos sveikatingumo.

Negana būti gausingiems. Kinų tauta gausingiausia pasauly ir turi net labai seną civilizaciją, tačiau ji silpna ir neįtaki. Jeigu Europos valstybės ir Japonija dar nepasidalija Kinų, tai tik del to, kad nesutaria, kuriai kokia jų dalis

turėtų tekti. Menkai suorganizuotas ūkis, tik apgraibomis tesunaudojami šalies turtai atidaro visas duris užsienio smagenims ir kapitalui ir, labai dažnai, pragaištingai įtakai bei išnaudojimui. Vienas iš tų veiksnių, kurs labiausiai pakelia visuomenės organizaciją ir darbo našumą, yra mokslas. Juo tauta skaičiaus mažesnė, juo mokslingesnė ji tur būti kad ne tiek raumenimis, kiek smagenimis patikrintų savo politinę, kultūrinę ir ekonominę nepriklausomybę. Lietuva labai toli yra atsilikusi mokslingumu nuo savo Baltijos pajūrio kaimynų. Latviai ir estai, turį jau dabar virš 3000 ūniversito studentų kiekvienam gyventojų milijonui, netolimjoe ateityje taps inteligentų tautomis, kurių įtaka sieks žymiai toliau jų Valstybių sienų. Ir Lietuvai privalu padaryti rimtas žygis, kad pasigamintų lygią inteligentų proporciją. Juk ateities Lietuvai negal būt idealu kad ir tai, jog Vokietijoj pustrečio milijono piliečių turi vieną ūniversitą su, maždaug, 2500 studentų. Vokiečių yra 60 milijonų, mūsų gi — tik 3 milijonai. Mūsų mažas skaičius ir nesaugi geografinė padėtis spiria mus paremti savo nepriklausomybę didesniu mokslingumu ir pasigaminti inteligentinių pajėgų ne vien namų reikalams, bet šiek tiek ir — „eksportui".

Greta grynojo ir pritaikomojo mokslo turėtų eiti ir tautos menas. Aukštosios meno mokyklos skintų kelią tautos genijams, žemosios—populiarizuotų ir keltų meno nuovoką plačiausiose miniose, kad ir Lietuvos praščiokėlio, kaip japono, paviršutinis gyvenimas taptų dailus, švarus ir tautinio skonio persunktas. Reikėtų kreipti daugiau dėmesio ir į bendrąjį menininkų išsilavinimą. Tąsyk menininkų tarpe gal mažiau liktų tamsių amatininkų ir dvasios ištvirkėlių, o daugiau atsirastų tikrų grožio pranašų. Jei gamtos ar teisių fakultetai reikalauja brandos atestatų, tai aukštosioms meno įstaigoms reikėtų turėti ne mažiau išlavintų kandidatų, iš kurių daugiau pakiltų nemirtingų tautinės dvasios reiškėjų.

Žodžiu tariant, Švietimo Ministerijos sąmata turėtų jei ne prašokti, tai bent susilyginti su Krašto Apsaugos Ministerijos išlaidomis, nes pirmoji ne mažiau negu antroji

sergti tautos gyvybę. Šiuo laiku išlaukinis priešas gal neleis mums taip išmintingai tvarkytis, bet jis nepajėgs sutrukdyti tikslingesnių planų ateičiai gamintis.

Pragaištinga tautai svetima, išorine, skolyta jėga pasitikėti. Išmintinga — socijaline ir ekonomine reforma ūgdyti piliečių vienybė ir ištikimybė šalies tvarkai ir įstatymams. Jeigu tautos šviesuomenė rimtai panorėtų įgyti daugiau tikro tautinio susipratimo, doro ir kultūringo patrijotizmo, tai partiniai barniai virstų draugiškais pasikalbėjimais, nuomonių pasikeitimu; toks patrijotizmas augintų išvidinę tautos galybę ir visų politinių srovių tautinį solidarumą, taip pageidaujamą mažai valstybei.

Kad praturtintume savo tautinę civilizaciją, labai pravartu pažinti visa tai, kas yra gera, dora ir gražu kitų tautų civilizacijose, ir pasimokyti jų patyrimais. Juk kas gali šiandien nesigerėti didvyriška airių kova už Žaliojo Erino laisvę! Kiek galima pasimokyti iš tų, tarsi legendos didvyrių, milžinų kovotojų! O Japonijos kultūrinė pažanga, tokiu ūmu laiku ir taip tikslingai padaryta, argi tai ne mokykla trokštančiai pakilti tautai? Žinoma, didžiųjų kaimynų įtaka kartais gali sumažinti mūsų tautinės civilizacijos individualumą ir kūrybos gaivalingumą. Privengiant didžiųjų kaimynų, mums visai pakeliui įeiti į artimesnius kultūrinius santykius su mažaisiais, gyvenančiais abiejuose Baltijos krantuose. Iš didžiųjų tautų, Baltijos pajūry labiausiai pageidautina anglų prancūzų įtaka. Sudėję prancūzo ir anglo gerąsias ypatybes gautume simpatingiausią žmogaus tipą. Prancūzų atvirumas, grožio nujautimas, kalbos gražumas, idėjos aiškumas ir tikslumas, sudėti su anglų darbštumu, geležine energija, nenuilstama ištverme ir galinga valia, galėtų labai pakelti mūsų tautinės civilizacijos ypatybes, atsvertų artimų vokiečių ir slavų pavojingą įtaką ir tuo pagelbėtų sustiprėti tautinei mūsų civilizacijai ir valstybinei nepriklausomybei.

Negausingai tautai, kuri remia savo nepriklausomybę dorine pajėga, reikia turėti sau draugų visur. Draugams įgyti labai pravartu žinoti vartojamas tarptautiniame gyve-

nime kalbas prancūzų ir anglų. Latvių šviesuomenė tai jau gerai yra supratusi. Norėdami neutralizuoti didžiųjų kaimynų kultūrinę įtaką, visu ūgiu įeiti į tarptautinį gyvenimą ir ten susirasti tinkamų draugų, latviai įsisteigė Rygoje prancūzų institutą ir gimnaziją ir dargi anglų kolegiją, kuriuose kandidatams nebeužtenka vietų. Toks latvių kultūrinis ruošimasis turėtų pakreipti savęsp ir mūsų šviesuomenės domesį.

Jeigu jau viena tautos dalis, aplinkybių spiriama, turi emigruoti į svetimas šalis, tai tautai svarbu daboti, kad jos emigracija būtų maža, bet inteligentinga. Svetur iškeliavus liaudis greičiau nutausta, mažiau teįstengia tėvynei pagalbos teikti ir jos kultūrinį bei politinį prestižą kelti. Kaip būtų tautai gera, kad tarp dabartinių mūsų išeivių Jungtinėse Valstybėse, Anglijoj, Argentinoj, Kanadoj ir kitur būtų žymus nuošimtis tikrų inteligentų. Tąsyk mes jau nebebūtume u n e q u a n t i t é n é g l i g e a b l e nei tėvynėje, nei svetur.

Tautos gausingumas, sveikata ir net dvasinė kultūra neatskiriamai sujungti su materijaline jos gerove. Materijalinis lobis krikščionims ne idealas, ne tikslas, o tik priemonė aukštesniems tikslams pasiekti. Tauta, kuri materijalinėse gėrybėse mato savo gyvenimo tikslą, pasmerkta dvasiniam sustingimui ir, galop, visiškam sunykimui. Gana tik prisiminus senovės žlugę galiūnai, kad suprastume, jog materijalinis perteklius rengia moralinę katastrofą. Kaip turtuoliui sunku įeiti į Dangaus Karaliją, taip skurdžiui sunku ūniversitetai, operos ir muziejai statyti. Materijaliniame (ne dvasiniame!) tautos ir asmens gyvenime m e d i a v i a a u r e a e s t. Kraštui vargas su skurdžiais, vargas ir su milijonieriais, jei šie skurdžius gamina. Apie milijonierius kolkas mūsų tautai netenka daug rūpinties; bet proletarų būvio pagerinimu pridera labai susidomėti. Visos tautos materijaliniam pasiturėjimui pakelti neužtenka vien socijalinių ekonominių reformų, nors jos ir labai radikalios būtų. Reikia šalies produktingumas pakelti. Reikia pruduktingai sunaudoti visi šalies turtai, kurie jos gamtoje glūdi. Čia, kaip visur,

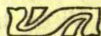
reikalingas darbas ir kapitalas; bet nemažiau svarbu išmintinga inicijatyva ir veikli organizacija, kurioms tinkamą aparatą galėtų pagaminti agronomijos, komercijos ir inžinerijos mokyklos, ko šiandien beveik neturime. Tautai labai pavojinga, kada jos materijalinį gyvenimą svetimi smagenys tvarko, nes tai yra jos nepriklausomybės siaurinimas.

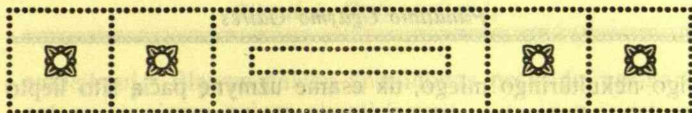
Dar keletas žodžių, priminimo dėliai, apie dorą. — Moralinis tautos stiprėjimas tėra galimas vien tada, kai tautos diduma, ypač jos vadai, veikdo savo gyvenimą religiniais principais ir praktika. Materijalizmas ir religinė apatija — senatvės ir sudribimo žymės. Gyvas tautos tikėjimas — jos jaunatvės ir sveikatos ženklas. Budėkime, kad jo neprarastume!

* * *

Taip geografinės sąlygos ir istorijos eiga lemia Rūtų ir Dainų Šaliai tapti aukštesnės civilizacijos centru. Taipogi yra aišku, jog tas centras kursis nelyginant pavojingesnėse apystovose, negu kurėsi civilizacijos centrai Vakaruose. Todel mūsų tautai teks nuolatos stovėti sargyboje, kad ji, kildama aukštyn, neatsiskirtų nuo savo pamatų ir nenustotų nuosavios individualybės. Negalėdami kiekybe susilyginti su savo gausingais kaimynais, mes privalome labai ilgu, nuolatiniu, nenuilstamu ir visiškai protingu darbu ir kūryba aukščiausiai iškelti kiekvieno lietuvio teigiamąją kokybę. Tik šiuo keliu eidami mes galėsime persverti tą rimtą pavojų, kurs gresia musų tautai menkėjimu ir galop visišku sutirpimu svetimų civilizacijų bangose.

Le Beausset, 1922 m. vasario 2 d.

St. Šalkauskis.

Pilnutinio Ūgdymo Gairės[1]).

Pratartis.

Pilnutinis ūgdymas ir mūsų laikų įvykiai.

I. Pilnutinio ūgdymo savybės:

1. Pilnutinis ūgdymas ir pasaulėžiūra. 2. Bendras pilnutinio ūgdymo tikslas. 3. Formalinis bei materijalinis ūgdymo uždaviniai. 4. Esmingas pilnutinio ūgdymo turinys prigimties, kultūros ir religijos srityse.

II. Pilnutinio ūgdymo veiksniai:

1. Pašauktieji ūgdymo veiksniai (šeima, mokykla, Bažnyčia). 2. Pripuolamieji veiksniai.

III. Primygtini dabarčiai pilnutinio ūgdymo punktai:

1. Idealių polinkių skatinimas, kaipo drausmės pagrindas. 2. Individualizmo ir ūniversalizmo sintezės ruošimas visuomeniniuose ir tarptautiniuose santykiuose. 3. Pačių ūgdytojų ūgdymas. — *Užbaigos žodis.*

Jei imsime dairytis mūsų dienų įvykiuose plačiame pasaulyje ir savo tėvynėje ir pasistatysime klausimą, kuris mokslas ir kuris menas tur daugiausia praktinės svarbos šitų įvykių akyvaizdoje, tai rasi turėsime atsakyti, jog tokiu mokslu ir tokiu menu bus pėdagogijos teorija ir pėdagogijos praktika. Ištirti žmogaus ūgdymo dėsniai ir faktinai ūgdyti žmoguje idealus jo pirmavaizdis štai tinkamas uždavinys visiems laikams ir ypatingai — mūsiesiems, kai mažne visuose gyvenimo baruose tenka matyti gilių pervartų.

Vadinamasis kultūringas pasaulis yra priėjęs, betariant mūsų dienų posakiu, liepto galą; o mes, vos teatsibudę iš

1) Yra tai referatas, autoriaus paskaitytas 1922 m. sausio 5 d. Antrajame Lietuvių Katalikų Kongrese Kaune.

ilgo nekultūringo miego, tik esame užmynę pačią šito liepto pradžią. Dabar jau aišku, jog pasaulio krypsme būta klaidos, kuri stūmė jį į katastrofą. Užtat nėra ko stebėtis, kad mums, teapsistojusiems liepto pradžioje, galva svaigsta nepratimu. Bevarant plačiąją kultūrinio darbo vagą mums dabar privalu ne tik išvengti senojo pasaulio paklaidų, bet ir pagrįsti ateičiai laimingesnis gyvenimas. Tokiose aplinkybėse uždavinys tampa dvigubai sunkus. Kasgi tad visų pirmą darytina? Kas iš tikrųjų paties tvirto ir pastovaus pagrindo ateities laimei?

Šitaip klausiant dažnas dės pasitikėjimo į visuomenės santvarką. Bet, deja, nusunku patirti, jog ir geriausioji visuomenės santvarka tiek tetur realios vertės, kiek su ja sutaria visuomeninis pačių žmonių išauklėjimas. Visuomenės santvarka yra tartum popierinis pinigas, kuris tegalioja sulig tuo, kokių materijalinių vertenybių jam atatinka tikrumoje. Nepakanka atitrauktinai sugalvoti tobūla santvarka, reik dar jai tinkamu būdu išauklėti patys žmonės ir nuo to net pradėti, o tai kaip tik ir nesuprantama socijaliniams įvairių rūšių utopistams. Tuo pasakymu nenorėčiau niekinti visuomeninės santvarkos apskritai. Jei kas, sekdamas Tolstojum, norėtų tvirtinti, jog viskas pareina nuo asmens tobūlinimosi ir nieko nereiškia visuomeninė santvarka, tai turėčiau taip pat ginti šios pastarosios reikšmę, kaip kad dabar esu pasiryžęs kelti aikštėn asmens auklėjimo reikšmę visuomeniniam ir apskritai lemtam gyvenimui. Man tik abejais atvejais būtų svarbu griežtai nustatyti, jog grendžiamuoju visuomenės pradu yra ne pati santvarka, bet tai, kuo šita santvarka laikosi, t. y. tinkamas pačių žmonių išauklėjimas.

Jei šitas faktas iš vienos pusės kalba prieš socijalinius utopistus, tai iš antros pusės, teisingai suprastas, jis nemažiau prieštarauja konservatoriams ir šiaipjau socijaliniams skeptikams. Iš jojo išeinant pigu jau nustatyti, jog pažangiam visuomeninės santvarkos tobūlinimuisi nėsama taip pat ribų, kaip kad jų negalima statyti ir tobūlėjančiam žmonių

auklėjimui. Blaivus dalykų sprendimas pasirodo nesutariąs nei su utopizmu nei su skepticizmu.

Vokiečių filosofas Leibnicas sakėsi apsiimąs atmainyti ne ilgai trukus žmonijos veidą, jei jam kas duotų į rankus auklėjimo vairą. Gal tūlas apsiimtų tą pat padaryti ir dabar, kai reik žmonija gelbėt iš jos gyvenamų krizių. Bet ir paėmus auklėjimo vairą į savo rankas, jei tai ir būtų galima padaryti vienu žygiu, reikėtų dar žinoti, kaip jis pavartojus ir kur nukreipus; o tai ne paskutinės eilės dalykas.

Šiuo metu labai stebėtina aplinkybė yra tai, jog mūsų laikų didžioji katastrofa, arba pasaulinis karas, yra paruošta ir įvykdyta labiausiai pastangomis tautų, kurios rodėsi pasireiškusiomis aukščiausiais kultūriniais ir pėdagoginiais siekimais, tuo tarpu, kad mažiau kultūringų tautų rolė šalip jų buvo antraeilės reikšmės. Atsitiko tai todel, kad ekonominis ir tautinis individualizmas, radęs taip pat atspindžio ir pėdagogijos praktikoje, buvo įstengęs suteikti kultūrinei pažangai krypsmo, kuris neišvengiamai vedė prie kruvinų rungtynių. Tai reiškia, jog turimų čia galvoje vokiečių ir anglosaksų kultūra ir drauge su jąja pėdagogija buvo turėjusios savo pagrinde pasaulėžiūros paklaidų ir, kas eina greitimais, buvo žymiai vienašalėmis. Pasirodo, jog kultūrinis tautos auklėjimas tegal atnešti tikrai gerų vaisių tik tada, kai jis vienodai tinkamai auklėja visas žmogaus galias, nestelbdamas vienų ir neleisdamas kitoms perdaug įsigalėti. Nurodytas pavyzdys mums atmena, jog tik tas auklėjimas tėra iš tikro geras, kuris išlaiko pusiausvyroje visas žmogaus galias ir nebepalieka spragų, pro kurias galėtų apsireikšti nesuvaldomas laukinės prigimties gaivalas.

Jei tad norėsime gelbėti žmoniją iš gyvenamų krizių ir vienu laiku žadinti savo tautą į pilną ūgį, turėsime gerai įsidėmėti, jog grendžiamuoju laimingesnės ateities pradu yra žmonių auklėjimas, vengiąs pagrindinių pasaulėžiūros klaidų ir vienašalių krypsnių. Šitokį žmonių auklėjimą vadinu „pilnutinio ūgdymo“ posakiu, kuris turėtų atatikti prancūzų posakiui: éducation intégrale. Ūgdymo žodis turėtų

sykiu apimti kūno bei sielos kultyvavimą ir būti platesnės reikšmės už lavinimą ir auklėjimą, fizinį mankštymą, protinimą, dorinimą, estetinimą ir religinimą. Nusakęs jį dargi esant pilnutinį, norėčiau pažymėti, jog šita plati ūgdymo sąvoka kaip tik suglaudžia savyje visas šias atskiras žymes. Kalbamasis ūgdymas gali būti vadinamas pilnutiniu dar todel, kad jis privalo remtis plačia sintetine, arba trumpiau betariant, pilnutine pasaulėžiūra.

Šiam kartui ketu paeiliui gvildyti klausimus: a) kas yra pilnutinio ūgdymo esmė, b) kokie privalo būti jo veiksniai, ypač pašauktieji, ir c) kurie jo punktai tur primygtinos reikšmės mūsų laikams.

I.

Naujųjų kartų ūgdymas, kaip buvo ką tik užsiminta, privalo remtis pozityviąja pasaulėžiūra. Tai reikalaujama todel, kad galutini žmogaus ūgdymo ir žmogaus gyvenimo tikslai sutampa viename dalyke. Žmogus gyvena tam tikram tikslui, ogi ūgdymu jis nokinamas gyvenamam jo tikslui atsiekti. Tačiau pats pėdagogijos mokslas negal spręst apie žmogaus gyvenimo tikslą, kaip ir apie daugelį kitų pasaulėžiūros klausimų, kurie nėra abejingi pėdagogijos sričiai. Iš čion aišku, jog pėdagogijos teorija ir juo labiau praktika nėra kokis savyje uždaras mokslas, nėsąs jokioje priklausomybėje nuo įvairių kitų mokslų ir šiaipjau nuo dalykų, nustatančių žmogaus pasaulėžiūrą.

Norėdama, pavyzdžiui, ūgdyti žmogaus kūną, t. y. nustatyti šito ūgdymo principus bei taisykles, pėdagogija privalo naudotis somatologijos ir ypač fizijologijos, o taip pat higijenos mokslų gaviniais. Ryždamasi lavinti bei auklėti žmogaus sielą, t. y. ją protinti, dorinti ir estetinti, ji turės apsipažinti su eksperimentaline ir bendrąja psichologija, su etika, estetika, t. y. daugiausia su antropologinėmis filosofijos disciplinomis. Imdamasi žmogų religinti, ji negalės nesiskaityti su tuo, ką skelbia Apreiškimas ir drauge su juo tėologija apie žmogaus kilmę, jo esmę, uždavinius ir galu-

tinąjį tikslą. Taigi pėdagogijoje esama dalykų, kuriuos nulemia ne pėdagogijos mokslas, kaipo toks, bet pačio pėdagogo pasaulėžiūra. Štai kodel, kintant pasaulėžiūrai, kinta ir pėdagogijos krypsmas, kas ryškiai kįla aikštėn jos istorijoje. Mes katalikai turime savą krikščioniškąją pasaulėžiūrą ir nuo jos, aiškus dalykas, pareina mūsų nusistatymas pėdagogijos dirvoje. Šita pasaulėžiūra, turėdama iš esmės sintetinio pobūdžio, remiasi vienu laiku ir specijalių mokslų patyrimais ir filosofijos išvadžiojimais ir tėologijos pamokymais. Visa tai turės taip ar šiaip atsiliepti pėdagoginiam katalikų moksle. Tačiau bene žymiausia rolė teks čia atlikti sintetinei katalikų filosofijai, kuri sudaro bendrą mokslinę dalį krikščioniškosios pasaulėžiūros. Visai tad prigimta, jog ir katalikų pėdagogijoje tur reikštis ta pati sintetizmo dvasia, kurios įkvėpta yra jųjų filosofija. Todel jokia vienašalė pėdagogijos teorija negal įgauti pilietybės teisių katalikų ūgdymo sistėmoje.

Jei katalikų mokslas skelbia žmogų esant psichofizinę būtybę, kurioje kūnas ir siela sutampa vienoje substancijoje, tai nuomanu, jog žmogaus ūgdymas negal tenkintis vieno kūno ar tik vienos sielos lavinimu bei auklėjimu. Katalikų pėdagogija nesutiks tad su pėdagoginiu nutūralizmu ar realizmu, kurie primygtinai kelia aikštėn materijalinę žmogaus prigimtį; bet ji taip pat negalės nesmerkti pėdagoginio intelektualizmo, voliuntarizmo ir ėstetizmo, kurie, kad ir lavina žmogaus sielą, betgi tai daro vienašaliu būdu, domėdamiesi viena kuria žmogaus galia: pirmasis žmogų teprotina, antrasis testiprina jo valią, ir trečiasis teauklėja ėstetinį jo skonį. Eidami dar toliau užtiksime vienašalį hūmanizmą. Tiesa, pėdagoginis hūmanizmas laiko jau privalomu dalyku ūgdyti ir žmogaus kūną ir žmogaus sielą su visomis jųdviejų galiomis, t. y. lavinti bei auklėti žmoguje visa, kas yra žmogiška, bet užtat, tesustodamas prie grynai formalinės žmogaus kultūros, jis tampa vienašale pėdagogine pakraipa, kaip kad nutūralizmas yra tapęs vienašaliu įsirėmęs į materijalinę žmogaus prigimtį.

Pasirodo, jog nepakanka dar formaliai išūgdyti žmogaus galių visetas, reik dar įpratinti žmogus tarnauti savo gyvenimo tikslui. Šitame daikte vėl susitinkame su vienašalėmis pėdagoginėmis pakraipomis: pėdagoginis ūtilitarizmas pratina žmogų geriausiai prisitaikyti prie gyvenimo kovos; pėdagoginis individualizmas apriboja žmogaus tikslą jo asmens reikalais, tuo tarpu jo priešininkas, pėdagoginis socijalizmas, tirpdo žmogaus asmenį visuomenės sūkuryje. Pėdagoginė katalikų sistėma privalo lemtai paruošti žmogų prie gyvenimo kovos, tur irgi individualinį asmens klestėjimą suderinti su augšta visuomenine kultūra, bet vedamuoju žmogaus ūgdymo tikslu ji tegal laikyti tik tą patį galutiną tikslą, kurį taip autoritetingai skiria žmogui tikrosios religijos Apreiškimas. Natūralizmo ir hūmanizmo laiptais katalikų pėdagogija žengia į religijos sritį ir jos amžinais obalsiais nustato vienon linkon visą ūgdymo darbą. Ji jungia prigimtuosius veiksnius su malonės veikme ir tokiu būdu materijalinę prigimtį, žmogiškąją kultūrą ir dieviškąją religiją suveda į vieną organinę sintezę, kuri deramai atliepia pagrindinei krikščioniškosios pasaulėžiūros sintezei.

Tačiau, jei sakoma, jog galutinas pilnutinio ūgdymo tikslas sutampa su gyvenamuoju žmogaus tikslu, tai tuo dar nepareiškiama, kad šitas ūgdymas nebeturi savojo artimesnio tikslo. Ūgdymas siekia galutino savo tikslo per patį gyvenimą ir net šito gyvenimo veiksmais, o tai reiškia, jog paruošti bręstąs žmogus prie gyvenimo, atatinkančio galutinam jo tikslui, ir yra artimesnis ūgdymo tikslas.

Iš vienašalių pėdagoginių pakraipų jau galima buvo pastebėti, jog žmogaus gyvenimas eina trimis gretimais ruožtais: prigimties, kultūros ir religijos. O kadangi žmogui iš tikro tepritinka pilnutinis gyvenimas, tai ir ūgdymas privalo būti pilnutinis, t. y. sykiu ruošti žmogų prigimties, kultūros ir religijos uždaviniams. Iš čion dera jau padaryti išvada, jog pilnutinis ūgdymas tur bendrąjį savo tikslą pilnutiniame gyvenime.

Šis bendras posakis, kad ir nustato ūgdymui pilnatvės principą, tačiau maža tepasako apie konkrėtinį pačio ūgdymo

turinį. Einant šiton linkon pasitinkama su įvairiais jo uždaviniais, kurie taiko atskiras pašauktojo jo veikimo pareigas prie jojo tikslo. Čia visų pirma privalu skirti formalinis, arba subjektyvus, uždavinys nuo materijalinio, arba objektyviojo, sulig tuo, kaip skiriama pačiam ūgdyme jo lytis nuo turinio. Pavyzdžiui, protinant žmogų, nepakanka išmiklinti jo protavimo galia; reik dargi patiekti šitai galiai dirbamos medžiagos, šiam atvejui betariant — žmonijos įsigytų žinių. Proto miklinime glūdi formalinis, o jo turtinime žiniomis — materijalinis didaktikos uždavinys. Praktikoje, tikrai sakant, tuodu uždaviniu neskiriamu, nors tenka nekartą matyti, kaip vienam ar antram uždaviniui tiekiama faktinos nuosvaros. Ogi iš tikrųjų tarp šitų dvieju uždavinių tur būt išlaikyta deramoji pusiausvyra.

Tai, kas čia pasakyta apie vieną tik didaktiką, tebetur atatinkamos reikšmės ir kitoms pilnutinio ūgdymo sritims, nes prigimties, kultūros ir religijos srityse visur lygiai pasireiškia subjektyvus ir objektyvus atžvilgiai.

Taip, materijalinei subjekto prigimčiai atatinka objektyvi gamta; todel svarbu ne tik išmankštyti žmogus fiziniu atžvilgiu, bet ir pastatyti jis į lemtą padėtį gamtoje, t. y. patiekti jam gerovės priemonių, laimėtų kovoje su gamtos gaivalu. Toliau, subjektyviai kultūrai atatinka objektyvi civilizacija; taigi dera ne tik kultūrinti žmogus lavinant visas jo galias, bet reik irgi jis įpratinti naudotis susikristalizavusiais civilizacijos vaisiais. Galop religiniam subjekto pobūdžiui atatinka objektyvi Bažnyčios organizacija; tad privalu ne tik religiniu būdu išauklėti žmogus, bet dargi įstatyti jis į pozityvų bažnytinį gyvenimą. Vien tuomet subjektyvus bei objektyvus, arba formalinis bei materijalinis ūgdymo uždaviniai bus tinkamai išspręsti išlaikytoje pusiausvyroje. Reik betgi visuomet turėti galvoje faktas, jog tuodu uždaviniu lygiai neperskiriamu, kaip kad negalima perskirti kurio dalyko lytis ir turinys; ogi mūsų reikale lyčiai, kaip priminta, atliepia ūgdymo subjektas, turiniui — ūgdomieji objektai, kuriais šita lytis pripildoma.

Iki šiolei esame priėję prie to, jog pilnutinis ūgdymas privalo ruošti žmogų visoms gyvenimo sritims lavinant ir turtinant visas jo galias. Koks gi yra esmingas šito ūgdymo turinys?

Pilnas ūgdymo plotas, kaip žinome, apibrėžiamas iš vienos pusės gyvenimo sritimis, o iš antros — žmogaus galiomis. O kadangi vieningas iš savo esmės žmogus eina per visą savo gyvenimą su visomis savo galiomis, tai pilnutiniam ūgdymui tiek yra atskirų pareigų, kiek atskirų punktų tur gyvenimo sričių sandauga iš žmogaus galių. Tai reiškia, jog, sulig žmogaus protu, valia ir jausmu, fiziniame mankštyme, kultūrinime ir religinime esama greta viena kitos teorinės, praktinės ir estetinės pareigos.[1])

Imkime dabar domėtis, kokiu turiniu privalo reikštis materijalinės prigimties lavinimas. — Kadangi fizinė kultūra tarnauja būtina materijaline atrama humanitarinei kultūrai, negal būti rimtų priekaištų tvirtinimui, jog tam tikras fizinis žmogaus kūno išmankštymas yra griežtai reikalingas. Žinomas aforizmas, teigiąs, jog m e n s s a n a tegal gyvuoti i n c o r p o r e s a n o teisingai pastebi pagrindinį kūno ir sielos sąryšį. Tinkamai jį supratus reikės pripažinti, jog prieš jį nusižengia ne tik tas, kas leidžia nykti kūno pajėgoms, bet ir tas, kas, eidamas atletizmo bei akrobatizmo takais, laiko kūno kultūrą nepriklausomu tikslu. Tuo tarpu žmogaus kūnas turi būti lavinamas ne pats sau, bet sutartinėje su hūmanitariniais sielos reikalavimais. Tai reiškia, jog tarp kūno ir sielos lavinimų privalu nustatyti tam tikras atatikimas.

Sulig teoriniais, praktiniais ir estetiniais reikalais hūmanitarinė kultūra reiškiasi protinimu, dorinimu ir estetinimu. Kiekviena šitų ūgdymo pareigų gal ir privalo remtis atatinkamais fizinės žmogaus prigimties polinkiais. Visų pirma protinimo darbas tur čia atsiremti į pajustinio pažinimo

1) Skirstymas žmogaus gyvenimo sritimis ir žmogaus esmės — galiomis tur mūsų reikalui ne tiek doktrinalinės, kiek metodologinės reikšmės; todel filosofinio pobūdžio nesusipratimams išvengti reik tinkamai numanyti, jog tai, kas yra apribojamai tepriimtina pirmuoju atžvilgiu, gal visai tikti antruoju. A u t o r i u s.

pagrindą, nes proto kultūra tėra naši ir vaisinga tik tada, kai ji lydima ta rėalizmo uosle, kuri gimsta iš žmogaus jutimo organų sutarimo su gamtos apraiškomis. Plačiai tariant yra tai žmogaus sugyvenimas su gamta, pagrįstas pajustiniu jos ritmo nuvokimu.

Bet žmogus ne visuomet yra gamtai pasyvus: iš kęsmo jis pereina į veiksmo stovį, kai pašaukimas verčia jį protingu bei laisvu veikimu apvainikuoti gamtos tikslingumą; nes pro permatomą tikslingumo skraistę kyšo gamtoje maišaties gaivalas, kuris žmogui pridera pažabot ir valdyti. Taigi savo galybės vykdymas pasaulyje įeina į žmogaus pašaukimo planą; ir štai naujas fiziniam jo laivinimui uždavinys: jis privalo patiekti žmogui fizinės galybės gamtos jėgoms valdyti savyje ir aplinkiniame pasaulyje. Žinoma, šitas galybės vykdymas bus išmintingas ir tikslingas vien tada, kai jis sutars su sąmoningomis valios pastangomis, nukreiptomis į protingą ir dorinį tikslą. Čia fizinio lavinimo svarba apsireiškia tame, kad dorinės žmogaus pajėgos auga, kai joms eina į pagalbą fizinė žmogaus galybė.

Pagaliau gamtos pasaulyje žmogus turi ne tik aktyvios reikšmės apskritai, bet dargi kuriamosios. Todel privalu jis įpratinti savaimingu būdu kurti materijalinių gyvenimo priemonių, kaip kad tai daro, negriežtai lyginant, bitės ar skruzdės. Jei žmogaus sąmoningas veikimas, auga savaimingo instinkto sąskaita, tai vis delto jis negal atsisakyti nuo tam tikros gaivalinės kūrybos reikalingos lemtam gyvenimo bėgiui; ogi į tai eiti galima ne tik per instinktą, bet ir per tinkamas pratybas. Šita kūryba, be grynai praktinės reikšmės, svarbi dar tuo, kad, virtusi įprasta linkme fizinėje žmogaus prigimtyje, ji tampa pagrindu dailiajam menui.

Šituos bendrus samprotavimus paaiškinsiu keliais paprastais pavyzdžiais. Esama, kad ir retai, žmonių kurie mažne visai neturi atsilaikymo instinkto; per anksti kartais žūdami, jie dažnai neatlieka savo gyvenimo uždavinių. Šitiems žmonėms, galima sakyti, trūksta pajustinio gamtos ritmo

nuvokimo. Užtat esama iš kitos pusės žmonių, ir jų yra nelyginti daugiau nekaip pirmųjų, kurie turi tiek jautraus atsilaikymo instinkto, kad, atsidūrę rimtame pavojuje, nebepajėgia valdyti fizinių savo galių ir todel pasyviai žųva. Šitie žmonės neištenka valdomosios galybės fizinės prigimties dalykuose; tiesa, valios veikimas čia savo ruožtu nusideda. Galop esti taip pat žmonių, kurie, kad ir normaliai reaguoja į savo atsilaikymo instinktą, tačiau pavojaus valandą nesugeba sukurti priemonių sistėmos apsigynimui. Jų neturima to, kas aukščiau pavadinta gaivalinės arba savaimingos kūrybos vardu.

Trys pagrindiniai fizinio lavinimo pradai ne tik pradygsta apčiumpama nauda materijaliniam žmogaus gyvenimui, bet, kaip esame matę anksčiau, irgi tiesia pamatų hūmanitarinei kultūrai. Todel privalu jie išlaikyti visame, kas mankšto žmogaus kūną, būtent, judamuosiuose žaisluose, ritmingoje gimnastikoje, sporte, pagaliau — mechaniniame darbe. Tik tada fizinė kultūra pagamins galingą ir tikslingą, tamprų ir gražų kūną, jungiantį savyje visa, kas sudaro kultūringosios padermės tipą. Maža to. Tinkamai suprantama kūno kultūra turės sutapti su atskėtišku jo valdymu ir išlaikyti jo skaistumą, kaipo dermės ženklą doriniam kūno ir sielos sutarimui.

Iš materijalinės prigimties gagrindo dera kilt į grynai hūmanitarinę kultūrą, kuri sudaro žmogui tikrai savišką veikimo sritį. Iš auklėtojo pusės ji perteikiama, o iš auklėtinio pusės — įsigijama, kaip jau žinome, protinimu, dorinimu ir ėstetinimu, kas galima išreikšti vienu kultūrinimo žodžiu. Protinimo mokslas, arba didaktika, bus padariusi didžiausios pažangos iš visų kultūrinimo sričių. Nors naujieji didaktikos patyrimai toli gražu nėra dar plačiai įėję į mokymo praktiką, tačiau šita sritis žadina daugiausia pasitikėjimo savo ateitimi. Užtat dorinimas ir ėstetinimas, kuriuodu turėtų žengti gretimais su protinimu, žymiai tebeatsileka pėdagogijos praktikoje, ir net tinkamas jųdviejų reikalo supratimas nėra dar pakankamai įsigalėjęs plačiosios visuomenės sąmonėje.

Žmogus, gerai išmankštytas grynai fiziniu būdu ir dargi išlavintas rėaline proto pakraipa, bet tinkamai neišauklėtas doros ir aukštųjų jausmų atšvilgiu, gal dažnai būti daug pavojingesnis civilizacijai už laukinius žvėris. Didysis karas suteikė tam daugybę ryškiausių pavyzdžių ir tuo dar kartą įtikimai patvirtino pėdagoginės pilnatvės dėsnį. Kultūriniam ūgdymui nevalia pamiršti, jog fizinę ir intelektualinę žmogaus galybę privalo vaduoti individualinės bei visuomeninės doros motyvai, ir šita tiesa turi būt įdiegta bręstančiai kartai drauge su materijaliniu ir dvasiniu jos penu. Reik tad, kad protinimas ne tik nekenktų dorinimui, bet atatinkama savo linkme padėtų jam atlikti jojo uždavinį. Deja, dorinimo uždavinys retai dar kada teimamas ex officio. Atsitinka tai iš dalies todel, kad dorinimo pareigų negalima įsprausti į konkrėčias lytis ir suskirstyti pamokomis, jei neskaitysim retai kur esamo etikos dėstymo. Todel mokykla, kurios veiksmu privalo vykti pilnas kultūrinimo darbas, jei nekenkia, tai retai kada tepadeda šeimai ir Bašnyčiai dorinti jaunuomenę individualiniu ir visuomeniniu atžvilgiu.

Tačiau ir dorinimu nesibaigia tikras kultūrinimas: jis dargi reikalauja ėstetinimo. Tūlam ėstetinimo vaisiai pasirodys maloniu gyvenimo priedu, neturinčiu betgi rėalios reikšmės. Nekalbant jau apie tai, kad šita nuomonė būtų labai abejotina filosofiniu atžvilgiu, pravartu pastebėti, ką šituo klausimu išrodo mums vidurinių amžių ir renesanso istorija. Viduriniai amžiai buvo apleidę drauge su fizine kultūra ir ėstetinimo pareigas. Todel vykęs kontrasto dėsniu renesansas ėmė purenti šitas dirvas ir ėstetizmą paskelbė net gadynės obalsiu; tuo tarpu protinimo, dorinimo ir religinimo pareigos, aukštai stovėjusios viduriniais amžiais, ėmė smukti žemyn, o su jomis palengvėl bet ilgam, nes ištisiems šimtmečiams, buvo laidojamas tariamojo šviesingumo prietaruose pozityvusis vidurinių amžių palikimas. Kas dabar gal išskaičiuoti visas išdavas, kurios buvo užsimezgusios vienašaliame vidurinių amžių krypsme? Ir ne pripuolama buvo tai, kad viduriniai amžiai, apleidę kūno kultūrą, pakankamai nesidomėjo dailiuoju

menu. Kūno kultūros ir dailiojo meno pastangomis materija apvelkama naujomis lytimis, kurios aukštųjų jausmų sparnais kįla iš žemės į padanges. Tuo tarpu naujųjų laikų menas, paniekinęs padanges, į kurias buvo įsirėmę viduriniai amžiai, riedėjo kaskart žemyn, kol atsidūrė XIX-ame štm. nuogo rėalizmo pakalnėje. Priminta čia tik vienu atžvilgiu istorija iš tikro yra daug sudėtingesnė, bet ir to pakanka, kad įsitikintume, kokios reikšmės gal turėti ėstetinimo klausimas.

Ėstetinimas privalo pratinti žmogų visų pirma dailinti gražiomis lytimis visą materijalinį gyvenimą savyje ir aplinkiniame pasaulyje, o paskui, remiantis savaiminga kūryba, apie kurią buvo kalbėta anksčiau, eit į dailiojo meno kūrybą ir kelti gyvenimą į naujus grožio laipsnius, siekiančius idealaus buities stovio.

Taigi protinimas veda pažinimo, dorinimas — tobūlinimosi ir ėstetinimas — grožėjimo takais. Ogi visas kultūrinimo darbas, lavindamas ir auklėdamas visas žmogaus galias ir maitindamas jas civilizacijos laimėjimais, privalo įdiegti žmogui nenuilstamo stengimosi vykti pažangos keliais vaduojantis aukščiausiais tiesos, gėrio ir grožio idealais. Ir štai hūmanitarinei kultūrai tenka čia susidurti su absoliuto problėma ir patirti ribų savo galimybėms. Jei nenorėsime, kad šitie idealai virstų tuščiais žodžiais, turėsime juos atremt į rėalaus absoliuto esmę. Tuo tarpu žmogaus santykiai su šituo absoliutu, t. y. su Dievu, reiškiasi jau religijos lytimis. Tokiu būdū, jei kultūra iš vienos pusės remiasi materijaline prigimtimi, tai iš antros pusės, nuosaikiai plečiama, ji reikalauja sau papildymo religijos srityje. Tad ir pilnutinis ūgdymas tur apsivainikuoti religinimo pareigomis.

Hūmanitariniam protinimui religinime atatinka tikėjimo gaivinimas, dorinimui — meilės auklėjimas, ėstetinimui — vilties žadinimas. Šitų trijų teologinių dorybių skatinimas sudaro subjektyvų religinimo uždavinį. Eidamas objektyvų uždavinį religinimas patiekia žmogui dogmatinio išsilavinimo, auklėja jame religinio bendravimo įpročius ir pratina jį prie sakramentalinio gyvenimo. Dogmų išpažinimas, šventųjų

bendravimas ir sakramentalinė praktika štai trys pagrindinės religinio gyvenimo sritys, kur randa aukščiausio patenkinimo teorinis, praktinis ir estetinis žmogaus reikalai. Taip suharmonizavęs visas žmogaus galias ir suliejęs visas jo gyvenimo sritis į vieną tėkmę, nukreiptą į dievybės jūres, pilnutinis ūgdymas sukurs pilnutinį žmogų.

Baigiant esmingą pilnutinio ūgdymo nusakymą pravers padarius keletas bendrų išvadų. Pirma, kiekviena atskira ūgdymo pareiga privalo derintis su visa jo sistėma ir atatikti galūtinam jo tikslui. Antra, kiekviena atskira ūgdymo pareiga taip ar šaip atsiliepia visame žmogaus gyvenime, ir todel kurios vienos jų apleidimas ar iškreipimas turi neigiamosios įtakos visoms kitoms ūgdymo sritims. Galop trečia, pilnutinis ūgdymas tėra vienas iš tikro tikslingas ir todel griežtai privalomas kiekvienam pėdagoginės sistėmos laipsniui, nežiūrint faktino josios dydrodžio.

II.

Nustačius pilnutinio ūgdymo esmę ir savybes, man tenka iš eilės trumpai nusakyti vykdomieji jo veiksniai. Visų pirma reik žinoti, jog šitie veiksniai skirstomi į pašauktuosius ir pripuolamuosius. Pašauktųjų paprastai nurodoma trejetas: šeima, valstybė ir Bažnyčia. Vietoje valstybės bus tikriau pastačius mokyklą, nes valstybės rolė ūgdymui visuomet reiškiasi per mokyklą, tuo tarpu kad mokykla ne visuomet yra valstybinė įstaiga. Taigi šeima, mokykla ir Bažnyčia, štai trys veiksniai, kurie iš pašaukimo tarnauja ūgdymui vykdyti, kai visi kiti ūgdomieji veiksniai eina į šitą tikslą pripuolamuoju būdu. Tarp trijų pašauktųjų ūgdymo veiksnių ir trijų gyvenimo sričių pigu pastebėti tam tikras atatikimas. Juk šeima iš savo pagrindo yra sritis, kur užsimezga psichofizinė naujosios kartos prigimtis. Tiesa, sulig gimdymu ir auklėjimu paprastai įdiegiami šitai prigimčiai šiokie ar tokie kultūros ir religijos polinkiai, kurie dažnai tur sprendžiamosios reikšmės visam tolimesniam žmogaus gyvenimui, tačiau religinimas ir kultūrinimas, kad ir esti privalomomis

šeimos pareigomis, vis delto nesudaro tiesioginio jos uždavinio. Kultūrinimo tikslams tiesioginiu būdu tarnauja mokykla, — bendrojo lavinimo mokykla — bendram kultūrinimui ir specijalaus lavinimo — vienai kuriai jo šakai. Tai betgi nereiškia, kad mokykla galinti iš vienos pusės apleisti žmogaus prigimties ūgdymą, grendžiantį pastovios atramos hūmanitarinei kultūrai, ir iš antros pusės — nesirūpinti religinimu, tiekiančiu šitai kultūrai aukštesnės prasmės. Kultūrinimas, reiškiąsis, kaip žinome, protinimu, dorinimu ir ėstetinimu, vien nuosvaros tetur mokyklos uždaviniuose. Pagaliau ir Bažnyčiai rūpi ne vienas tik religinimas, nes religinimo sėkmė pareina nuo dorinimo, o šis pastarasis savo ruožtu — nuo prigimties lavinimo ir šiaip jau nuo bendro kultūrinimo.

Iš čion jau matyti, jog šeima, mokykla ir Bažnyčia, vykdydamos specijalius savo uždavinius, yra tampriai surištos su viena kita bendru pilnutinio ūgdymo tikslu. Tai reiškia, jog pilnutinis ūgdymas pilnatvės principui išlaikyti praktikoje reikalauja pilno šeimos, mokyklos ir Bažnyčios solidarumo. Iš tikrųjų šitą solidarumą nulemia jau krikščioniškoji pasaulėžiūra, kuria vaduojasi katalikų pėdagogija lygiai taip pat, kaip ir visas jų gyvenimas.

Reikalaujamas šeimos, mokyklos ir Bažnyčios solidarumas neleidžia mokyklai būti neutraliai pasaulėžiūros atžvilgiu. Faktinai neutralumo principas ir negal būti nuosaikiai išlaikytas jokioje mokykloje, nes jo griežtas vykdymas būtų lygus mažne pilnam atsisakymui nuo materijalinio arba objektyvaus ūgdymo uždavinio. Jei ūgdymas tenorėtų pasitenkinti labiausiai formaliniu savo uždaviniu ir sulig tuo lavinti tik žmogaus galias nietiekiant jam pozityvių kultūros ir religijos vaisių, pareinančių nuo bet kurios pasaulėžiūros, tai kiekvienas bręstąs žmogus turėtų pasaulėžiūros srityje atlikti individualinėmis savo pastangomis darbą, kuris paprastai dirbamas didelės žmonių daugybės per ištisus amžius. O kadangi toks darbas nors kiek pakenčiamai vienam žmogui neįveikiamas, tai pažanga, kiek ji pareina nuo pasaulėžiūros

tobūlėjimo, būtų labai sukliudyta. Ruošdama žmogų tikrai pažangai pėdagoginė sistėma privalo auklėti jame kuodaugiausia laisvos inicijatyvos, kad jis galėtų sąmoningai palaikyti teigiamąsias ir atmesti neigamąsias praeities tradicijas ir drąsiai žengti pažangos keliais.

Nuosekliam mokyklos neutralumui esant negalimam, visai teisingas yra principinis reikalavimas, kad kiekvienas žymesnis žmonių būrys, sujungtas bendra pasaulėžiūra, turėtų savų mokyklų. Tik turėdama savų mokyklų katalikų visuomenė tegal lemtai suderinti šeimos, mokyklos ir Bažnyčios darbus pilnutiniam ūgdymui vykdyti praktikoje.

Iš to, kad pėdagogijos teorija bei praktika faktinai negali būti neutralios pasaulėžiūros atžvilgiu, ir kad sulig tuo mokykla privalo remtis tų žmonių pasaulėžiūra, kurie ją steigia, dera padaryti bendra išvada, jog mokykla normaliose aplinkybėse, arba teišeinant vien iš principo, negali būti valstybės veikimo organu. Nuoseklaus mokyklos suvalstybinimo neleidžia ne tik jos savybės, pažymėtos aukščiau, bet ir tiesioginiai valstybės uždaviniai. Pagrindinė valstybės pareiga yra išlaikyti visuomenėje teisėtus tvarkos bei gerovės pamatus laisvės ir lygybės principais, bet tai toli gražu neįgalioja valstybės, kuri, kaipo tokia, negal turėti savos pasaulėžiūros, spręst apie pasaulėžiūrą, dėtiną į pėdagoginės sistėmos pamatą. Užtat, neišsilenkdama iš tiesioginių savo uždavinių plotmės, valstybė gal ir privalo laiduoti visuomeninės santvarkos priemonėmis tinkamas sąlygas kultūringajai mokyklai tarpti, ir dargi taip, kad šitos sąlygos atatiktų kiekvienos neišeinančios iš valstybingumo ribų pasaulėžiūros reikalams sulig laisvės ir lygybės principais. Taigi reikalavimas nepriklausomos, pasaulėžiūros atžvilgiu, nuo valstybės katalikiškos mokyklos pateisinamas ne tik mokyklos, bet ir valstybės esme.

Jei dabar norėčiau kalbėt apie tai, kuo turėtų pašižymėti šeima, mokykla ir religinimo vykdytojai, kad atitiktų pilnutinio ūgdymo uždaviniams, tai šitas noras nuvestų mane toliau, nekaip priderėtų šiuo atveju. Tekonstatuosiu vien

faktą, jog šitie ūgdymo veiksniai pas mus leidžia pageidauti daug daugiau, negu paprastai manoma. Pavyzdžiui imkime mūsų mokyklą. Neužtektų katalikams turėti savų mokyklų, kas paprastai katalikų pageidaujama; neužtektų taip pat pakelti jų lygis iš dabarties mokyklų stovio, apie ką paprastai svajojama; reikėtų dargi griežtai keisti dabartinių mokyklų sistėma vaduojantis pilnutinio ūgdymo reikalavimais, kas jau retai kada kiek aiškiau nusimanoma.

Iki šiolei tiek rėalinė mokykla, kiek ir klasinė sirgdavo vienašališku intelektualizmu, nors pirmoji laikydavos labiau natūralistinės, o antroji — hūmanistinės pakraipos. Pilnutinis ūgdymas, neprivaląs, kaip žinome, vengti nei natūralinių nei hūmanitarinių pradų, jungia šituos abiejų rūšių pradus pusiausvyroje, įvesdamas juos į pilnutinio gyvenimo sintezę, kur religija pildo vyriausiąją vadovavimo rolę. Taip sintetinimo būdu pilnutinis ūgdymas iš principo sutaiko klasinės ir rėalinės mokyklos priešingumą ir nustato vieną tikrai tikslingą tipą bendrojo lavinimo mokyklai.

Be to, pilnutinio ūgdymo mokykla turėtų ne vien protinti jaunuomenę, kas paprastai daroma, bet ir sistėmingai ją dorinti ir ėstetinti, ko paprastai nedaroma, nekalbant jau apie sistėmingą fizinį mankštymą, kuo paprastai apsimetama darant. Jei ne viskas galima įspraust į mokymo valandas, tai tas dar nereiškia, kad to mokykla ir neprivalanti daryti. Mokykla yra jaunimui mažas pasaulis, kur jis bręsta ne vien tik protu, bet ir daugeliu kitų atžvilgių; o jei taip, tai šitas brendimas privalo būti sistėmingai ir planingai vaduojamas. Pavyzdžiui, tinkamas mokytojų bendravimas su mokiniais iš vienos pusės ir tam tikras mokinių draugavimas su vienų kitais — iš antros sudaro esminę mokyklos gyvavimo pusę, kuri nevalia jos vadovams apleisti be nusidėjimo savo pareigoms jau del tos priežasties, kad čia dedami pamatai tam visuomeniniam išsidirbimui, kuriuo paskui laikosi visuomenės santvarka. Apie tai kiek geriau už kitas tautas nusimano anglai ir štai kodel jų padermė taip ryškiai

skiriasi nuo kitų tautų būdo išlavinimu, nors nusileidžia kai-kurioms iš jų intelektualiniu išsimiklinimu.

Ne mažiau, kaip kad mokykla, tebepalieka vietos pageidavimams mūsų šeima, kuri turėtų tapti tikru krikščioniškuoju židiniu ir su visu sąmoningumu eit ūgdymo pareigas, o taip pat mūsų religintojai, kurie, dirbdami svarbiausią ūgdymo darbą, turėtų geriausiai prisiruošti prie jo tiek bendru, kiek ir pėdagoginiu atžvilgiu. Pastariesiems svarbu gerai numanyti, jog religinimas, nevedamas sutartinėje su prigimties ir kultūros reikalais ir neeinąs pažangiai plintančiais ratais greta su bendru lavinimu, labai dažnai ne tik neatneša pageidaujamų vaisių, bet gal net pakenkti religiniam auklėtinių gyvenimui, apsunkindamas įvairių gyvenimo sričių derinimą. Tad religintojai privalo ne tik iškilti religiniu išsilavinimu, bet taip pat įsigyti reikiamo prityrimo prigimties dalykuose ir pralenktinai įveikti aktualias kultūros problėmas. Tik tada jie stovės prideramoje savo pareigų aukštumoje.

Tiek šiam reikalui apie pašauktuosius ūgdymo veiksnius. Apie pripuolamuosius maža čia tegali būti kalbos, nes jie neatlieka tiesioginių ūgdymo pareigų, nors dažnai turi didelės svarbos naujųjų kartų gyvenimui. Apystovų tarpas, visuomeninės įstaigos, privatinių draugijų veikimas, spauda štai jau ištisa veiksnių eilė, kuri taip ar šiaip gal dirbti ūgdymo darbą. Juo aukščiau kįla visuomenės kultūra, juo teigiamesnė palieka šitų veiksnių įtaka. Bet iš kitos pusės, pati visuomenės kultūra žymia dalimi pareina nuo sėkmingo ūgdomųjų organų veikimo, nes, apskritai tariant, visuomenės kultūra ir ūgdymo veiksniai yra surišti grįžtamąja savitarpio įtaka.

III.

Faktas, jog ūgdymo tobūlėjimas ir visuomeninė pažanga yra vienas antram sėkmingumo sąlyga, neleidžia tikėtis staigia pervarta ūgdymo sistėmoje ir jos vienu sykiu ištobūlinimu. Čia dera eiti nuosaikios evoliūcijos keliu, mušant kaskart stipriau į silpnas tradicinio ūgdymo puses. Keletą

jo pagerinimų, ypatingai privalomų dabartinių įvykių akyvaizdoje, norėčiau primygtinai pabrėžti, baigdamas savo referatą.

Visiems aišku, jog sėkmingas ūgdymo darbas negalimas be šiokios ar tokios drausmės, arba skatinimo priemonių sistėmos. Drausmės sistėmos klausimas galų gale suvedamas prie to, kokiomis lytimis privalo ūgdyme reikštis pagyrimas ir papeikimas. Praktikoje pastebima ištisa drausmės priemonių eilė, kaip antai: pataikavimas geiduliams, fizinė bausmė, rivalizacijos, arba lenktyniavimosi skatinimas, idealinių polinkių žadinimas. Veik visoms drausmės rūšims galima rasti gynėjų pėdagogijos istorijoje. Tačiau norint jas teisingai įvertinti, reik skirti jų lygstamoji vertė nuo nelygstamosios. Nusakytoje aukščiau drausmės priemonių eilėje tik pirmoji, t. y. pataikavimas geiduliams, teverta nelygstamojo pasmerkimo, tuo pačiu laiku kaip paskutinioji, t. y. idealinių polinkių žadinimas, užsitarnauja nelygstamojo gynimo. Tuo tarpu iš dviejų greta stovinčių priemonių sekamoji tur lygstamosios nuosvaros palyginant su pirm einančia. Taip iš dviejų blogybių fizinė bausmė yra geresnė už pataikavimą geiduliams, lenktyniavimosi sistėma už fizinę bausmę ir tik idealinių polinkių žadinimas, būdamas vienintelė padori skatinimo priemonė, griežtai pralenkia visas kitas.

Surašyta čia drausmės priemonių tvarka nėra visai pripuolamas dalykas. Faktinai jos laipsniais kilo ir kįla pėdagoginės teorijos bei praktikos tobūlėjimas. Buvo laikas, ir dargi labai neseniai, kai fizinė bausmė buvo laikyta būtina drausmės lytimi. Potam imta ginti ir iki šiolei tebeginama lenktyniavimosi sistėma jaunimui skatinti mokykloje. Galima sakyti žymiausioji pėdagogų dauguma teberanda lenktyniavimąsi tinkamiausiu ūgdomuoju akstinu. Tuo tarpu šitoje lenktyniavimosi apologijoje glūdi didelis nesusipratimas. Jei rivalizacijos skatinimas mokykloje yra kiek geresnė priemonė už fizinę bausmę, tai tas dar nereiškia, kad šita priemonė yra gera iš savo esmės. Statant plačiai klausimą, ką reiškia mūsų laikais lenktyniavimosi sistėma mokykloje, dera atsakyti,

jog ji nėra kas kita, kaip tik reikšmingas atspindis tos induvidualistinės rivalizacijos, kuri, sudarydama ekonominės, socijalinės ir politinės kapitalizmo santvarkos pagrindą, yra pastūmusi pasaulį į kruvinas rungtynes. Taigi žemažiūriai lenktyniavimosi sistėmos gynėjai ir vykdytojai, nenusimanydami, tapo dalyviais pasaulinėje katastrofoje.

Apskritai bene geriausiu vertinimo matu pėdagogui bus tai, kurių skatinimo priemonių jis vartoja ūgdymo darbe, nes juo tobūlesnės yra priemonės, juo sunkesnis yra tinkamas jų naudojimas. Pėdagogas, ginąs kokią netikusią priemonę, tuo pačiu teikia sau testimonium paupertatis. Užtat tikras pėdagogas, kaip kad parodo Fenelono pavyzdys, visą įtikinėjimo galybę, visą dorinę savo įtaigą tevartos vien idealiniams polinkiams skatinti ir pasieks to, ko jokiomis kitomis priemonėmis nebepasiekiama.

Tad pilnutinio ūgdymo vykdytojai turėtų skatinti jaunuomenėje ne individualistinių lenktynių įgeidžius, bet idealinius polinkius derinant juos solidarumo sutartinėje. Solidarumas, štai obalsis, kuris mūsų laikų akyvaizdoje vienas tetinka visuomeninei ūgdymo pareigai. Šitoje pakraipoje privalu išlaikyti visa sistėma pradedant paprastais ūgdymo žaislais ir baigiant aukščiausiomis dvasios apraiškomis.

Kalbėdamas anksčiau apie dorinimą, visą laiką buvau turėjęs galvoje jaunųjų kartų visuomeninimą, kaipo sudedamą jo dalį. Tuomet tyčia maža apie tai teprimindavau, kad dabar galėčiau primygtinai kelt aikštėn visuomeninimo reikšmę tolimesnei pasaulio pažangai. Tikras visuomeninimas privalo visų pirma gydyti pasaulį nuo to individualizmo, kuris pasirodė jam tiek kenksmingas, ir kuriuo jis visgi tebeserga iki šiolei. Tai nereiškia, jog reikėtų smerkti kiekvienas individualizmas visais atžvilgiais. Žmogaus prigimtis gal ir privalo reikštis individualinėmis lytimis ištisame kultūrinės kūrybos plote. Bet individualizmui nevalia būti išnaudojimo veiksniu toje egojistinėje kovoje už būvį, kuri sulig teisybe turėtų būti pakeista solidarine gyvenimo santvarka. Visuomeninimas turėtų kaip tik malšinti žmogaus prigimties

linkmę į egojizmą ir ruošti jame gyvą individualinių ir visuomeninių pradų sintezę.

Itin mokyklų vedėjai privalo gerai nusimanyti laiką savo rankose svarbiausią naujųjų kartų visuomeninimo veiksnį. Mokykla yra mažoji visuomenė, iš kur įgyti įpročiai nešami vėliau į platų tikros visuomenės gyvenimą. Kokiu draugu žmogus yra įpratęs būti mokykloje, tokiu visuomenės nariu bus jis paprastai gyvenime. Ir jei žmonija dabar serga tikro visuomeniškumo stoka, tai jos žaizdų gydymas tur prasidėti kaip tik mokykloje. Bet pirm šitam tikslui reikėtų ji reorganizuoti tokiu būdu, kad jos auklėtiniai įprastų aukoti egojistiniais savo polinkiais mokyklos gyvenimo tvarkai ir harmonijai, sugebėtų draugiškai valdytis laisvės ir lygybės principais ir pamėgtų sutartinai reikšti kuriamąsias savo pastangas. Žinoma, visuomeninimo pareigų mokykla nepajėgia visai tinkamai atlikti nepadedant šeimai, kuri mėto ūgdomąsias sėklas į jaunųjų sielų dirvą, ir Bažnyčiai, kuri teikia aukščiausių sankcijų doriniam ir todel galutinoje sąskaitoje — visuomeniniam gyvenimui.

Tai, kas pasakyta apie tikrą visuomeninimą, kaipo ruošimą individualizmo ir ūniversalizmo sintezės visuomeniniuose santykiuose, dera taip pat tikram tautiniam auklėjimui, kuris turėtų ruošti tokią pat sintezę tarptautinių santykių srityje. Jei vos dabar teužsimenu pirmą kartą apie tautinį auklėjimą, tai nebūtų teisinga manyti, kad maža reikšmės jam tepripažįstu pilnutiniame ūgdyme. Tiesa, jis nėra radęs vietos ūgdymo turinyje ir, būtent, todel, kad tarnauja šitam pastarajam reiškimosi lytimi. Tai plaukia jau iš pačios tautinio gyvenimo esmės, nes tautybė yra sutelktinė individualybė, kurios lytimis reiškiasi kultūrinė kūryba. Būdama kurios vienos visuomenės gyvenimui reiškimosi lytimi, bet ne turiniu, tautybė, aiškus dalykas, negali būti žmogui tikslu ir tėra viena prigimta ir faktinai būtina kultūrinio gyvenimo priemonė. Tai supratus pigu jau numanyti, jog tautinis individualizmas, liečiąs sutelktinio gyvenimo lytis, ir žmogaus dvasios ūniversalizmas, sudarąs šito gyvenimo turinį, privalu

suderinti sintezėje, kur rastu sau tinkamos vietos ir tautų skirtingumas ir žmonijos vieningumas.

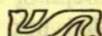
Tikram tautiniam auklėjimui yra svetimas nacijonalizmas, kuris laiko tautybę tikslu. Ypač mūsų laikais tai svarbu gerai numanyti, nes naujųjų laikų nacijonalizmas ir buvo tuo veiksniu, kuris imperijalizmo pavidalu perkėlė kalbėtą individualizmą iš visuomeninio tautų gyvenimo į tarptautinius santykius ir davė pradžios ženklą pasauliniam karui. Gerai suprastas patrijotinis auklėjimas tur sutaikyti naujose kartose individualines tautinio gyvenimo apraiškas su visuotinuoju visos žmonijos solidarumu. Šitas žmonijos taikymo darbas gal ir privalo būti varomas visame ūgdymo plote šeimoje, mokykloje ir Bažnyčioje, o tam geros progos atsiranda ant kiekvieno žingsnio, kad tik auklėtojams netrūktų nusimanymo, geros valios ir kilnios širdies.

Tuo tarpu, juo aukštesni yra ūgdymo idealai ir juo tobūlesnė yra drausmės sistėma, remiantis idealiniais žmogaus polinkiais, juo daugiau reikalaujama nuo pačių ūgdytojų nusimanymo ir sugebėjimo. Jei tad tikras žmonijos žaizdų gydymas turi prasidėti nuo pilnutinio naujųjų kartų ūgdymo, tai pats šitas ūgdymas turi prasidėti nuo tinkamo pačių ūgdytojų ruošimo. Štai nuo ko tenka pradėt ir mums, norintiems pagrįsti savo tautai tobūlesnį ir laimingesnį gyvenimą. Pavyzdinga vidurinė mokykla ir aukštasis pėdagoginis institutas, suvienytu bendrais pilnutinio ūgdymo tikslais, galėtų sudaryti užuomazgą šitam svarbiam darbui. Iš čion plintančiais ratais turėtų kaskart smarkiau skėstis į visą tautą tikro atgimimo žygis. Bet šiam kartui nebekalbėsiu daugiau apie šitą grynai praktinį sumanymą. Pakaks į jį nurodžius, kaipo į praktinę viso mano pranešimo išvadą.

Baigdamas tenorėčiau dar kartą pabrėžti, jog didieji mūsų laikų įvykiai stato pėdagogijos dirvoje naujų uždavinių taip pat mums, kaip ir visam pasauliui. Būtent, svarbu pėdagogijos priemonėmis taisyti tai, kas tarptautiniuose santykiuose vedė prie imperijalistinio karo, o visuomenės viduje — prie dėmagoginės revoliucijos. Einant į šitą tikslą dera į

pėdagoginės tėorijos pamatą dėti pilnatvės principas, sulig kuriuo privalu sutartinai lavinti žmoguje visos galios ir ruošti jis vykdyti savo uždavinius visose gyvenimo srityse. Praktikos atžvilgiu svarbu nustatyti solidarumas tarp visų ūgdomųjų veiksnių ir ypač tarp pašauktųjų, kuriais yra šeima, mokykla ir Bažnyčia. Toliau idealinių polinkių skatinimas turi sudaryti ūgdomosios drausmės pagrindą ir vietoje rivalizacijos įgeidžių stiprinti solidarumo įpročius. Galop šiais laikais ypatingos svarbos turi tinkamas ruošimas individualizmo ir ūniversalizmo sintezės, kuri padėtų asmens ir visuomenės šolidarumui persimest į tarptautinę sritį ir rėalizuoti tikrą žmonijos vienybę laisvų ir lygių tautų sąjungoje. Tik šitaip vedamas ūgdymo darbas leis mūsų tautai ir visai žmonijai tikrai pasiruošti tikslams, kuriuos Apvaizda yra nuskyrusi mūsų pasauliui.

Šiauliai, 1921 m. gruodžio 27 d.

St. Š-is.

Pirmutinės Prielaidos Visuomeninei Kritikai Lietuvoje.

Dėdama šitą straipsnį, kad ir nebaigtą, Redakcija turi galvoje reikalą iškelt aikštėn teigiamosios kritikos principus. Tuo pačiu tikslu įdėta ir du išverstu E. Hello rašiniu apie literatinę kritiką. Jei pirmame „Romuvos" numeryje Redakcija yra tiesioginiu būdu pratarusi į savo skaitytojus ir bendradarbius, tai dabar, primintais straipsniais, ji taria, kad ir netiesioginiu būdu, idėjiniams savo priešams garbingos kovos, reiškia — tam tikro susipratimo žodį. Kritikos klausimą Redakcija laiko ypatingai aktualiu dabartinei mūsų tėvynės padėčiai būtent todel, kad visuomeninė kritika, tapusi paskutiniais laikais atdara žaizda mūsų visuomenės kūne, ėda šitą kūną kaip tik tada, kai savo ūgiui jis reikalauja kuodaugiausia sveikų jėgų. Teikiama ant „Romuvos" puslapių kritikos kritika pageidautų susekti kruvinos mūsų žaizdos priežastis ir nurodyti jai gydomųjų priemonių.

Redakcija.

I. Dvasios verguvė dabartinio gyvenimo bėgyje:

1. Dvi jos rūšys: dvasios senatvė, arba konservatizmas, ir savaimingas pervartingumas. 2. Kraštutinės jųdviejų reiškimosi lytys dabartyje: nacijonalistinis imperijalizmas ir kosmopolitinis bolševismas. 3. Tikrosios pažangos kelias.

II. Lietuvių tautos atgimimas šių dienų įvykių akyvaizdoje:

1. Tautinis lietuvių atgimimas, kaipo protestas prieš senąją istorijos pakraipą. 2. Valstybinio Lietuvos atgimimo supuolimas su dėmokratiniu šių dienų pasaulio užsimojimu. 3. Pagrindinis dydrodis Lietuvos gyvenimui spręsti.

III. Opozicinė kritika Lietuvoje:

1. Konservatyvus lenkininkų ir pervartingas bolševikų nusistatymas. 2. Tarputinės grandys iš dešinės ir iš kairės. 3. Neigiamosios kritikos žymės.

IV. Teigiamosios kritikos savybės ir uždaviniai:

1. Intelektualinis pasiruošimas. 2. Moralinis nusistatymas. 3. Formalinis padorumas. 4. Tikslingumas.

I.

Visi žinome ir patys mažiau ar daugiau juntame, jog gyvenimas po neseniai pritirtų didžiųjų įvykių liko nelyginant sunkus tiek materijaliniu, kiek ir dvasiniu atžvilgiu. Žymus ekonominis nuskurdimas, aštrus socijalinis luomų trynimasis, nuolatinis politinės padėties svyravimas, fizinės bei psichinės sveikatos sumenkėjimas, ryškus doros susilpnėjimas, pagaliau, neaiškus ateities likimas, — visa tai sunkia našta yra užgulę dabartinę mūsų kartą.

Visi tai juntame, bet nelygiai šitą naštą pakeliame ir nevienodai nusistatome šių laikų gyvenimo bėgyje. Kaskart daugiau atsiranda nekantrumo ir nerimo sujaudintų žmonių, kurie su pasiilgimu grįžta mintimi į „gerus senus laikus" ir ten ieško tariamosios paguodos: jie ieško su stebėtinu najyvumu ligai vaisto kaip tik ten, kur glūdi jos šaknis. Tai smulkių įpročių ir siauros minties žmonės, kurių dvasios akiratis nesiekia toliau už jų gyvenamo urvelio apylinkės.

Tačiau ne šitų žmonių dydrodis yra tikrai reikšmingas mūsų gyvenamiems laikams bei įvykiams. Norint deramai spręsti apie šiuos pastaruosius, privalu atsivaduoti nuo dau-

gelio sunkių įspūdžių, kurie slėgia mūsų psichiką ir verčia mūsų protą daryti spręsmų, neatatinkančių tikrumai. Kad šių dienų gyvenimas pasidaro kartais beveik nepakenčiama našta, visi, kaip pasakyta, sutinkame; bet peranksti būtų dar iš čion spręsti, jog tie, kuriuos laimė ar nelaimė yra prispyrusi šiuo metu griebtis visuomenės vairo, yra sukrovę į gyvenimo laivą visas jo sunkenybes. Dažnai, jei ne dažniausiai, naujiems vairininkams tenka vesti gyvenimo laivą pro audras, kur įvarė jį senųjų vairininkų apakimas, ir šitas senųjų vairininkų apakimas yra tiek didelis, kad jie nesvyruoja nė kiek kaltindami naujuosius vairininkus, tarsi šitie būtų sukėlę pačias audras. Tikrieji kaltininkai su visu įnirtimu prikaišioja savo kaltes tiems, kas bando taisyti jų nelemtų nusikaltimų išdavas, — štai baisi neteisybė, štai dvasinio apakimo padaras. Ir neveltui ji pareikšta senumo žyme: dvasios senatvė, težygiuojanti vien seniai pramintais takais, nustoja pusiausvyros ir vedamosios nuovokos, kai gyvenimas išmuša ją nors kiek iš įprasto tako. Nauji įspūdžiai yra jai tiek nepaprasti, tiek nesuprantami, tiek užgauną jos rimtį, kad mažne kiekvienas jos spręsmas apie jų priežastis yra nesąmonė, tiesa, kartais sumaniai pridengta rimtumo skraiste. Palaikyti subrendusi dvasios laisvė gyvenimo įvykių bei įspūdžių akyvaizdoje ir atsispirti temdančiai įpratimo įtakai, štai pirmoji prievolė to, kas tur ar nor tinkamai orijentuotis gyvenimo bėgyje, jį valdyti ar tik apie jį spręsti. Kas nepajėgia to pasiekti, netinka nei į vairininkus, nei į kritikus.

Dvasios senatvė, arba konservatizmas, nėra vienintelė dvasinės verguvės apraiška: šituo atžvilgiu su ja sueina antras priešingumo polius, būtent — savaimingas pervartingumas[1]). Būdamas tiesioginė reakcija prieš konservatyvią gyvenimo pakraipą, šis pastarasis, nekontroliuojamas blaivais

1) Savaimingumui priešingumą sudaro samoningas nusistatymas; šitą priešingumą prancūzai išreiškia statydami priešais du būdvardžiu: spontané ir refléchi.
St. Š-is

proto spręsmais, veikia su tuo pačiu dvasiniu aklumu, kaip kad ir pati pirmykštė akcija, prieš kurią jis yra įnikęs varytis. Čia jau ne įpratimas, bet kontrasto dėsnis veikia tarsi su mechaniniu būtinumu, temdydamas protą ir teveikdydamas valią viena tik ardomąja pakraipa. Jei konservatizmas yra dvasinės senatvės apraiška, tai pervartingumas yra visiško nesubrendimo, net ne jaunatvės, apraiška: jis panėši į vaiko žaismą, kai šis jaučia nenugalimo polinkio nusukti galvą savo žaislui, kad patenkintų smalsumą ir patirtų, kas gi išeis iš šito panūsto ardymo.

Tiek konservatizmas kiek ir pervartingumas randa sau atramos žmogaus prigimties polinkiuose, tikrai pasakius, — jos silpnybėse; bet visai ypatingu būdu juodu remia viens antrą, kad ir esti nepaliaujamos kovos stovyje: čia veikia tasai primintas jau kontrasto dėsnis, kuris juo galingiau reiškiasi pažangos vyksme, juo mažiau tikro susipratimo ir sąmoningo nusistatymo apreiškia patys žmonės, pažangos dalyviai. Jei drauge su tuo konservatizmo ir pervartingumo reiškėjai nuolatos kaltina vieni antrus savo gerų norų neįvykimu, tai rasi daugiausia teisybės bus čia tame, kad kraštutiniu savo nusistatymu jie palaiko vieni antrus ir tuo pačiu padeda vieni antriems varyti savo nelemtą darbą. Toks jau yra priežastingas dviejų priešginybių ryšys, kai gyvenimo vyksme aklai pasiduodama kontrasto dėsniui.

Mūsų laikai ir besireiškią jais įvykiai yra šituo atžvilgiu labai reikšmingi. Kas yra iš tikrųjų nacijonalistinis imperijalizmas ir kosmopolitinis bolševizmas, jei ne dvi kalbamos rūšies priešginybės? Ar imperijalistinis karas nesudarė tinkamos dirvos demagoginei revoliūcijai, ir sykiu, ar šita pastaroji ten, kur ji viešpatauja, neruošia dirvos grįžtamajai netikusios senovės bangai? Iš vienos pusės kapitalo, iš antros — proletarijato diktatūra, štai du slibinu, kuriuodu, besirydamu, vien antru minta ir sykiu viens antrą maitina.

Tas viesulas, kuriuo pratrūko senasai musų pasaulis, buvo nuosekli jo krypsmo išdava. Įsigalėjęs visuomenės santvarkoje ir tuo pačių daug kartų sustiprėjęs individuali-

stinis egojizmas liko taip sakant objektyvuotas savo galybėje: iš žmogaus polinkių jis perėjo į visuomenės santvarką ir naudodamasis tuo, kad šita santvarka suteikė jam ginklą „produkuojamojo“ kapitalo pavidale, ėmė valdyti pasaulį. Faktinai buvo tai kapitalistų diktatūra, — savo rūšies oligarchija, besikomplektuojanti lenktyniavimosi atranka. Suorganizuotas šitaip individualistinis egojizmas telkėsi tarptautiniuose santykiuose po tautinio ekskliuzivizmo vėliava ir tuo pačiu panaudodavo savo tikslams visą eilę stiprių psichologinių veiksnių. Eidamas tokiu nusistatymu senasai pasaulis jau nebegalėjo išvengti visuotinojo susidūrimo katastrofos. Nebent senosios santvarkos šalininkai būtų savo laiku susipratę ir sutartinai pasiryžę gelbėti jį, krypstantį į nelaimę. Tuo tarpu šitie apakėliai iki šiolei nesiliauja ieškoję vieno kito vikresnio mušeikos, ant kurio galėtų suversti visą atsakomybę už visos savo draugės sužadintas imtynes.

Kilusi prieš juos ir instinkto vedama reakcija geriau užuostė tikrus kaltininkus. Ir iš tikro ar bolševizmas, mažiau ar daugiau visur pasireiškęs stengimuosi prie tarptautinio proletarijato diktatūros, nėra ryškiausias protestas prieš kapitalistinio pasaulio paklaidas? Tiesa yra tai protestas labai pavojingas, kadangi jis reiškiasi tik aklu gaivaliniu ardymu ir stinga kultūringų pajėgų naujai kūrybai, tačiau ir šitoks jis turi savo lygstamojo pateisinimo ir moralinės nuosvaros palyginus su ta blogybe, prieš kurią jis protestuoja savo buvimu, ir kurios žygiais jis yra pašauktas į viešumą. Tuo tarpu senosios santvarkos šalininkai, beramindami savo sąžinę, pasiguodžia viltimi, jog pakanka grįžti į seną gyvenimo santvarką, kad baisi bolševizmo šmėkla savaime pradingtų. Ir tai yra sprendimai žmonių, kurie giriasi ilgu prityrimu ir tikro gyvenimo pažinimu!

Tarp dalykų, kurių jie nepajėgia nei tinkamai pastebėti nei teisingai įvertinti, yra faktas, kad gyvenimas, užtvenktas nepaprastais įvykiais ieško tikslingos išeities ir ją randa, kartais visai instinktyviai, tikrosios pažangos take. Iš pra-

džios jis tik apgraibomis užčiumpa šitą siaurą taką, netvirtai ir svyruodamas padaro jame savo pirmus žingsnius, bet paskui, įgudęs juo žengti, pramina jį platyn ir galop juo pasileidžia plačia tėkme, pagaudamas ir traukdamas užpakal savęs visas senas kliūtis. Kad naujos pažangos reiškėjų pirmieji žingsniai yra netvirti ir svyruoją, senosios santvarkos šalininkai paprastai panaudoja savo nusistatymo naudai. Jiems, žinoma, pridera garbė tvirtai žygiuoti gerai pamintu taku, bet, deja, jiems nelemta suprasti, kad ne visi gerai praminti takai veda ten, kur kartais dera bei privalu eiti. Savo išdidžiu pasityčiojimu iš besipratinančių pažangos veikėjų jie ruošia sau, bet ne šiems pastariesiems, istorijos pasmerkimą.

Norint išbristi iš šių laikų klampynės neišpuola nei eiti senais pramintais takais, kurie kaip tik yra į ją nuvedę nei aklai rinktis griežtai atbulo priešingumo pakraipos. Čia tertium datur: laisva, sąmoninga, realiomis šio meto galimybėmis matuojama pažanga pilnutinio idealo linkon. Ir gyvenimas, norėdamas išlaikyti pusiausvyrą, kad nesugriūtų, turi į šitos pažangos vagą perkelti savo svorio centrą. Bet dabar visuomeninės pusiausvyros saugotojams teks tapti taikme, į kurią pasipils įkyrūs smūgiai iš abiejų kraštinių sparnų, pasirodančių solidariais šitame ardymo darbe: juodu skuba apsidirbti su bendru savo priešu, tikėdamuosi pasku įveikti viens antrą, ir net pačią kovą su juo juodu pridengia savitarpio kovos obalsiu. Tokiame kovos skelbime esama net pusiau sąžiningos iliuzijos: reakcininkas, dairydamasis iš dešinės į kairę kvalifikuoja kraštutine kairės gaire visų tarputinių grandžių linkmę, ir todel visa, kas nepataiko į jo nuomonę, jam atsiduoda bolševizmu; iš antros pusės bolševikas, dairydamasis iš kairės į dešinę ir taip pat klaidingai spręsdamas perspektyvą, temato vien „buožių“ eilę. Abiem atvejais visuomenės apraiškų kvalifikacija išeina perdaug nesudėtinga.

Itin reikšmingas mūsų laikams pavyzdys yra tai, kas vyksta šiuo metu Vokios gyvenime. Juk vokiečiai buvo

sudarę Europos sausumoje kaip tik tą tautų, kuri geriausiai sugebėjo sutelkti senosios santvarkos pajėgas imperijalistiniams savo ekskliuzivizmo tikslams. Todel paviršutiniam žvilgiui buvo net susidarę įspūdžių, jog vokiečiai su savo kaizeriu priešakyje yra likę vieninteliai pasaulinio karo kaltininkai. Iš tikrųjų, kaipo žymiausieji ir galingiausieji jo dalyviai, jie buvo tik kaltingesni už kitas, mažiau pasiruošusias prie karo tautas; bet, žinoma, būtų neteisinga suverst ant jų vienų visą atsakomybę už netikusią pasaulio tarptautinę politiką. Sykiu ne mažiau reikšmingas faktas yra tai, jog vokiečių imperijalistai, labiausiai pasidarbavę karui sukelti, taip pat yra labai žymiai padėję bolševizmui įsigalėti Rusijoje.

Kas gi atsitiko, kai atėjo valanda mest išganymo inkarą sukeltų audrų sūkuryje? Ar nelaimės kaltininkai rado priemonių apmalšinti sukiršintiems gaivalams ir grąžinti tai, kas buvo jau pralaimėta? Anaiptol ne, jie bailiai nurimo krizio valandai, kad paskui galėtų versti visų nepasisekimų atsakomybę ant tų, kurie tuo laiku gelbėjo tai, kas dar buvo galima. Ne iš tautininkų imperijalistų ir ne iš internacijonalistų bolševikų tarpo išėjo žmonės, kurie drįso su tikru pasišventimu pasiimti ant pečių sunkų senosios santvarkos palikimą ir gelbėti kraštą nuo anarchijos. Lengva suprasti, jog šitų naujų žmonių valdžia, pasirinkusi naujosios pažangos kelią negalėjo būti nei tvirta, nei neklaidinga, bet ar jai padėdavo tie, kurie stovėdami iš dešinės ir iš kairės sudarė kraštutinius visuomenės sparnus? Jie tik tykojo, kaip ją nuvertus, kad pribaigtų nelemtą savo darbą.

Ypatingai ryški yra vokiečių tautininkų opozicija, kuri ėmė nelyginant stipriai reikštis kaip tik tuo laiku, kai vokiečių tautai tiko atsiskaitinėti už savo nacijonalistų paklaidas. Šita deutschnational'ų partija, labiausiai nusikaltusi vokiečių politikoje, stengiasi dabar visokiomis kritikos priemonėmis išrodyti išvargintam sunkia padėtimi piliečiui, jog už dabartinio gyvenimo sunkenybes neša atsakomybę ne kas kitas, kaip naujoji valdžia. Tautinės garbės obalsiu ji demagogiškai

panaudoja siauriems savo tikslams miesčioniškus biurgerių instinktus, kad bent tokiu būdu neišleistų galutinai iš savo rankų valdymo vadžių. O tuo tarpu slapti jų sėbriai skina jiems taką į valdžią, žudydami iš pasalų žymiausius naujosios valdžios reiškėjus. Štai kaip žygiuoja nepatenkinta senųjų valdovų ambicija.—Tokiose aplinkybėse teigiamosios visuomeninės kritikos uždaviniai pasidaro ypatingai aktualūs.

II.

Esame ilgėliau užtrukę bebraižydami bendrą šių laikų konjuktūrą del tos priežasties, kad norint tinkamai spręsti apie tai, kas vyksta visuomeniniame Lietuvos gyvenime, dera visuomet jis rišti su pagrindinėmis dabarties linkmėmis, nes kitaip negalima išlaikyti tikros perspektyvos įvykių vertinime. Tiek paprastas gyvenimo dalyvis, kiek ir jo kritikas — pirmas, kad sąmoningai gyventų, antras, kad sąmoningai spręstų — privalo nusimanyti, ką reiškia tasai gaivalų sūkurys, kuris įvirpino pasaulinio gyvenimo stygas.

Bet iš antros pusės, kaip kiekviename kitame krašte, taip ir Lietuvoje esama savybių, kurios savotiškai paspalvina bendrą dabarties konjunktūrą ir keičia ją pagal gyvenimo aplinkybes. Šitokių ypatybių Lietuvos gyvenime yra atsiradę nemaža iš to ypatingo likimo, kuris buvo jam istorijos nulemtas. Tai yra jau antras svarbus momentas, su kuriuo privalu skaitytis norint tinkamai suprasti ir teisingai įvertinti dabartinį Lietuvos gyvenimą. — Kokios gi iš tikrųjų yra prielaidos (premisos), kurios dera dėti į Lietuvos visuomeninio gyvenimo kritikos pamatą?

Tai, kas sudaro žymiausiąjį įvykį Lietuvos gyvenime ir be ko šitame gyvenime nieko tinkamai suprasti nebegalima, yra neabejojant tautinis lietuvių atgimimas. Su šituo sutiks kiekvienas, kas nors kiek yra su dabarties Lietuva apsipažinęs. Betgi šalia šito pagrindinio fakto esama dar esminių aplinkybių, kurios nėra nei taip ryškiai aiškios, nei taip neginčijamos, nors yra lygiai svarbios visuomeniniam Lietuvos gyvenimui suprasti.

Visų pirma reik nusimanyti, jog istorinis lietuvių nutautimas buvo ėjęs sąryšyje su aristokratizacijos vyksmu Lietuvos visuomenėje, ir jog, atvirkščiai, tautinis lietuvių atgimimas yra iškilęs į viešumą drauge su dėmokratizmo dvelkimais. Taigi, iš čion jau išeina, jog tautinis lietuvių atgimimas, priežastingai surištas su visuomenės dėmokratizacija, yra iš prigimties protestas ne tik prieš ištautinimo veiksnius, bet ir apskritai prieš aristokratizmo principų viešpatavimą visuomenės gyvenime. Ir iš tikrųjų, dairantis dabartiniame Lietuvos gyvenime pigu yra įsitikrinti, jog šita bendra lietuvių atgimimo linkmė yra jaučiama kiek politinėje, tiek ir socijalinėje srityje.

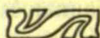
Žymios reikšmės yra dargi ta aplinkybė, kad dėmokratinis tautinio lietuvių atgimimo užsimojimas supuola dabar su dėmokratine reakcija prieš tą individualistinį pasaulio krypsmą kuris yra jį privedęs prie mūsų laikų suirutės. Šitas supuolimas padaro tai, kad šituodu judėjimu abudu stiprėja teikdamuosi savitarpinės pagalbos. Bet sykiu uždavinys abiedviem sunkėja, nes Lietuvos visuomenei išpuola vienu žygiu rūpintis ir tautinės kultūros kūrimu ir visuomeninio gyvenimo tvarkymu naujais principais. Jei pridėsime čion, kad šitas intensyvios kūrybos darbas tenka dirbti jei ne karo, tai bent paliaubų metu, ir kad šitam darbui ne tik nepadeda, bet dargi stato kliūčių tradicinė šviesuomenė, kai naujosios dar žymiai trūksta, — tai suprasime, kiek sunkenybių reikia lietuvių tautai pergalėti norint atsilaikyti nepriklausomybėje ir susitvarkyti ant naujų pamatų. Trumpai tariant, tautinė lietuvių kultūra, lietuvių visuomenė ir valstybė gyvena mūsų laikais savo jaunatvės tarpsnį laimingu krypsniu, bet sunkiausiomis aplinkybėmis.

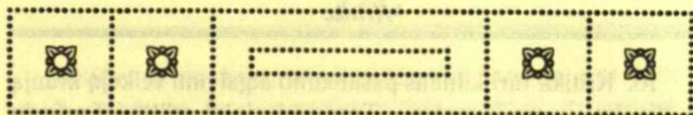
Jaunatvė, štai kuo ypatingai reiškiasi šiais laikais lietuvių tautos gyvenimas, ir kas privalu nuolatos laikyti galvoje norint teisingai vertinti jo apraiškas ir statyti tinkamų reikalavimų. Nuo tautos, nuo visuomenės, nuo valstybės, kurios gyvena savo jaunatvę, nedera reikalauti kad jos būtų jau nūnai subrendusios, jei laimė joms šitaip nėra nulėmusi.

Panašus reikalavimas ne tik yra beprasmis, bet ir neteisingas. Užtat nuo jų galima ir net privalu reikalauti, kad jos sąmoningai eitų tinkamu krypsniu į savo subrendimą. Subrendimas yra joms siekiamasis tikslas, bet ne pasmerkimo matas. Brandos idealas tarnauja neabejojant palyginamuoju matu, kuriuo privalo naudotis kritika, norinti joms nurodyti, kuriame savo tarpimo laipsnyje jos bėsančios, kame jų ydos kur joms krypti, prie ko stengtis. Bet kritika, piktai prikaišiojanti joms jaunatvę, elgiasi panašiai, kaip kad pėdagogas, prikaišiojąs jaunuoliui, kad jis nėsąs subrendęs žmogus.

Jei nuo ko galima reikalauti daugiau subrendimo, tai nebent nuo pačių kritikų, nes kritikai, kad ir atvaizdina savo nusistatymu visuomenės stovį, vis delto privalo būti žmonės, iškilę iš vidutinio visuomenės lygio. Tarp kitko kritikai privalo suprasti, kad jų tiesioginė priedermė yra ne smerkti, bet sąmoninti, taisyti, auklėti visuomenę. Ir šita priedermė tampa ypatingai opi, kai turima reikalo su jauna dar visuomene, kurią be to griaužia iš vidaus ir iš lauko pusės grasūs jos priešininkai. Netinkamai vedama kritika gali užmušti jaunoje visuomenėje pasitikėjimą savo jėgomis, parblokšti kuriamąjį jos užsimojimą, paveržti jos inicijatyvą ir paskandinti ją bergždžiame bei pragaištingame sustingime. Jaunosios visuomenės kritikas privalo būti pėdagogu; kitaip jis lengva gali tapti jos tvirkintoju ir žudytoju.

(Daugiau lauktina.)

Ernestas Hello.

Kritika.

Žymėtinos mintys: [1])

1. Tas, kas ruošiasi teisti, privalo žinoti, jog dvasios kilnumas ir žvilgio platumas bei gilumas yra jam ne pertekliaus dalykai, bet — dėsniai.

2. Vidutinio žmogaus paklaidos yra pačios vidutinės ir todel žadina simpatijos siaurojoje kritikoje: jos nepritenka ryškumo, o tai kaip tik šitai patinka. Didžiojo žmogaus paklaidos apreiškia gyvastingą asmenį, kuris skečia savo galias, o mažoji kritika jų neapkenčia ne todel, kad jos yra paklaidos, bet todel, kad jos yra galingos.

3. Žmogus, kuris prataria saviška kalba, yra jaunas žmogus esamai kartai, pirm negu liks didžiuoju būsimajai.

4. Genijaus akyvaizdoje didybė būtų nusilenkti; bet mažoji kritika niekados nesilenkia: ji visados aukštai kelia galvą ir yra didi. Norėdama atkeršyti, ji nurodo trūkstantį genijaus koncepcijose kabliuką, o vidutinybė — ploja.

5. Genijus yra vienintelė kančia, kuri niekur neranda pasigailėjimo, net — moteryse.

6. Kritika yra meno sąmonė.

7. Vidutinybės akyse genijus yra kaltininkas iš esmės.

8. Didžioji kritika gyvena susižavėjimu, mažoji – pašaipa.

9. Entuzijazmas stingsta šiam pasauliui; tegul kritika atsideda visa jam sužadinti ir ji pati taps gyva. Tepadeda ji savo akmenį į naujosios jaunatvės pamatą, — tos jaunatvės, kurios pasiilgsta pasaulis, nes jaunatvės trūksta mūsų vargų pakalnėje...

---

1) Kad skaitytojas galėtų geriau orijentuotis Hello straipsniuose, surašome priešakyje, turinio vietoje, žymėtinas mintis, turinčias aforizmų reikšmės.—Šis straipsnis paimtas iš rinkinio „L' Homme". Vertėjas.

10. Kritika turi kilnaus pašaukimo atgaivinti veikėjų kraują ir grąžinti jiems jaunatvę. Tam uždaviniui atlikti jai privalu turėti sielos ir dargi daug sielos.

11. Ten, kur meilė neranda vietos, nėra nieko tikro, nei gražaus, nei vaisingo; ogi pagrindinė neigiamosios kritikos žymė tai meilės stoka.

12. Pirmutinis žodis vidutinio žmogaus, kuris teisia, atkreiptas yra prieš smulkmeną, ir šitas pirmutinis žodis yra visados klaidus, — net tuomet, kai tiesą pasako. Jis yra klaidus ta vieta, kurią užima, ta svarba, kuri jam suteikta, tuo atskyrimu, kuriame pasilieka. Jis rodosi neigiąs visa, ko jis nesako, laikąs svarbiausiu dalyku tai, kas yra niekniekis, ir niekniekiu tai, kas yra svarbiausia.

13. Didysis kritikas kįla pakankamai aukštai, kad vienu žvilgiu aprėptų visumą ir dalis. Niekas negali teisti to, viršum ko nėra pakilęs. Paprastas prietaras yra šalingumo šaltinis; tik kilnus entuzijazmas tėra bešališkas ir sudaro teisėjui garbės. Entuzijazmas suteikia drąsos, o šita drąsa turi du atžvilgiu: jis grožisi tuo, kas gražu, ir plaka tai, kas bjauru.

14. Didysis kritikas ieško didžiojo poėto, kaip kad geležis ieško magnėto... Kritikas įvaisina dirvą ir skelbia dėsnius. Jis yra radęs poėtą ir deda jam vainiką ant galvos... Tas, kas pajėgia tarti nežinomam veikėjui: „Brolau, tu esi genijus!" tasai užsitarnauja nemirtingumo, kurį žada kitam. Suprasti tai prilygti, yra pasakęs Rafaėlis.

15. Kritika privalo pradėti atžvilgiu į žmogų, laukiantį spręsmo, žmonijos vaidmenį, ir pragysti vedamąją gaidą, kurią būsimoji karta užbaigs koncertu ant jo kapo.

Kritika! Be abejojimo, jūs esate kartais girdėję šitą žodį. Bet ar suprasdavo jo prasmę tas, kas jį tardavo? Nemanyčiau. Maža tėra žodžių, kurių supratimas būtų labiau prarastas. Jei literatinė kritika įsigalėtų nūdien Paryžiuje, pasaulio vaizdas pakitėtų per vieną savaitę.

Kritika, tokia bent, kokia paprastai daroma, yra baili ir saldi plepėtoja, kuri nemoka kalbėt ir dargi to nenori ir nedrįsta daryti. Kritikas Povilas pažįsta rašytoją Petrą; jam išpuola gailėtis Petro nežiūrint, kaip ką šitas darytų. Be to, Petru yra susižavėjęs Jokubas: taigi Povilas lenkiamas taip pat juo žavėtis. Ogi iš tikrųjų Povilas neturi nieko pasakyti: jisai neturi nei idėjos, nei stiliaus, nei troškimų, nei gailesčio, nei akiračio. Jis laiko paprastu dalyku, kad Petras yra į jį panašus: jis ploja Petrui, ir tiek. Arba dargi Povilas yra skaitęs savo jaunatvėje vieną kurią knygą, pažymėtą senu ir žinomu vardu; nuo ano laiko Povilas yra susižavėjęs ta knyga ir ją perša pavyzdžiu visiems būsimiems rašytojams. Povilas yra tvirtai įsitikinęs, jog visos knygos, kurias yra skaitęs jaunatvėje, esančios šventos, jog didysis žmogus nebeturįs teisės gimti, ir jog Kūrėjas esąs pavargęs. Povilas mano, jog kalbėjus Biufonui ir Montėskijui, nieko nebelieka pasakyti.

Dairydamasis Paryžiuje dažnai sakausi: Mano Dieve! Kiek išdykusių jėgų daužosi šito nelemtojo miesto sūkuryje! Tuo tarpu, kai šalti vidutinės žymės žmonės džiaugiasi pigiu laimėjimu, kiek tikrų inteligentų, paklydusių arba netekusių vidaus laisvės, nėra radę, nėsant vadovuį ir atramai, savo kelio ir išvadavimo.

Kiek jaunų žmonių, gali būti gyvybe nešinų, atstumta šaltai priešingumu arba dar baisesniu abejingumo persekiojimu, — to abejingumo, kuris nepakenčia jokio kėsinimosi ant savęs, — ir neatšaukiamai pasmerkta už tai, jog jie yra likę savim nežiūrint draudimo pėdantų, norinčių, kad kiekvienas būtų panašus į visus, ir kad nieks neprašoktų žinomo visiems lygio! Kiek čia darbo kritikui, kuris tarsi Herkulis pereitų pasaulį atlygindamas teisybę!

Pamąstykite valandėlę, kas pasidarytų Europoje ir visame pasaulyje, jei Paryžiuje įsigalėtų Meno srityje teisingumas gyviems ir mirusiems! Įsivaidinkite valandėlei (nebijokite, tai tik svajonė), jog šitas intelektualinis teisingumas teka šiandien kartu su mūsų saule įmigusio miesto viršumi!

Sakysim, žmonėms yra leista pajusti akimirksniui savo širdį, plakančią išvien su tiesa; nukrėsti nuo savęs šaldanti švino apsiaustą, nuspaudusį jiems petis ir apdengusį akis; nubusti gaivioje šviesoje ir dargi tikrųjų grožybių akyvaizdoje, atsivadavus nuo senųjų klaidų, kartojamų nuo mažumės, ir prisisunkus jaunosios ir atnaujinančios meilės, — meilės to, kas nesensta. Įsivaizdinkit, kad šios dienos saulė apšviečia šitokį vaizdą Paryžiuje ir atspėkit, ką apšviestų ant žemės paviršaus rytojaus saulė.

Tačiau nelemtas nepasitikėjimas savo jėgomis, tasai baisus pragaro vylius, yra čia pat: jis šaldo sielą ir stabdo ištiestą ranką. „Tu nepadarysi visko, sako jisai, tad nedaryk nieko". Bet iš tikrųjų, ar tai protinga?

Ar, kad kalbėtume, reikia laukti, kol visi bus susitarę iš anksto, ir nejaugi žodis nustoja savo teisių, kadangi esama kurčių? Nemanau. Tad kalbėkime, kad ir esama pastarųjų.

Kalbėkime apie kritiką, kokia yra, ir apie kritiką, kokia turėtų būti.

Kad pasakyčiau mažajai kritikai, jog ji yra vidutinė ir menka, nenustebinčiau jos labai. Žmonės gana lengvai sutinka būti vidutiniais, kadangi yra įsitikinę, jog negalima būti kitokiais nepuolant į perdėjimą.

Bet jei pasakyčiau jajai, jog yra žiauri, nustebinčiau ją, nes, nesivertindama pati rimtai, ji taip pat nevertina rimtai ir žaizdų, kurių teikia jos šalta pirštinėta ranka. Jei pasakyčiau dar jai, jog, bejėgė ką nors statyti, ji puikiai pajėgia griauti; jog, neturėdama galios teikti gyvybės, ji vis delto išgali plėsti mirtį, ir jog, kad nustotų buvusi žiauria, ji turėtų tapt inteligentiška, — tai, nebesuprasdama, ką noriu pasakyti, ji atsakytų man, jog nueinu kiek pertoli, nes ji neturinti pasiryžimo plėsti mirties. — Gerai, bet aš nekalbu apie jūsų pasiryžimus! Aš žinau labai gerai, kad jūs neturite idėjinių pasiryžimų ir kaip tik tatai aš prikišu jums: jūs privalote jų turėti.

Tas, kas ruošiasi teisti, privalo žinoti, jog dvasios kilnumas ir žvilgio platumas bei gilumas yra jam ne pertekliaus dalykai, bet — dėsniai.

Parodykit paprastam vidutiniam kritikui nežinomą chef-d'oeuvre'ą: nedrįsdamas ištarti savo nuomonės jis lauks jūsiškės. Pirm negu susidarytų savą pažiūrą, jis atsiklaus savo reikalų ir pabos, ką išreiškia jo draugų veidas. Išaikvojęs savo palankumą seniesiems dievaičiams, jis tegal patiekti užsikirtimo arba abejingumo tiems, kas kovoja, kas kenčia ir kas reikalauja padrąsinimo.

Pakeiskit veikale autoriaus pavardę, — ir puslapiai, kuriuos jis laikė kvailais, jam pasirodys kilnumo kūpinais, ir atvirkščiai.

Jis pataikauja arba varžo ir persekioja.

Apskritai, mažoji kritika laiko visa ką negalima; ji tepripažįsta buvimo galimybės vien tam, ko esama jos įpročiuose. Genijus betgi nėra jos įpročiuose; todel ji pasitinka jį taip, kaip kadaisia jinai pasitiko garvežius ir elektros telegrafus. Užtat seniai jau mirusių žmonių genijų ji skelbia prie kiekvienos progos neatbodama, kiek tai teisinga, nes ji yra įpratusi tai skelbti, o be to ji maža tetiki anų žmonių buvimu. Pilnomis rieškučiomis ji mėto žmonėms, jos supratimu išsvajotiems, vainikus, kurių jai nesunku skirstyti, kadangi šitų žmonių nėra gyvųjų tarpe. Kad praeitis turinti savo garbingųjų žmonių, ji sutinka, nes ji netiki nei praeitimi, nei garbingaisiais žmonėmis; bet dabartis? bet ateitis? kas per kalba!

Todel irgi šita mandagi, išlaikyta, saldi bet vidutinė kritika teturi tik nudėvėtų nuomonių, nusaikintų nusistebėjimų, oficijalių entuzijazmų. Ji nedovanos jums modernaus pažangumo, jei kartu jūs nėsate vidutinės žymės žmonės; vidutinybei ji turi kažkokio meilaus nuolaidumo: ji atranda save joje ir tuo gėrisi. Net tada, kai ji sutinka, jog vidutinybė nėsanti be priekaišto, ji dovanoja jai, ji pataikauja jai.

Vidutinis žmogus štai siaurosios kritikos mylimasai vaikas, tariant Benijaminas. Ji apreiškia jam silpnumo. Vidutinybei pakanka būti vidutinybe, kad turėtų teisių prie kalbamos kritikos palankumo, nes vidutinio žmogaus paklaidos yra pačios vidutinės ir todel žadina simpatijos šitoje

kritikoje: jos nepritenka ryškumo, o tai kaip tik patinka šiai pastarajai. Didžiojo žmogaus paklaidos apreiškia gyvastingą asmenį, kuris skečia savo galias, o mažoji kritika jų neapkenčia ne todel, kad jos yra paklaidos, bet todel, kad jos yra galingos.

Skysta ir negyva ji mėgsta visa, kas skysta ir negyva. Bijodama, kad žmogus, pasigavęs idėjos, nešūkterėtų kiek galingiau, kaip kad yra įprasta klausyti, ji bevelija, ir dargi visu pamėgimu, tuos, kurie rašo nieko nepasakydami; šitie yra jai labiau palenkti: ji gėrisi juose atradusi pačią save. Ji draudžia žmogui būti savim ir jam įsako būti panašiam į ką kitą; tai ji vadina drausmingumu. Pirm negu ką pagerbtų, ji knisasi iš pradžios savo įpročiuose, norėdama įsitikinti, ar paprastai gerbiama tai, kas pateko į jos akyvaizdą, arba panašūs dalykai, ir gero skonio vardu ji atsisako pripažinti grožį visame, kas iš anksto nebuvo įgiję reikšmingumo jos akyse. Ji neteisia tam, kad teistų, bet tam, kad pasigerintų saviems teisėjams; todel ji mėgsta tuos, kurie kartoja įprastus jau posakius, nes šitie negresia sukompromitavimu; ji yra tikra, jog šitokis pinigas eis per rankas; įprasti posakiai tai senosios pažintys, kurių ji jau nebesibaido. Žmogus, kuris prataria saviška kalba, yra jaunas žmogus esamai kartai, pirm negu liks didžiuoju būsimajai. Mažoji kritika, įsitikinusi, kad didieji žmonės niekados nebuvo jauni, ir net gyvenę, ir kad visados jie buvo senoviniai, t. y. mirę bent prieš keturis tūkstančius metų, pašiepia gyvąją dabartyje didybę ir nuo jos atsigręžia su panieka. Pasibaisėjime, kurio ji turi genijui, yra primaišyta gėdos. Šito nepažįstamo akyvaizdoje ji rausta už tai, kuo ji yra. Genijaus akyvaizdoje didybė būtų nusilenkti; bet mažoji kritika niekados nesilenkia: ji visados aukštai kelia galvą ir yra didi. Norėdama atkeršyti, ji nurodo trūkstantį genijaus koncepcijose kabliuką, o vidutinybė — ploja.

Nežiūrint, kokios keistos reikšmės turi šitas faktas, vidutinybė nenusimena niekados. Ji yra užsigeidusi laimėti šį pasaulį; todel reikalauja jo sau, tikindama apie tiesias

savo teises ir griebiasi jįjį, tarsi jis tepriderėtų jai vienai. Vidutiniams žmonėms tereikia pasirodyti, kad durys atsidarytų pačios; kilnaus žmogaus akyvaizdoje tos pačios durys savaime užsidaro.

Ir pamąstykite tik apie vidutinių žmonių skaičių. Entuzijazmas yra vientisumo (simplicité) dovana, ogi painiai sudėtingos sielos nenujaučia ir nesuvokia nieko kaip reikiant. Nesitikėkit, kad vidutinybė susigraudintų jūsų drąsa, jūsų pastangomis, nes šitoks yra jos būdas: j i i š p r i g i m t i e s n e ž i n o p a s i g a i l ė j i m o! Jei tik vieną sykį ji nustebtų ir graudžiai susijudintų, ji nebebūtų jau savimi.

Jos judesyse nieko nėra nenumatyta.

Jos fizijonomijoje tėra tik to, kad ji apsimeta rimtumu; iš tikrųjų ji yra įkyri, smulki, triukšminga, aukšta ir pavydi. Ji mėgsta mažus dalykus, menkąjį matą, nykius sumanymus, įprastus menkniekius, bailiai pareiškiamas nesąmones; ir tokie yra jos visų dienų patiekalai. Ji sprendžia apie žmogų iš jo amžiaus, pasisekimo, visuomeninės padėties, turto.

Ji teisia jįjį iš jo praeities ir regimybių, nepasitikėdama nei žmonių tikrumu, nei jų ateitimi. Ji teturi giliausios pagarbos žmonėms, kurie yra jau d a u g prispaudinę. Ji sveria viską, nieko betgi nematuoja. Turėdama prieš akis nežinomą dar žmogų ji nedrįs ištarti: „Štai garbė ir genijus". Pamačiusi žmogų, kupiną gyvybės ir meilės, ji apsups jį kapinėmis.

Jei primygtinai pabrėžiu nesąmoningą kvailumo žiaurumą, tai todel, kad šitas ziaurumas nepastebimas to, kas jį vykdo, arba kas jį mato iš tolo. Genijus tėra vienintelė kančia, kuri niekur neranda pasigailėjimo, net — moteryse. Moterys, susigraudinančios taip lengvai netikromis didybėmis, dažnai nežino gailestingumo tikrosioms. Jos mėgsta tai, kas žiba, ir nemėgsta to, kas šviečia.

Susekit vardus visų tų, kurie yra laimėję ne pagarsėjimo, bet garbės, ir paskaitykit jų istoriją. Paklausti, jie jums atsakys, jog yra padėję takui sau praskinti per minią daugiau pastangų, kaip kad jų reikėtų tūkstančiui chef-d'oeuvre'ų

sukurti. Jie pergyvendavo skaudaus neteisingumo kančias per ilgas valandas, kurios galėtų būti gražios ir vaisingos; jie yra išaikvoję gryniausią savo kraują bergždžioje išlaukinėje kovoje, stabdančioje kuriamąjį meno darbą; nusiminimas yra išplėšęs jiems ir pasauliui puikiausius kilsmus, gražiausius jaunatvės užsidegimus. Kiek valandų, kurios būtų turėjusios būti šviesiomis genijaus valandomis, kurios būtų gal įspindusios laike ir erdvėje, kurdamos nemirtingų veikalų, yra buvę bergždžio liūdėjimo ir prislėgimo! Deja, tai gal tik buvo mažosios kritikos darbas, — kritikos, likusios abejinga. Ji pasistatė uždaviniu užslopinti šventąją ugnį, užuot kursčiusi. Kad ji gyva atsigultų į žemę!

Ar norite žinoti, iki kur gali pakilti kritika? — pažvelkit iki kuriam daiktui ji gali nusileisti. Matuokit galimas jos geradarybes piktadarybėmis, kuriomis sugeba pasireikšti.

Menas turi savo tarpsnių, savo amžiaus laikotarpių; ir štai vieną kartą įvyksta jo gyvenime, kad įgauna pilno susipratimo, pilnos sąmonės. Nejaugi nežino kiekvienas mūsų tų stebuklingų išvidinės šviesos valandų, kai rodos žmogus, savo būtybės bei galybės akyvaizdoje, pirmą kartą įžvelgia savo esmę ir susipažįsta su savimi? Tartume, jog, apgalėjęs kliūtis ir išsiveržęs iš tamsybių, kurios buvo pridengusios jau jį patį, jis pagaliau išeina į laisvę ir džiaugsmą savo buitimi. Tai yra aprėpimas akimi valstybės, laikytos jau prarasta; tai yra žmogaus žvilgio atbudimas. Šitos akimirkos retos ir staigios.

Dažniausiai mes patys savęs nematome, netekę savo esmės. Tik per žaibo žybtelėjimą žmogus tepažįsta pats save. Žaibas perplėšia nakties glūdumą, težiba valandėlę ir vėl gęsta, o žmogus gyvena atminimu, belaukdamas naujo žybtelėjimo.

Kai žaibas nušviečia meną, vadinasi kritika pabunda. Dera atlyginti šitam žodžiui „k r i t i k a“ skriaudą, kurios jam daryta vartojant jį neigiamąja ir siaurąja prasme. Jis reiškia atskirstymą (discernement); ogi atskirstymas yra šviesos darbas.

Kritika yra meno sąmonė.

Kai menas pats save mato ir jaučia, kai jis taria „štai esmi“, jo džiaugsmo šūktерėjimas yra obalsis atbundančiai kritikai. Todel ji gyvena dvasios pakilimu, bet ne neigimu. Ji vaidinama su veidu visuomet atgręžtu į nebuitį, aš matau ją atsigręžusią į buitį. Metas jau, kad ji gyventų gėrėjimuosi bei grožėjimuosi.

Viena iš genijaus prerogatyvų yra tai, kad entuzijazmas, kuris vienas tesugeba jį atjausti, vienas taip pat teturi teisės jį teisti. Vidutinybė, neturinti šitos jauslės, temato genijuje vienat neigiamosios pusės, trūkumo; todel ji teisia jį, kaip kad teisėjas valdininkas teisia apskųstąjį. Vidutinybės akyse genijus yra kaltininkas iš esmės; ir net tada, kai vidutinybė neberanda pamokose, kurias žino atmintinai, straipsnio jį smerkiančio, nėra jam pasigailėjimo: jis pasmerktas iš anksto neskelbiamu įstatymu, jam vienam tepritaikomu. Didžioji kritika gyvena susižavėjimu, mažoji — pašaipa. Entuzijazmas stingsta šiam pasauliui; tegul kritika atsideda visa jam sužadinti ir ji pati taps gyva. Tepadeda ji savo akmenį į naujosios jaunatvės pamatą, — tos jaunatvės, kurios pasiilgsta pasaulis, nes jaunatvės trūksta mūsų vargų pakalnėje. Šaltų lavonų gyvenama menininkų dirbtuvėse ir būstuose. Ištvirkimas yra per ten praėjęs. Tai jis klajodina Paryžiuje po visai jauna saule dviejų dešimtų metų senius. Tuo tarpu kritika turi kilnaus pašaukimo atgaivinti veikėjų kraują ir grąžinti jiems jaunatvę. Tam uždaviniui atlikti jai privalu turėti sielos ir dargi daug sielos.

Nejaugi jūs nežinot, kad menininkas pasiryžęs kurti, visados neapsakomai kenčia? Ar galvojate jūs apie tai, kad jis niekados neįvykdo to, ko buvo norėjęs? Ar galvojate jūs apie tai, kad kiekviena dailenybė yra neišvengiamai auka? Ar galvojate jūs apie tai, kad didysis menininkas kovoja kovą su įsitikinimu, ją pralaimėsiąs, kadangi yra pasmerktas niekados nepasiekti savo tikslo, nes šitas tikslas yra nelygstamasis grožis, kuris jam įsakyta siekti, bet uždrausta laimėti savo veikale?... Pašvęsti savo gyvenimas ir sykiu klaustis, ar kartais nepašvenčiamas jis nenaudingai; pradėti darbas

ir obejoti apie jį; visa ko baidytis ir sykiu žygiuoti tarsi nieko nebijoma, — štai jo likimas. Tuo tarpu įkvėpimas reikalauja laimės, o vis delto esama žmonių, kurie yra dirbę nuliūdime, nakties glūdumoje, tarp skausmų; kurie yra užstelbę savo sielos šauksmą; kurie yra nepaisę savo kančių, kad neliktų bergždi; kurie yra kūrę, kadangi norėjo kurti, norėjo net tada, kai jau nebesidžiaugė kūryba.

Tačiau didysis menininkas veltui ieškotų aplink save atbalsio. Jo lygmens nėra šio pasaulio. Jam lemta žygiuoti per užšalusius vienatvės plotus.

Pastebėjusi jį iš tolo, mažoji kritika (norėčiau tikėti, jog ji nesižino, ką daranti), geli jį tūkstančiais būdų, norėdama bežaidžiant pamatyti, kiek kraujo lašų telieka jam dar išlieti.

Ar suprantate dabar kilnų uždavinį, kuris peršasi tikrajai kritikai. Jai privalu pasidaryti tiek didelei, kad galėtų teikti paguodos. Reikia, kad ji įžengtų į gyvybės taką, viena ranka paimtų už šaltos rankos vienatvėje žygiuojantį žmogų, ir kad antrąja ji nurodytų jį pasauliui. Jai dera turėti pakankamai drąsos gėrėtis bei grožėtis arba plakti nesivaržant pašaliniais atžvilgiais. Ji turi sugėdinti žmonių bandą del jos neprotingo klusnumo žlibiams, kurie ją veda ir del jos neprotingo spyrimosi prieš tuos, kas mato šviesą. Ten, kur meilė neranda vietos, nėra nieko tikro, nei gražaus, nei vaisingo; ogi pagrindinė neigiamosios kritikos žymė tai meilės stoka. Tegul kritika sužadina savyje begalybės meilę ir meno veidas bus pakeistas: tik mylėdama begalybę, kritika įsigys visumos žvilgio.

Pirmutinis žodis vidutinio žmogaus, kuris teisia, atkreiptas yra prieš smulkmeną, ir šitas pirmutinis žodis yra visados klaidus, — net tuomet, kai tiesą pasako. Jis yra klaidus ta vieta, kurią užima, ta svarba, kuri jam suteikta, tuo atskyrimu, kuriame pasilieka. Jis rodosi neigiąs visa, ko jis nesako, laikąs svarbiausiu dalyku tai, kas yra niekniekis, ir niekniekiu tai, kas yra svarbiausia.

Didysis kritikas kįla pakankamai aukštai, kad vienu žvilgiu aprėptų visumą ir dalis. Niekas negali teisti to, viršum ko

nėra pakilęs. Paprastas prietaras yra šalingumo šaltinis; tik kilnus entuzijazmas tėra bešališkas, ir sudaro teisėjui garbės. Entuzijazmas suteikia drąsos, o šita drąsa turi du atžvilgiu: jis grožisi tuo, kas gražu, ir plaka tai, kas bjauru.

Ko gi tad reikia? Drąsos! — štai visam kam sąlyga.

Jei jūs esate didis, kritika privalo tai pasakyti, kad ir jūs patys apie tai nebūtumėt žinoję ir kad tai jus ir nustebintų. Dera, kad ji su jumis elgtųsi, nepaisant jūsų vardo ir jūsų amžiaus, tarsi keturi tūkstančiai metų būtų praėję jūsų kapo viršumi. Tai jos prievolė, stovinti po negarbės grasme. Jei esate pavogę sau vardą, ji turi tai pasakyti, nesidairant, kas esate.

Kas gi varžo mūsų drąsą ir ko bijome? Iš kur šita neprotinga niekybės pagarba? Nejaugi mirties galingumas yra neperžengiamasai dėsnis? Kodel teteiksime žodį, tarsi monopolį, vien tiems, kurie yra pasiryžę trukdyti kraujui plaukti ir širdžiai plakti? Nejaugi esama užvaldymo teisės kvailybei ir nedorybei, kai jos įprata viešpatauti? Pakelkit tad balsą, jūs, kurie teisiant, — sukurto mums meno akyvaizdoje pakelkit balsą, kuris smerktų! Kam gi jums tarnauja ginklas, kurį laikote rankose, jei jūs su šaltu abejingumu žiūrite į visuotinąjį nusmukimą? jei pakenčiat žmones, kurie vadinasi menininkais ir kurie bijo, kad mūsų žemei nepritrūktų purvo? Šitie juk yra užsigeidę sustiprinti realaus gyvenimo bjaurumą bjaurumu vaizdinamojo gyvenimo, į kurį mus veda.

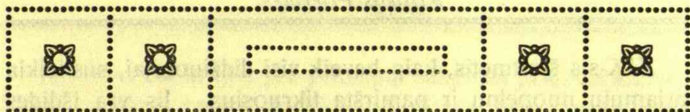
Sužadinkit tad pūblikoje slopinamąją kibirkštėlį — pasiilgimą grožiu! Kritikai, pakelkit balsą ir tarkit šitiems žmonėms: „Jūs, menininkai, jūs, žmonės apdovanoti tokia verte ir tokia galybe, kad jūsų mintis tampa penu, kuriuo minta kiti žmonės, krauju, kuris plaukia jų gyslose, — jūs, kalbos grynumo saugotojai, jūs esat sudarkę kalbą, jūs esat įdiegę savo ydas visai savo kartai, kad paskui panaudotumėt žemiems savo tikslams jų ištvirkimą, kuris yra jūsų rankų padaras. Jūs, kurie turite artisto vardą ir kurie taip brangiai parduodat žmonėms savo gėdą, suvokit prarastą savo vertę, kad galėtumėt, jei pajėgsit, išmatuoti jūsų puolimo gelmes“.

Didysis kritikas ieško didžiojo poėto, kaip kad geležis ieško magnėto. Neklauskit manęs, katras katro valdo; aš nenurodau jiemdviem eilės, nes apsupu juodu lygia pagarba, lygiu susižavėjimu. Kritika yra viena aukščiausiųjų meno rūšių. Kritikas įvaisina dirvą ir skelbia dėsnius. Jis yra radęs poėtą ir deda jam vainiką ant galvos. Abudu perėjo bandymą; abudu yra drįsusiu, kovojusiu, kentėjusiu. Abudu turi garbės žadinti tą patį pasipiktinimą, nes tie, kurie yra įpratę lenktis prieš pigias garsenybes, lygiai jųdviejų nepakenčia. Tad tegul viena pagarba suveda juodu į draugę! Leiskim jiedviem susitikti ir susidraugauti drąsos ir džiaugsmo aukštybėse. Tas, kas pajėgia tarti nežinomam veikėjui: „Brolau, tu esi genijus!" tasai užsitarnauja nemirtingumo, kurį pažada kitam. Suprasti tai prilygti, yra pasakęs Rafaėlis.

Kritikos dirva yra platesnė, kaip kad paprastai manoma. Ji nėra apribota viena kuria augalų rūšimi. Prigimtis—štai josios plotas. Jos privalo atsirasti visur, kur esama kurios norint didybės pavojuje. Su Vasco-de-Gama ji yra praplaukusi pro Gerosios Vilties kyšūlį. Visos gaidos ir visos harmonijos yra jos žinioje; jai leista mylėti ir teikti pagalbos. Ji buvo turėjusi sau vietos šalia Kristupo Kolumbo penkios minutės prieš tai, kaip šūkterėjimai: „Žemė! žemė!" suskambėjo palaiminto laivo viršumi. Ir tai net tikra jos vieta; tai jos darbas, pašaukimas, garbė. Ištikimybė! štai jos laimėjimo obalsis. Ištikimybė tai pastovumas, pagaliau laimėtas entuzijazmu. Kritika privalo būti ištikima, kaip būsimoji karta, ir skelbti dabartyje ateities žodį.

Kritika privalo pradėti atžvilgiu į žmogų, laukiantį sprendimo, žmonijos vaidmenį, ir pragysti vedamąją gaidą, kurią būsimoji karta užbaigs koncertu ant jo kapo. Ji privalo dalyti vardus, teikti garbės; jos galioje įžibinti auréoles. Ar šitokia nuopelno palmė neverta atsidėjimo? Aš bent manau, kad gera turėti savo tarpe žmogus, kuris, visados budrus ir pasiryžęs, galėtų, atidengęs Ameriką ir nenusidėjęs nei šmeižtu nei išdavimu, žvilgterėti tiesiai į akis Kristupui Kolumbui.

Vertė Salduvos Žynys.

Ernestas Hello.

Kritikos Prievolės.[1])

Žymėtinos mintys:

1. Nūnai literatūros kritika ieško knygoje idėjos, o rašytojuje — žmogaus.

2. Kritika yra principų taikymas prie literatūros.

3. Literatūros principai yra surišti su filosofiniais principais.

4. XVIII-jo šimtmečio kritika tesiekė žodžių. XIX-jo šimtmečio kritika siekia dalykų. Dabar reikia, kad kritika siektų idėjų.

5. Didelis dailininkas randa laimės grožėdamasis kitu dideliu dailininku. Juodu papildo viens antrą. Bendras džiaugsmas štai tikro dailininko žymė.

6. Reikia, kad kritika keltų asmenis ir daiktus, kuriuos palyti. Tokia yra jos esmė, jos dvasia, jos siektinas tikslas.

7. Kritika tur tyrinėti analizuojamojo autoriaus ligą, norėdama surasti tinkamą vaistą.

8. Kritika privalo tirti žmogų ne tik jo įvykusiame puolime, bet ir kilime, kurį jis būtų turėjęs vykdyti. Ji neprivalo tik konstatuoti; ji privalo atstatinėti.

9. Paprastai žmogus puola krypsniu labiausiai priešingu tajam, kuriuo jis turėtų kilti. Žmogus, labiausiai tikęs meilei, jei išsimuša iš kelio ir suklumpa, darosi galįs nepaprastai neapkęsti.

10. Kritika tur sykiu gyventi teisybe ir meile. Teisybė įspėja, meilė pakelia.

---

1) Šis straipsnis paimtas iš rinkinio „Le Siècle". Vertėjas.

XIX-sis šimtmetis, kaip beveik visi didžiuotojai, susiteikia tariamųjų nuopelnų ir pamiršta tikruosius. Jis yra išdidęs klaidomis, kurias skelbia, ir beveik pamiršta tiesas, kurias yra pažinęs. Apsvaigęs netikromis savo didybėmis, jis elgiasi su tikrosiomis tarsi su daiktais, neturinčiais reikšmės. Ogi prie tikrųjų didybių, kurių jis rodosi iki šiolei nevertinęs, reik priskirti aukšta literatūros kritika. Jis yra iškėlęs ją aikštėn, bet, nuo kurio laiko, beveik dedasi jos nebepažįstąs. Prislėgtas savo darbų našta ir ypačiai savo rūpesniais (nes greičiau šie pastariejie, nekaip anie, tikrai slėgia) jis atrodo pamiršęs kritiką, garbingąją savo dukrę, ir todel esama reikalo jam jinai priminti.

Istorinė kritika yra gimusi šešios dešimtys metų atgal (t. y. pirmoje XIX-jo šimtmečio pusėje. Vertėjas). Kadaisia istorija buvo papasakojama; dabar ji interpretuojama, — interpretuojama blogai ar gerai.

Kadaisia istorija buvo dinastijų išvardijimų, mūšių nusakymu ir datų nustatymu.

Dabar istorija nebesitenkina papasakojusi: ji komentuoja. Ji nenurimsta įvykių akyvaizdoje. Ji ieško jų priežasčių ir išdavų. Ji ieško sąryšio tarp idėjų ir faktų.

Panašus darbas yra atliekamas literatūros kritikoje.

Kadaisia ji nusitverdavo žodžių ir priemonių, skirdama paprastą, nusaikintą ir kilnią rūšį.

Kilnumas, užuot buvęs pakilimo vaisiumi, jai budavo priemone.

Nūnai literatūros kritika knygoje ieško idėjos, o rašytojuje — žmogaus.

Žmoguje jinai tiria socijalines apystovas, kurios yra parėmusios jį ar numarinusios, padrąsinusios ar įveikusios jojo dovanas.

Šituo jinai sutaria su istorine ir su filosofine kritika.

Literatinė, istorinė ir filosofinė kritikos dabar ieško principų, kurie turėtų joms vaduoti. Jos ieško šitų principų tiesos arba klaidos valstybėje. Jos teiraujas apie juos tikėjime arba netikėjime; bet abu kartu jos ieško jųjų kur nors.

Kalbama čia kritika yra principų taikymas prie literatūros. Šitasai aukštas rašyto žodžio supratimas buvo maža težinomas klasinei senovei. Senovė labai mėgo dramą ir dailę, bet nesamprotavo del jų. Iš čion teišskiriu Platoną, turėjusį sykiu Rytų ir moderniųjų laikų genijaus. Platonas pasižymi veizdėjimu, privalomu rytiečiams, ir žinojimu, privalomu mūsų laikams. Jei jis neturėjo mūsų specijalių žinių, tai vis delto jam buvo savos mokslinės mūsų linkmės.

Kaipo rytietis, Platonas domisi pasauliu. Kaipo modernusis žmogus, jis domisi savimi.

Jį išskyrus, senovė net tada, kai kurdavo didžiuosius daiktus, neturėdavo to didelio, sintetinio bei analitinio, žvilgio, kuris šituos daiktus sprendžia, tiria ir palygina vieną su kitu. Ji kartais turėdavo genijaus patirties, bet retai teturėdavo jo sąmonės.

Bet, jei, nenusileidžiant iki jos, mes tik kalbėtume apie paskutinįjį šimtmetį (t. y. apie XVIII-ąjį. Vertėjas), mes nustebtume tuo lauku, kurį jis būtų patiekęs mūsų atidengimams. Tasai tiriamas laukas nebūtų nei erdvus, nei gražus, bet užtat giliai įdomus ir tikrai pamokomas.

Mes rastume jame visiškąją principų stoką.

Bendrai kiek (sakau — nedaug) žinoma, jog XVIII-sis šimtmetis pristigo filosofinių ir religinių principų. Užtat nežinoma visai, kuriame laipsnyje jam trūko literatinių principų, kadangi visai nežinoma, kuriame laipsnyje literatiniai principai surišti su filosofiniais principais.

Šituo atžvilgiu Voltėras yra tiek pat įdomus, kiek ir nežinomas. Mes leidome sau sakyti jį esant dideliu literatūros kritiku.

Šitas prietaras privalu suardyti: jame esama klaidos ir dargi klaidos kenksmingos. Šis ardymas mums parodytų, kiek siaura buvo enciklopedistų galva, kuri padrąsindavo kritiką, rodydama jai kelią, jos einamą jau ištisą šimtmetį.

Paprastai voltėrininkai nemėgsta, kad jiems cituotų Voltėrą. Nuo seniai aš darau šitą patirtį, tiek linksminamą, kiek pamokomą. Voltėrininkai nori, kad Voltėras pasiliktų ne-

liečiamas tolimame miglyne, kuriuo apgobia jį jųjų sena pagarba. Pagonija tur tokių silpnybių: ji mėgsta pulti ant kelių nesidairydama į patį dievaitį, nes atsitinka, kad jis nėra gražus. Kelios čion prisitaiko, bet akys neįstengia to padaryti.

Kai žmogus yra netikįs ir revoltuotas, jo kelios stebėtinai lengvai prisitaiko prie bet kokio dievaičio. Jos pačios svįra prie žemės, tos nelemtosios kelios! Užtat vargas garbintojo akims, jei jo žvilgis atsiduria į dievaičio veidą. Štai kodel ištraukos iš Voltėro raštų padaro rūpesnių voltėrininkams. Tai ir jiems ir kitiems išganomasai susirūpinimas, į kurį gera kartais jie pastumti, žiūrint jų lygiai kaip ir mūsų naudos.

Ar žino voltėrininkai, ką mano Voltėras apie veiksnį, gaminantį didžiuosius dailininkus? Paklausykime Voltėrą išduodant vieną iš savo paslapčių:

„Mandevilis, sako jis, mano, jog be pavydo menai būtų vidutinai kultyvuojami, ir jog Rafaėlis nebūtų buvęs dideliu dailininku, jei nebūtų turėjęs pavydo Mykolui Angelui. Mandevilis gal būt yra paėmęs lenktyniavimąsi už pavydą. Gali dargi būti, jog lenktyniavimasis tėra pavydas, laikantis padorumo ribų".

Aš gėriuosi ta nuokraipa, kuria Voltėras dedasi stengiąsis įveikti negarbingą nuomonę, kad pats maždaug pritartų jai keliomis eilutėmis toliau. Dar labiau aš gėriuosi teisybe, kuri yra teisusi šitą žmogų, versdama jį išsiduoti ir mums patiekti savo paslaptį.

Kokią turėjo sielą tasai kritikas, kuris galėjo sumaišyt įkvėpimo kilsmą su šaltu pavydo arba, jei jums geriau patinka, lenktyniavimosi išskaitymu? Didelis dailininkas randa laimės grožėdamasis kitu dideliu dailininku. Juodu papildo viens antrą. Bendras džiaugsmas štai didelio dailininko žymė. Bet Voltėrui tai atrodo kitaip, ir aš esu dėkingas jam, turėjusiam najyvumo pasisakyti mums apie tai. Jo nuosavas įkvėpėjas buvo pavydas, išlaikytas gali būti padorumo ribose ir įvardytas lenktyniavimuosi.

Voltėras cituoja puikią grožio aptartį, Platono patiektą, ir jis cituoja ją tam, kad jąją pašieptų: „Paklauskit velnio; jis pasakys jums, jog grožybė yra dvejėtas ragų, ketveri nasrai ir viena uodega. Pasiteiraukit pagaliau filosofų: jie atsakys jums nesąmonėmis“.

Čia susilaikau nedrįsdamas berašyt ištraukų iš pagarbos skaitytojui; nenoriu jūsų versti klausyti Voltėrą, išvedantį ant scėnos rupūžę ir jos klausiantį apie tai, ką ji mano apie grožį. Aš esu jau jus privertęs išgirst jį kvosiantį velnią ir tikiuosi, kad to pakaks.

Štai kokį grožio supratimą turėjo žmogus, kuris atstovavo poėzijai XVIII-ojo šimtmečio įsitikinimu.

Štai kritika savo puolime, štai Voltėras. Aštuonioliktojo šimtmečio kritika tesiekė žodžių.

XIX-jo šimtmečio kritika siekia dalykų. Tai didelė pažanga; bet ji nėra dar pakankama. Dabar reikia, kad kritika siektų idėjų.

Voltėro kritika žemina asmenis bei daiktus, kuriuos ji palyti. Šių laikų kritika konstatuoja liečiamų asmenų bei daiktų stovį.

Nūnai reikia, kad ji keltų asmenis bei daiktus, kuriuos palyti.

Tokia yra mano įsitikinimu jos esmė, dvasia, siektinas tikslas.

Koks yra kelias, kuris ten veda? Kokios yra priemonės? Kuris yra kelio krypsnis?

Kiekvienas žmogus turi savą įprotį.

Ir kiekvienas žmogus turi savą tipą.

Įprotis dažnai esti bjaurus, bet tipas visados yra gražus.

Kritika paprastai tenkinasi ištyrusi žmogų, koks jis yra, pažymėjusi jo įpročius.

Man rodos, ji turi kilti aukščiau. Ji privalo ieškoti tiriamojo žmogaus tipo; ji privalo šitą tipą jam nurodyti.

Jei jos tiriamas žmogus liko ištikimas tiesiajam keliui, ji privalo tai konstatuoti su džiaugsmu. Jei tiriamas žmogus yra suklydęs, ji privalo jam tarti: Štai kelias, kuriuo esi

ėjęs, ir **antai kelias, kuriuo būtum turėjęs eiti.** Kritika privalo tyrinėt analizuojamojo autoriaus ligą, kad surastų tinkamą vaistą. Kritika privalo tirti žmogų ne tik jo įvykusiame puolime, bet ir kilime, kurį jis būtų turėjęs vykdyti. Ji privalo tirti rašytoją tokį, koks jis yra, ir jam nurodyti, koks jis turėtų būti. Ji neprivalo tik konstatuoti; ji privalo atstatinėti.

Paprastai žmogus puola krypsniu labiausiai priešingu tajam, kuriuo jis turėtų kilti.

Žmogus, labiausiai tikęs meilei, jei išsimuša iš kelio ir suklumpa, darosi galįs nepaprastai neapkęsti.

Kiekvienas žmogus, kiekvienas rašytojas tur šalia savęs kalną, kuris jo laukia, ir bedugnę, kuri jam gresia. Jei jis yra puolęs į šitą bedugnę, kritika turi jam tarti: Tu esi puolęs. Bet jinai turi jam taip pat pirštu prikišamai parodyti kalną ir tarti: Apsimąstyk; pažvelk, dar laikas! Dvasia, kaip kad širdis, turi savą meilę. Jos kritika turi sykiu gyventi teisybe ir meile. Teisybė įspėja; meilė pakelia.

Vertė Salduvos Žynys.

Dantės Mirties 600 Metų Sukaktuvėms.

Fr. W. Förster'is.

1. Dantės „Dieviškoji Komedija“.

Jau seniausiose Parsifalio sagos versijose yra pasakojimas apie atvertą Amfortos žaizdą, pramuštą šventąja ietim. Ką reiškia ši Amfortos žaizda? Tai yra nesutarimas, nesantaika, kurią krikščionybė atnešė į žmones. Nuo to laiko, kai Kristus pasirodė, savo darbą atliko, savo pavyzdį į širdis įleido, žmogus nebegal taip galvot ir gyvent, kaip ligtol; jis dabar žino kažką, ko pirma nežinojo, jis žino, kaip jis privalėtų gyvent, jis nebegal pasibaigt, susivartot prigimties pageidimuos; jam į sąžinę įdeginta jo aukštesnio paskyrimo sąmonė; jis nebegal pult, nejausdamas puolimo kaip prasilenkimo su savo tikrąja buitimi ir tikslu; atbaigto žmogaus įvykusi svaja nepaliaujamai bado jį varydama paakiui, išplėšia jį iš jo savimi pasitenkinimo ir paaštrina visą jo savęs pažinimą ir jo apie save sprendimą: jis sužeistas šventa ietim ir sau ramybės gal rast tik tiek, kiek jis išauga aukščiau už save, ir gyvuoja bei elgiasi iš dieviško pavaizdo.

Per šį naująjį gyvą žmogui pastatytą tikslą, kuris jam nėra, sakytum, iš salies primestas, bet reiškia gilaus ilgesio įvykimą, jo sielai liko atvertas pirmiau nenujaustas plėtojimosi ir išsivadavimo plotas Jam radosi galima atlikt kažkas, kas dar nebuvo galima senovės amžių žmogui, būtent, beribis išsivadavimas iš paveldėtos prigimties, kaltybės, paklaidos suvaržymų, iš viso to, ką senovė regėjo selinant paskui žmogų kaip neišvengiamą fatą.

Ši išvaduojanti ir aukštyn kelianti Kristaus veikmė žmogaus sielai gal būt niekur neatvaizduota tokiu ryškumu ir giliu sielos žinojimu, kaip Dantės „Dieviškojoj Komedijoj". Čia giliausioji krikščionių pasaulėžvalgos esmė, gryniausiai išreiškiama, išeina aikštėn kaipo kosminės pasaulėžvalgos priešginybė. Kosminė pasaulėžvalga teiraujasi materijos evoliūcijos dėsnių ir augimo principų, ji siekia nustatyt šiuos dėsnius paprasčiausių gyvybės lyčių bei vyksmų stebėjimu ir įterpt žmogų į šias materijalines eiles. Krikščionių pasaulėžvalga žiūri toliau kaip už paprasčiausių buities laipsnių; ji ima galvon aukščiausią gyvybę, pasirodžiusią žmogaus pavidalu: Dievažmogio ir jo atliktojo žygio šviesoj mato ji visos žmonių giminės dvasinį evoliūcijos dėsnį ir iš ten suvokia visos kūrybos prasmę bei viršugamtės pasaulio tikrumą. Rods, viena pažiūra nešalina kitos; bet aukščiausios ir tobūliausios gyvybės šioj žemėj aiškinimas gyvam žmogui, be abejojimo, yra svarbesnis kaip pirmuonio gyvelio mokslas; ir taip pat gyvybės mokslui teikia jis reikšmingesnių išvadų, kaip tik vienų žemumų tyrimas; nes ir tos pačios žemumos tegali būt teisingai aiškinamos ir per visas jų gilybes suprantamos tik iš aukšto.

Ir tai yra neprilygstama Dantės poėmoj. Ogi Kristus tenai neskelbiamas iš aukšto, bet iš apačios; suklydusi ir pavergta siela giliausiame skausmo patyrime paliudija Jį kaipo savo gyvybę ir savo išsipildymą; atvaduotojas pasirodo ne tik kaip koks pranašas ir žmonijos mokytojas; anaiptol, Jis apsireiškia kaip sielų evoliūcijos dėsnis ir tikslas; jų mirtis ir jų gyvybė apsprendžiami sulig tuo, kiek jos nuo jo nutolusios, ir kokį skausmą junta žmogus del šio nuotolio; jo milžiniškas pavaizdas giliai prasimuša į plikos gamtos kurtumą, į nukreiptų nuo Dievo pastangų tamsybę ir supurto Dievo valios akyvaizdoj pačią žemiausią karaliją. Nuo to laiko sielų pasaulį apgali nenutildomas neramumas, neapžvelgiamas judėjimas aukštyn; kūrybos padare užsidega visai naujas pasiilgimas žodžio iš amžinojo savo Leidėjo. Ir visas šis neregimas vyksmas išvidinėj žmogaus karalijoj,

suimtas iš giliausio savimi domėjimosi ir patyrimo, pastatė viso kosmoso esmę bei prasmę visai naujoj šviesoj ir iškėlė išviršinio pasaulio priklausomumą nuo išvidinio su ligi tol nežinotu aiškumu.

Ateis laikai, kada visas gyvybės materijos mokslas, būdamas tolimas prieštaraut krikščionybei, lenksis prieš tai, ką religija ir vidaus patyrimas ištaria apie pasaulio istorinę ir kosminę Kristaus pasijos paslaptį, ir kada nebeneigs, kad Pasaulio Nugalėtojas nepalyginamai giliau atskleidė mums gyvybės esmę ir dėsnį nuo jo žemiausio ligi aukščiausio laipsnio, kaip kuomet galėjo ir galės visokia bijologija padaryt.

Sulietuvino Pr. Dovydaitis.

Fr. Muckermann'as.

2. Dantės Kultūrinė Misija Dabarty.

Nuostabu, kaip vienybėje jaučiasi pasaulis išpažindamas Dantę. Tas susidriskęs šių dienų pasaulis! Žmonės, kurie politikos, visuomenės, religijos klausimuose kovoja laikraščiuose, kongresuose, iš katedrų, tampa viena bendruomenė, gerbia kažką bendrai ir iš sielos gelmių ištaria vienų vienu susižavėjimo šauksmu: Kaip tai gražu! Kaip kad po karštų dienos kovų bei aitrios maišaties vakare sužiba ant dangaus nuostabiausias spalvų žaidimas ir besikovusieji, užmiršę ginklus ir įnirtimą, stovi kaipo pastyrę ir tik šnabžda: Kaip gražu, kaip gražu! . . . Tokia yra ši Dantės bendruomenės šventė.

Tai yra pirmiausia grožio išpažinimas ir tačiau ne tiktai jo. Šių dienų ėstetika nebenor daugiau girdėt apie juokus darantį l'art pour l'art (meną menui). Ji jaučia, kad grožio veikmė yra aukščiau plasnojanti gyvybė, ir toliau, kad gyvybė eina tik iš gyvybės, taigi, kad menas privalo būt gyvybė.

Tatai šis grožio išpažinimas drauge yra lytim surišto turinio išpažinimas, mūsų atveju, Dantės mene išsiveikiančių įdėjų išpažinimas.

Šūkterėjimo „Kaip gražu!" vidaus logika pasako dar gilesnį dalyką. Per meno turinį arba jame turėtų ji taip pat pripažint ir idealią tikrybę, kuri yra motiniškas „Dieviškosios Komedijos" grūžas. Kiekvienas didis kūrinys yra į gyvą buitį pašauktas galimas pasaulis. Kurt Dievo prasme žmogus, žinoma, negali; jis gali tik eit paskui, ką pagamino amžinoji Išmintis. Veikdamas Jos sukurtas jau lytis, pakeičia jis daiktuose, kas juose atsitiktina — spalvą, toną ir pavidalą. Kas juose amžina, tą jis turi palikt nelietęs, nes idėjos yra įsistiprinusios Dievo, taigi nekintamo dalyko, esmėj. Per visas galimybės ir tikrybės karalijas eina jos kaip neužgęstamai šviečiančios linijos. Pripažint idealinį turinį kūriny todel reiškia nelygstamai pripažint šias vertybes.

Nereikia jokio įrodymo, kad Dantėje tampa gyvas pasaulėvaizdis, esąs atbaigta katalikų kultūros išraiška. Nuosakiai imant, Dantės išpažinimas yra ne kas kita, kaip katalikų kultūros vertybių išpažinimas. Iškilęs į tokią aukštybę, kuri matyt šimtmečiais, skambančiu kilnumu gieda jis savo religijai aukštąją giesmę. Ir mes stovime prieš nuostabų faktą: pasaulis sužavėtas klausosi tokios giesmės, kurios turinį jis diena po dienos neigia, ir su kuriuo kovoja. Visa žemė laiko aukštoj pagarboj — gal būt ji ir netur sąmonėje to gerbimo paskuntinės prasmės — tąją religiją, kurią toks daugelis vadų persekioja kaip kultūrai priešingą veiksnį. Čia glūdi Dantės kultūrinės misijos problėma ir viliojąs slaptingumas.

Ar galima mene melstis prieš tai, ką atmeti gyvenime? Ir kieno tada teisybė — gyvenimo ar meno? Aš atsakau: — meno. Šimtu atžvilgių užsileisdamas gyvenimu, tačiau vienu jis vis delto praneša. Pažinimo jėga, dirbanti aukščiau išsiplėtojusiais kultūros laikotarpiais, nebėr najyvi, savaiminga, bet reflektuojanti, sistėmingai išvystyta. Ji stato įrodymų, daro išvedimų, teikia vadaujamų linijų, dalyko centrą pigiai nustumia iš objektyvios srities į subjektyviąją, tiesą dažnai

pastato žemiau asmens dalyko, pareina nuo aplinkinių apystovų ir auklėjimo apsunkinta tikslais ir reikalavimais. Mene kitaip, bent didžiajam mene. Jis veikia, kaip gamta, be tarpo Jis tur kažko, kas priverčia, suriša. Kai jis idėjų apsireiškimo lytis atvaduoja nuo visa nereikalinga, nuo visa tendencinga, nuo visa, kas kliudo, jis tuo pašalina tūkstantį daiktų, atsistojančių tarp žmogaus ir teisybės. Esmės įžvelgimas, šiaip pažinimo procese pakeistas abstrakcijos, dedukcijos ir indukcijos aplinkiniais keliais, čia virsta faktu, ir tuo būdu gražus apvalkalas, daugiau atidengiąs kaip uždengiąs, yra neregimam dalykui tik regimas tiltas, kuriuo tur eit visoks dvasinis dalykas, kad patektų, pasiektų į žmogaus sielą. Dar daugiau. Tuo tarpu kai pasaulis nėtur grožiui jokio intereso, kurio nėr pačios esmės apraiškoj, jis kilnia prasme palikdamas žaidimas, įeina į žmogų ne plakdamas arba varydamas į ką, bet švelnindamas ir ramdydamas, judindamas visa tame viduje, kur gyvena neišdildomas tiesos varžtas. Ir tada pasirodo tas retas ir tačiau toks prigimtas dalykas, kad magnėtinės jėgos, tarpininkaujančios tarp idėjų daiktuose ir tiesos ieškojimo žmogaus širdy, gali nekliūdomai plisti laisvame srovės lauke. Per visokį gudravimą, per visas kliūtis lekia vienas prie kito; žmogus stipriai prisikimba prie tiesos ir į ją įsisulpia ir palaimingame vidaus susisiekime su jąja pajunta tą nuotaiką, kuri suteikia laimės ir šviesos, kaip netektojo rojaus atsiminimas.

Čia jau matyt, kaip tai gali atsitikt, kad kultyvuota pažinimo jėga neigia, ką tur teigt najyvi prigimtis, kuri pagaliau nulemia visuos paskutiniuosiuos klausimuos. Panašių nuotikių juk patinkam ir šiaip literatūroj. Antai, kartais atsitinka, kad poėtas teorijoj atstovauja tokiai sistėmai, kurią jis nuneigia savo paties kūryboj. Tas pat Šileris, kuris savo populiariniuose moksliniuose prozos raštuose kovoja su krikščionybe ir katalikų Bažnyčia, tačiau iš gilesnių sluoksnių iškilusio genijaus dvelkime tą pačią krikščionybę išaukština. Kuo dabar aš turiu daugiau tikėt, ar Šileriu — teorizuojančiu kantiečiu, ar Šileriu — poetu, pinančiu vainiką krikščioniškam

nusižeminimui? Atsakymas negal sukelt abejojimo. Su Dante tas itin gerai išeina. Jo esmėj nėra jokio dvejopumo. Jo kūrinys yra grynas menas. Rods, jis nori kažko, bet tik kaip menininkas. Esminiai dalykai jo pavyzdingame kūriny taip vidumi pareina nuo kits kito, kad net nė minties negal atsirast, jį čia siekiant pašalinių tikslų. Priešais mus stovi iš pačių pagrindų sąžiningas, pilnas charakterio pranašas, kurs, šventos ugnies naikinamas, skelbia savo pasiuntinybę. Pilname nusivylimo ir skaudžiausio tragizmo gyvenime nuo jo atkrito visi atsitiktini, kasdieniniai, praeiną dalykai, o paliko tik amžinas branduolys. Jis jį išlukštena iš poėtinio padėlio pilnybės taip, kaip jis antrakart tokiu matu negali būt gyvenamas. Jau daugel kartų nurodyta, koks buvo jame lyčių gausumas. Kas kitas kuomet mokėjo taip suvaliot kalbą, kaip jis. Briaunuota Pragaro plastika, plaukiąs Skaistyklos minkštumas, skambanti Rojaus šviesa, visa kūrinio liringa pagrindinė nuotaika, lygiu saiku paakiui žengiančio vaizdavimo jauki epika, pilna gyvybės dramatika, pakelianti veiksmu kiekvieną aprašymą, — kame visa tai yra buvę taip susiėję į draugę, kaip čia? Ir milžiniškoj pilnaty ta spindinti tvarka! Griežta tercinų lytis, suskaičiuotos strofos, gilūs įpjūviai į milžinišką masę, tos dispozicijos ir ekspozicijos, tas sąmoningas kontrastų panaudojimas, — kas visa tai kuomet mokėjo sujungt su nuolatinio gyvumo įspūdžiu? Ir kas į šitą kalbą nesusitelkia! Panašiai kaip scholastikų kunigaikštis, Dantė su katalikišku platumu ima tiesą visur, kur tik ją patinka. Tai juk nėra katalikų kultūros reikalavimas, kad ji bet kurią tiesą iš savęs išmestų. Ji yra visa tiesa ir daugiau nieko. Taip Dantė eina į graikus ir arabus, į šventuosius ir pasaulinius raštus, į filosofiją, astronomiją, tėologiją ir kaip tie visi mokslai ten besivadina. Nenuilstamu, ištisus dešimtmečius tveriančiu uolumu nugali jis savo gadynės kultūrą, būdamas tikras mokslininkas ir tačiau niekada nepalikdamas tiktai mokslininkas, bet visada poėtas, kuriam visa ir kiekvienas daiktas yra medžiaga, ir tiktai medžiaga dideliam asmens kūrybos darbui. Kokia didelė yra buvusi jo kūrybos jėga,

išaiškinta iš to, kiek jis padarė daugiau už savo pirmatakus; juk jis yra tikrasis savo liaudies tautinės literatūros pagrindėjas.

Jei mes šiandien turėtume sąvokomis atnarpliot visus gadynės klaidžiojimus, tai kaip mes surasturne galą! Žinoma, mes norime dirbt, kiek kiekvienas jėgų užtenka. Turėdami vadaujamų idėjų mes prasidėsime statyt gadynės trobesį. Į bokštą ir sienas mes įterpsime, kas dvasios darbavietėse patiekiama tinkamų vertybių. Mes džiaugiamės matydami, kaip šis darbas duoda savo vaisių, jei tas šimtmetis, tokiu bjauriu pavidalu pergyvenęs klaidingus filosofinius ir religinius padarus, savo filosofija ir menu vėl pamažu pradeda artintis prie tiesos. O tačiau visa rodosi Sizifo darbas. Nes plačias minias, taip pat ir šviesuomenę vėl išblaško liberalizmas, paskui Šteinerio mistika, paskui socijalistinis materijalizmas. Bet mes vis delto neturim nusivilt. Kiekvieną iš šių sistėmų mes turim mėgint iš nauja suskaidyt, kas teisinga joje atskirt nuo klaidinga, ir vis tačiau stovime prieš naujas baisenybes. Juk priešais mus viduj ir anapus visa to veikia mysterium iniquitatis, ne tik paklaidos dorai ieškančių, bet taip pat ir dorinio sugedimo ir antžmogiškos piktybės demoniška neapykanta. Mes dairomės pagalbos, ir, žiūrėk, ateina genijus.

Toks milžinas, kaip Dantė, eina savu keliu, — tarsi ugnis, nudeginanti stepus ir žabarus, tarsi lavina, laidojanti smulkius žmogaus padarus. Sistėmos ir išmiklinta išmintis — jam tik vortinkliai. Su stiprios prigimties pirmuone pajėga jis žengia per visa ir trijumfuoja, nugalėtojas grožio apsiaustu. Kame dabar jūsų šnekos apie katalikybės priešingumą kultūrai, jei Dantė buvo katalikas, ne tik katalikas iš priepuolio, bet ir iš esmės, jei jo religija buvo jo asmenybės širdis, jo pasaulinės poėmos varomoji jėga? Jūs matote Bažnyčioj žmogiškų dalykų, ir tas jums užtemdo idėją. Ir Dantė tai matė. Kiek popiežių jis nukišo į pragarą! O šių dienų popiežius — žinoma, nusmerkdamas, kas neteisinga — kviečia skaityt ir Dantę, aukština jį. Ar tas jums neduoda pagalvot, kad neseka nusmerkt idėjų ir institucijų, jei joms

neatitinka neištesią žmonės? Kas jus stebina Dantėje, tai šių dienų katalikų Bažnyčia, kuri apima visą tiesą ir kuri jaučiasi dargi gimininga su kiekvienu tiesos atspindžiu, kad ir šis toli nuoskrietų nuo saulės, tarsi klajūnė žvaigždė. Jei šis kūrinys yra gražus, o už jo esąs dalykas yra bjaurus, tai tada menas jau pasiliovė buvęs dievybės apreiškimas. Kaip jūs galit Dantę garbavot kaipo poėtą, tačiau nepaliaudami tauškėt kataliką negalint būt tautininku. Dantė juk yra toks, kuris savo liaudyje veikia šimtmečius, kurs savo tautos garbę neša per visą žemę kaip retas kuris senųjų cėzarių, kurio idealas, kaip gyva galybė, dar ir šiandien gaivina jo liaudį. Surinkit visus prietarus, kurių tik nuo reformacijos laikų prisirinko ir pasidrąsinkite juos sviest Dantei į akis; ir jei prieš jo tyrą akį, prieš jo rūsčią akį šie prietarai sutikš ir išlakstys, tai atminkit, kad tai yra tyra jo religijos akis, mistinio Kristaus, kurį jūs turit mylėt, nors būtumėt nuo jo ir nutolę.

Bet taip pat ir mes, vadiną Dantę mūsiškiu, įeikim į save pačius, ne del to, kad kas mumyse būtų, ką šis pranašas turėtų nusmerkt bet kuriame pragaro rate. Ir ne del to, kad mes esam iš tų, kurie nenori turėt dangaus ir kurie paniekia taip pat ir pragarą, iš tų begalinio skaičiaus bebūdžių, kurie amžinai vaikosi paskui kintančius obalsius. Kas kilnu ir dora ir stipra eina iš mūsų vidaus, tas prasimuša, nors tai yra ir katalikiška arba kaip tik del to, — tai įrodo Dantė. Mes dar per daug susmulkėję, dar per maža prisipildę Dievo vaikų laisvo jausmo, viešumoj dar vargiai pažįstami kaip sena diduomėnė, kaip seniausios pasaulio kultūros bendrovės paveldamieji nariai. Kaip kitaip mes išrodytume, jei mes tikėtume, tikėtume, kaip Dantė, mūsų idealų didumu; jei mes šiuos idealus norėtume pastatyt aukščiau visų partijos, draugijos ir bažnyčios bokšto interesų! Kad ideali Dantės Bažnyčia mumyse gyventų! Ji dar daugiau sužavintų pasaulį, nekaip puikiausias apie tai kūrinys. Dorą kovą su priešininku ji niekada neprileistų prie piktinančių rietenų, bet visai šiai kovai suteiktų vertybės, kuri stovėdama

aukščiau viso ieškančių įvairumo, išspindėtų iš savęs nepaskirstytą, visų ieškomą tiesą. Tai galėtų būt Dantės šventė, kurios visi šiandien laukia, — didelė vienybės, ne tik grožio šventė.

Dantėje mes visi buvome vienybėje, katalikai ir protestantai, ortodoksai ir liberalai; buvo vienybėje romanas, anglosaksas, vokietis ir slavas, visas pasaulis. Iš senos, amžinai jaunos Romos išėjo šventės šauksmas, ir kultūros kunigaikščiai jo pakluso. Pasaulis pajuto pasaulio Bažnyčios dvelkimą, tijara suspindėjo nuostabiu žavėjimu. O viršum vainikais išpuoštų salių ir maldingai klausančių susirinkusiųjų paslaptingai skambėjo švelnutė gilaus nujautimo muzika: Vienas ganytojas ir viena avija . . .

Sulietuvino Pr. Dovydaitis.

„ROMUVOS“ TURINYS

1 No.

„ROMUVOS“ TURINYS

2 No.

Leidėjas: Romuvos Draugija;
Redaktorius: Dr. Stasys Šalkauskis.
Spaudė „Lituania", Klaipėda, Gr. Sandstr. 13.

1922

SPAUSTUVĖ „LITUANIA“
KLAIPĖDA, GR. SANDSTR. 13